

ΕΝΑ ΞΕΚΑΘΑΡΙΣΜΑ

Α'

Δέν μπορούμε νά τό κρίνομε, μέ πολ-
λή δυσφορία καταπιανόμεστε μέ τό θέ-
μα τούτου τού άρθρου, τίς σχέσεις χρι-
στιανισμού καί κομμουνισμού. Έξαιρετι-
κή, βέβαια, ή σπουδαιότητα πού έχει
τούτο τό θέμα, τού άξίζει μελέτη κι' έ-
ρευνα πλατειά, άνετη, άντικειμενική, μά
αυτό ακριβώς δέν φαίνεται, πώς μπο-
ρεί νά γίνη στους σημερινούς καιρούς.
Κι' όποιος άκόμα, έρευνώντας από μάν
άνώτερη, ύπερπολιτική σκοπιά, μελετή-
ση τέτοια ζητήματα μέ άληθινή άντι-
κειμενικότητα, δύσκολο νά βρη εκείνους,
πού θά παραδεχθοΐν καί θά συμμερι-
σθοΐν την άντικειμενικότητά του. Φί-
λοι πολλοί παραπονοΐνται, χρόνια τώρα,
γιατί οί «Ακτίνες» δέν καταπιάνονται
μέ τό περίφημο κοινωνικό ζήτημα. Μά,
στην ήφαιστειώδη έποχή μας... τότε,
λοιπόν, ό κρατήρας τού ήφαιστείου στά-
θηκε τό έργαστήρι ήσυχης καί άνεπι-
ρέαστης κοινωνικοπολιτικής έρευνας;
Καί, στό τέλος, τόσοί τόνοι χαοτί ξε-
δεύονται κάθε μέρα, για ν' ανάθη πάν-
τα ή φωτιά τού πολιτικού λάθους. Δέν
έχάλασε ό κόσμος, άν κάθε μήνα βγαί-
νον δυό-τρια τυπογραφικά, πού δέν
προορίζονται για καύσιμη ύλη στη φω-
τιά αυτή!

“Αν, ώστόσο, σήμερα θά μιλήσομε
πάνω στό θέμα τούτο, είναι γιατί κι' ή
αισιότητα, για νά φέρη καλούς καρπούς,
πρέπει νά έχη τόν άντικειμενικό στοχα-
στή, πού θά την καταλάβη. Άλλοιώς,
φαίνεται «ξυπνος» γοΐφος, φαντάζει

σαν σφιγγα. Κι' ή σφιγγα ποτέ δέν εί-
χε θέση μέσα στα χριστιανικά σύμβολα...

“Όμως, δέν μπορούμε νά ξεφύγομε
από τη γραμμή μας, την ίδια πάντα χρι-
στιανική γραμμή: Έξέταση τών προ-
βλημάτων από τη σκοπιά της χριστιανι-
κής Πίστης. Κι' ή σκοπιά αυτή είναι
όλοτελα-μά ολοτελα διαφορετική από την
πολιτική σκοπιά. Κι' όποιος δέν ένδια-
φέρειται για την καθαρά χριστιανική,
μεταφυσική μάλιστα, άντικειμενική του
ζητήματος, όποιος νοιώθει τόν έαυτό του
πλημμυρισμένο από την πολιτική σέψη
ώστε νά μην ύπάρχη μέσα του χώρος
για μά καθαρά χριστιανική, πνευματι-
κή, τό Ξαναλέμε: μεταφυσική θεώρηση,
αυτός άς μη διαβάση τά παρακάτω. Δέν
θά τά καταλάβη. Θά τόν άπογοητεύσουν,
θά τόν δυσαρεστήσουν, όπισοδήλοτε
κι' άν είναι οί πολιτικές του πεποιθήσεις.

Β'.

Τό πρώτο πού μās δείχνει μία τέτοια
θεώρηση, είναι, πώς από μία του άποψη
ό κομμουνισμός είναι έξω από τό πεδίο
της έρευνάς μας. Πρόκειται για τόν
κομμουνισμό σαν σύστημα σ ο σ ι α λ ι -
σ τ ι κ ό, πού αναφέρεται στην οργά-
νωση της οικονομίας, της παραγωγής
καί κατανομής τών οικονομικών αγαθών,
σύμφωνα μ' ώρισμένες κοινωνικοοικονο-
μικές άρχές. Σαν σοσιαλισμός, ό κοι-
μμουνισμός στέκει έξω από τό πεδίο της
κριτικής θεώρησης από τη χριστιανική
μεταφυσική σκοπιά μας. Η χριστιανική
Πίστη δέν έχει περιεχόμενο ένα ώρισμέ-

νο οικονομικό σύστημα, τοῦτον ἢ ἐκεῖνο τὸν τρόπο γιὰ τὴν παραγωγή ἢ τὴν κατανομή τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν. Δὲν ὑπάρχει, ἐπομένως, ἕδαφος γιὰ σύγκριση ἀνάμεσα στὶς σοσιαλιστικὲς οικονομικὲς κατεστάσεις ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά καὶ τὶς χριστιανικὲς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Βιβλιοθῆκες ἔχουν γραφτῆ πάνω στὸ θέμα αὐτό, θέμα, ὅμως, πού ἐξαντλεῖται μὲ τὴ διαπίστωση τῆς ἀπλῆς ὅσο καὶ καταφάνερης τούτης ἀλήθειας.

Σὰν πολιτικὸ κόμμα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, σὰν πρακτικὴ ἐπιδίωξη γιὰ τὴν ἐπιτυχία, τὴν ἐπιβολὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὁ κομμουνισμός, ὅπως καὶ κάθε ἄλλο πολιτικὸ κόμμα, μπαίνει στὴ σφαῖρα τοῦ χριστιανικοῦ ἐλέγχου, μὰ ἀπὸ μιὰν ἄλλην ἀποψη, τὴν ἀποψη τῆς ἠθικῆς. Σ' αὐτὸν τὸν ἔλεγχο ὑπάγεται ἡ πολιτικὴ, σὰν ἐκλογή τῶν πρόσφορων μέσων, σὰν τούτῃ ἢ ἐκεῖνῃ ἡ τακτικὴ, σὰν ἢ Α ἢ Β ἢ Γ ἐνέργεια, γενικώτερα σὰν τρόπος, ἢ γὰ γίνῃ πραγματικότης ἢ θεωρία. Ὅμως ἐδῶ χρειάζεται προσοχή, γιατί κίνδυνος εἶναι νὰ ξεγλυστρήσουμε καί, ἀπ' ἀφορμῆ (καμμιά φορὰ ἀπὸ πρόφραση) τέτοιον ἔλεγχο, νὰ μπάσουμε τὴν πολιτικὴ μέσα στὴ σφαῖρα τῆς Πίστης. Κι' αὐτὸ εἶναι ὀλοτελα ἀπαράδεκτο γιὰ τὴν χριστιανικὴ συνείδηση, πού θέλει τὸ πεδίο τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος πεντακάθαρο ἀπὸ κάθε ξενικὸ στοιχεῖο. Χρέος ἱερό, λοιπόν, τοῦ χριστιανοῦ ἐρευνητῆ, νύχη πάντα μπρὸς του τὸν χωρισμὸ στα ζητήματα. Ἡ Α, ἢ Β, ἢ Γ ἐνέργεια ἑνὸς κόμματος μπορεῖ, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, νὰ εἶναι ὄχι μόνο ἄψογες, παρὰ κυριολεκτικὰ ὑποδειγματικὲς (*). Αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς παρασύρῃ καθόλου νὰ δώσουμε στὸ πρόγραμμα τοῦ κόμ-

ματος αὐτοῦ τὸ χροῖμα τῆς χριστιανικῆς Πίστης, νὰ ποῦμε, δηλαδή, πὸς ἢ πολιτικὴ τοῦ κόμματος αὐτοῦ εἶναι περιοχόμενο τῆς Πίστης μας. Τέτοια σύγκριση θὰ ἦταν ἀλλοίωση τῆς Πίστης, τὸ πειὸ θανάσιμο γιὰ ἕναν χριστιανό. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἢ Α, ἢ Β, ἢ Γ ἐνέργεια ἑνὸς κόμματος μπορεῖ νὰ εἶναι ὅσο γίνεται πειὸ ἀντίθετη στὴ χριστιανικὴ ἠθικὴ. Αὐτὸ δὲν θὰ πῆ καθόλου, πὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀφορμῆ θὰ κατεβάσωμε τὴν χριστιανικὴ Πίστη στὸ ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς, γιὰ νὰ ποῦμε, ὅτι περιοχόμενο τῆς Πίστης μας εἶναι πολιτικὴ, ἢ ἀντίθετη πρὸς τὸ κόμμα αὐτό. Εἶναι ζῶτικό γιὰ τὸν χριστιανὸν ἐρευνητῆ, (ὅσο κι' ἂν τὸ ξαναποῦμε, ὅσο κι' ἂν τὸ τονίσωμε, λίγο θάνα) νὰ ἔχη κατακάθαρο μέσα του τὸ περιοχόμενο τῆς Πίστης του καὶ νὰ μὴν τὴν ἀνακατεύῃ στὸν στίβο τοῦ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ἐφαρμοζοντας τὴν ἀρχὴν αὐτὴ στὸ εἰδικώτερο θέμα μας, τὸν κομμουνισμό, φθάνομε στὸ συμπέρασμα: Ἡ χριστιανικὴ Πίστη δὲν ἔχει καμμιά ἀνάμιξη στοὺς πολιτικούς ἀγῶνες τοῦ κομμουνισμοῦ καὶ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων, ὅπως ποτὲ δὲν εἶχε ἀνάμιξη στοὺς πολιτικούς ἀγῶνες τῆς ἱστορίας.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς, πὸς μὲ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ τελειώνει ἡ ἐρευνά μας. Καὶ ὅμως τώρα ἀρχίζει.

Γιατί ἡ χριστιανικὴ Πίστη, μακριὰ ἀπὸ τὸν στίβο, ὅσο ὁ κομμουνισμός παλεύει μὲ τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους, μπαίνει στὸ στίβο αὐτὸ ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου ἡ πολιτικὴ αὐτὴ πάλλῃ σταματᾷ. Εἶναι τὸ σημεῖο, ὅπου ὁ κομμουνισμός ἐμφανίζεται ὄχι πιά σὰν πολιτικὴ, οικονομικὴ, κοινωνικὴ ἐπιδίωξη, πού γυρεύει τὴν πολιτικὴν ἐξουσία, μὰ σὰν κάτι τὸ γενικώτερο, τὸ βασικώτερο, τὸ ὀλοκληρωτικό: Σὰν κομμοθεωρία.

(* Φανερά, πὸς ἐδῶ κάνομε μιὰν ἀπλῆ φανταστικὴ ὑπόθεση, γιὰ τὴν ἀποσαφήνιση τοῦ θέματος.

Γιατί, πρέπει να το χονέψουμε: 'Ο κομμουνισμός δεν είναι μόνο πολιτικό κόμμα. 'Αν ήταν μόνο αυτό-κι' έτσι συνοψίζουμε όσα είπαμε ως τώρα-θα ήταν κάτι το «αδιάφορο» από την άποψη της χριστιανικής Πίστης. Μά ο κομμουνισμός είναι κοσμοθεωρία.

Και μάλιστα, μās λέει ή ίδια, κοσμοθεωρία ύλιστική. Έκατό τὰ έκατό ύ λ ι σ τ ι κ ή.

Και έδώ άνοιγεται το χάσμα!

Γ'

'Από πέννα άσθεντική, από τους άσθεντικώτατους έρμηνευτές της κομμουνιστικής θεωρίας, έχει ξεκαθαρισθή: Κοσμοθεωρία του κομμουνισμού είναι ο ύλισμός, ο διαλεκτικός ύλισμός. «'Ο διαλεκτικός ύλισμός είναι ή κοσμοθεωρία του μαρξιστικού-λενινιστικού κόμματος. 'Ονομάζεται διαλεκτικός ύλισμός, γιατί ο τρόπος που άντικρύζει τὰ φυσικά φαινόμενα, ή μέθοδος του για την μελέτη των φυσικών φαινομένων, ή μέθοδος του για τη γνώση των φαινομένων αυτών είναι διαλεκτική και ή έρμηνεία που δίνει στα φαινόμενα της φύσης, ή θεωρία του είναι ύ λ ι σ τ ι κ ή» (*).

Δεν είναι ώρα, τώρα, να μελετήσουμε ειδικότερα τί είναι ο διαλεκτικός ύλισμός. Μās άρχει με το παραπάνω τουτο: Πώς έκείνο που ξεχωρίζει τον διαλεκτικό ύλισμό από κάθε άλλον ύλισμό, είναι ή μέθοδος, όχι τὰ συμπεράσματα, όχι ή έρμηνεία που δίδεται στα βασικά προβλήματα της ζωής. 'Ο διαλεκτικός ύλισμός είναι ύλισμός, ή μεταφυσική του είναι ύλιστική, άθεϊστική. Δεν υπάρχει σ' αυτόν χώρος για πίστη σε

'Ανώτατο Δημιουργό, σε ψυχή, σε πνεύμα, σε πνευματικό κόσμο. 'Ο,τι λέμε πνεύμα είναι, λένε πάλι τὰ άσθεντικά κείμενα του κομμουνισμού, απλώς το άνώτερο προϊόν της ύλης». «'Η εικόνα του κόσμου είναι μιά εικόνα, που δείχνει πώς ή ύλη κινείται και πώς ή ύ λ η σ κ έ φ τ ε τ α ι» (ή ύπογράμμιση του κειμένου). 'Η φιλοσοφική αντίληψη, πώς «ο κόσμος αυτός δεν δημιουργήθηκε από κανένα Θεό... αλλά ύπηρχε πάντοτε ύπάρχει και θα ύπάρχει, μιά αιώνα ζωντανή φωτιά...» χαρακτηρίζεται από τον Λένιν τον ίδιο σαν μιά «πολύ ώραια έκθεση των άρχών του διαλεκτικού ύλισμού».

Είναι άνάγκη να προχωρήσουμε; Τί να πούμε σε κάτι που βουά μόνο του; 'Υποθέσετε ότι το ήθέλαμε, πώς θα μπορούσαμε να συγκαλήσουμε την αντίθεση, την πιο χτυπητή αντίθεση, που θα μπορούσε κανείς να φαντασθή; 'Από όσα μεταφυσικά συστήματα απάντησε στο δρόμο της ιστορίας του ο Χριστιανισμός, ο ύλισμός είναι το πιο έχθρικό, δόλοτα αντίθετο, που δεν ύπάρχει ένα καν σημείο έπαφής. 'Υλισμός και Χριστιανισμός είναι δ,τι αντίθετο και άσυμβίβαστο μπορεί να φαντασθή κανείς. Και έπειδή οι άσθεντικώτεροι εκπρόσωποι της κομμουνιστικής θεωρίας μās λένε, ότι ο ύλισμός είναι ή κοσμοθεωρία του κομμουνισμού, άρα... ως ύπαγορευση ο άναγνώστης τη συνέχεια!

Δ'.

Μήπως, όμως, δεν είναι έτσι; Μήπως, δηλαδή, ή αντίθεση είναι, να πούμε, ύπερβολικά θεωρητική, τόσο θεωρητική, ώστε να μην αξίζει να την πάρομε σαν βάση, για να κρίνουμε τις σχέσεις Χριστιανισμού και κομμουνισμού;

Μιά τέτοια σκέψη σύμμαχό της έχει τον πόθο της χριστιανικής 'Αγάπης, που την τραυματίζει μιά τραγική διαπί-

(*) 'Ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (Μπολσεβίκων). Τόμ. Α' σελ. 112. 'Ιδε και σελ. 119. 'Η ιστορία αυτή είναι έπισήμη έκδοση του Κόμματος. 'Η ελληνική έκδοση είναι πρόσφατη: 1946.

στωση, σάν αὐτὴ ποὺ ἐκάμαμε παραπάνω, μὰ, ἀκόμα, γιὰ νὰ τὰ λέμε ὠρὰ καὶ χωρὶς περιστροφές, καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἐπιθυμία, τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑπάρχει, τέλος πάντων, μὰ δυνατότης συμβίβασμοῦ, μὰ γέφυρα πάνω ἀπὸ τὸ χάσμα, ποὺ θὰ μᾶς ἐλύτρωνε ἀπὸ ἕναν ἀγῶνα τόσο ἄγριο κ' ἀποκρουστικό. Μὰ μὴ τέτοια σκέψη θὰ εἶχε καὶ τὴ λογικὴ μὲ τὸ μέρος της. Ὁ ὕλισμὸς εἶναι θεωρία μεταφυσικῆ, (ὄσο κ' ἂν τὸν ἐκνευρίξῃ ἡ λέξις), θέλει νὰ δώσῃ λύση σὲ προβλήματα μεταφυσικά, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς ἀρχῆς τοῦ παντός, τὸ ἂν ὑπάρχει ἢ ὄχι Θεός, τὸ ζήτημα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κλπ. Τὴ δουλειὰ ἔχει ἡ μεταφυσικὴ αὐτή, σ' ἕνα σύστημα οἰκονομικὸ, κοινωνικὸ, πολιτικὸ, ὅπως ὁ κομμουνισμὸς; Μέσα στὴν κομμουνιστικὴ θεωρία, ὁ ὕλισμὸς ἔχει ἐξήγηση ἱστορικῆ, σήμερα ὅμως εἶναι ξεκρέμαστος. "Ὅταν ὁ Μάρξ ἔγραφε, γύρω στὰ 1848, ὁ ὕλισμὸς ἐμεσοφρανοῦσε, κ' ὁ ἀθεϊσμὸς τοῦ Feuerbach φαινόταν ἡ ἀθηντικώτερη ἐκφραση τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἡ ὕλιστικὴ ἀθεϊστικὴ ἐξήγηση τοῦ Παντός φάνταζε σάν κάτι τὸ τόσο ἀναμφισβήτητο, ὅπως τότε τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου. "Ἔτσι τὸν βρῆκε ὁ Μάρξ τὸν ὕλισμὸ, ἐξηγεῖται, λοιπόν, πὼς τὸν πῆρε γιὰ βάση τῆς θεωρίας του, γιὰ νὰ κάμῃ τὸν κομμουνισμὸ κοσμοθεωρία. Σήμερα, ὁμως, ζοῦμε στὸ 1946, ἑκατὸ, πές, χρόνια μετὰ τὸ 1848. Καὶ στὰ ἑκατὸ αὐτὰ χρόνια ἡ ἐπιστήμη δούλεψε, ὁ Feuerbach—...ἀλήθεια τί ἦταν ὁ Feuerbach;—ξεχάστηκε, οἱ μαθητὲς τοῦ Haeckel, λένε πὼς δὲν ὑπάρχει ἀξίος λόγος ἐρευνητῆς ποὺ νὰ παῖρνῃ τὸν ὕλισμὸ στὰ σοβαρά, ὁ Jung-τὸ εἶδαμε στὸ περασμένο φύλλο-λέει, πὼς δὲν μπορεῖ πιά ἡ ἱστορικὴ νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ψυχικοῦ παραγόντος, τῆς ψυχῆς (μὲ τὴν κυριολεκτικὴ ὑπερ-

υλικὴ ἔννοια) χωρὶς νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἐντιμότητας. Σήμερα ἐπιστήμονες κύρους παγκόσμιου κάνουν διακηρύξεις σάν ἐκεῖνη ποὺ δημοσιεύεται ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τούτο τὸ ἄρθρο, ἐνὼ συγχρόνως σημερινοὶ Ρώσοι βιολόγοι, ἐρευνητὲς ἀνεγνωρισμένης ἀξίας καὶ μέσα στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωσὴ κ' ἔξω ἀπ' αὐτὴν λέν ὅσα βλέπει ὁ ἀναγνώστης σ' ἄλλο ἄρθρο, τούτου πάλι τοῦ φύλλου, σχετικὸ μὲ τίς νέες ἰδέες στὶς βιολογικὲς ἐπιστήμες. Σήμερα, λοιπόν; Σήμερα, ποὺ ἡ φυσικὴ, ἡ χημεία, ἡ βιολογία, ἡ σύγχρονη φιλοσοφικὴ σκέψη ἔχουν τὸν ὕλισμὸ σάν ἀποδιοπομπαῖο τράγο (ἂν ἐξαιρέσομε, φυσικά, τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ βλέπουν τὰ ζητήματα μὲ κομμουνιστικὴ ἀποψη) σήμερα ὁ κομμουνισμὸς, ἕνα οἰκονομικὸ σύστημα, νὰ ἀποτελῇ τὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ ὀλοουδήποτε ὕλισμοῦ, νὰ προσδένεται σὲ μίαν ὑπόθεση χαμένη; Καὶ τί τοῦ χρειάζεται αὐτό, γιὰ τίς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς ἐπιδιώξεις του;

Καί, ἐπὶ τέλους, νάταν ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν κομμουνιστικὴ παράδοση! Μὰ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ διαλεκτικὰ σχήματα, ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ μέθοδο, τὸν ὕλισμὸ σάν ἐρμηνεία τοῦ Παντός, ὁ κομμουνισμὸς τὸν βρῆκε στὸ δρόμο του, λανσαρισμένω ἀπὸ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἀσπονδὸ ἐχθρὸ του, τὴν αμουργουαζία. Δὲν ἦσαν προλετάριοι, παρὰ «ἀρχιμουρζουάδες» οἱ κήρυκτες τοῦ ὕλισμοῦ. Κι' αὐτὴ ἡ αμουργουαζία ἀνοῖξε τὸν πόλεμο στὴ χριστιανικὴ Πίστη, στὸ χριστιανικὸ ἦθος, ἀπὸ τὸν φανερὸ διωγμὸ, ὡς τὴν εἰρωνεία, ὡς τὴν ὑπολη ὑπονόμευση, ὡς τὴν βρώμικη τέχνη καὶ πλαστογραφημένη ἐπιστήμη, ὡς τὸν Ρόζεμπεργκ καὶ τὴν ναζιστικὴ κοσμοθεωρία μὲ τὸν αἰῶθο τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος» καὶ τὸ Νταχάου. Καὶ θὰ ἐπιμένῃ νάχη συνδεμένη τὴν τύχη του μὲ τέτοιον κατασκευάσμα ὁ κομμουνισμὸς; Γιατί;

Μὰ δὲν ἦταν μόνο ἡ λογική. Ἦλθαν καὶ τὰ γεγονότα. Παύει ὁ διωγμὸς τῆς θρησκείας στὴ Ρωσία, ἀρχίζει μάλιστα ἡ Σοβιετικὴ ἔνωση νὰ ἐμφανίσῃ ἀξιώσεις γιὰ προστασία τῆς Ὀρθοδοξίας. Πράγμα πού δείχνει, ὄχι, βέβαια, προσωπικὴ προσέλευση τῶν ἡγετῶν τοῦ κομμουνισμοῦ στὴ χριστιανικὴ Πίστη, ὅμως μιὰ στροφή, μιὰ μεταβολὴ στὴν πολιτικὴ τοῦ κομμουνισμοῦ ἀπέναντι στὴ θρησκεία. Ποιά ἡ θεωρητικὴ δόμηση αὐτῆς τῆς στροφῆς, δὲν ξέρομε ἀκόμα. Ὅμως τὸ ἐλάχιστο πού θάπρεπε κανεὶς νὰ θεωρῆ ὡς αὐτονόητο, εἶναι, πὼς ὁ ὕλισμός δὲν ἀποτελεῖ περὶ ἐπιδίωξη τοῦ κομμουνισμοῦ, πὼς μπορεῖς νὰ χτυπᾶς τὸν ὕλισμό (αὐτὸ εἶναι τὸ ἐλάχιστο δυνατὸ τῆς θρησκευτικότητας, μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀποψη) χωρὶς αὐτὸ νὰ ἐνοχλῆ καθόλου τὸν κομμουνισμό. Αὐτό, βέβαια, εἶναι στροφή, μὰ ὄχι ἀσυνειθιστὴ στὸν κομμουνισμό. Χίλιες φορές ἔχει λεχθῆ, ἀπὸ ἀρροδιώτατα χεῖλη, κ' ἔχει δειχθῆ μύριες φορές στὴν πράξη, πὼς ὁ κομμουνισμὸς δὲν εἶναι δόγμα μὰ κατεύθυνση, πού προσαρμόζεται στὴν πραγματικότητά κ' ἔχει τὴν ἰκανότητα ν' ἀλλάξῃ μορφές καὶ συνθήματα γιὰ νὰ φθάσῃ στὸν οικονομικοπολιτικὸ σκοπὸ του. Γιατί τάχα θὰ ἴσχυε τὸ ἀντίθετο, γιατί ὁ κομμουνισμὸς τὴν «ἀρτηριοσκληρωτικὴν ἀκαμψία», πού θεωρεῖ θανάσιμον ἐχθρὸ του σ' ὅλα τ' ἄλλα, θὰ τὴν ἔδειχνε ἀκριβῶς σ' ὅ,τι ἀφορᾶ τὸν ὕλισμό καὶ τὴ μεταφυσικὴ του, ἐκεῖ, δηλαδή, ὅπου ἡ εὐκαμψία, ἡ προσαρμογὴ, εἶναι, περισσότερο παρὰ σὲ κάθε ἄλλο κεφάλαιο, ἐπιβεβλημένη, εὐκόλη;

"Ὅλα αὐτὰ φαίνονται τόσο λογικά, τόσο φυσικά, τόσο χειροπιαστά...

Καὶ ὁμως...

Ε'.

"Ἐχει τὸν ἑνατὸ χρόνο πού βγαίνει τὸ περιοδικὸ τοῦτο καὶ δὲν θέλησε τί-

ποτα νὰ γράψῃ, πού νὰ χτυπᾶ τὸν κομμουνισμό. Ἐπὶ Μεταξᾶ, ὅπου τὸ περιοδικὸ φάνηκε ὑποπτό κ' ἔγιναν καὶ ἀνακρίσεις, κομμικὲς κάπως! *) θὰ ἀρκοῦσε, γιὰ νὰ ξεφύγαμε ἀπὸ κάθε ἐνόχληση, νὰ γράψουμε κάτι κατὰ τὸν κομμουνισμό. Δὲν τὸ ἐκάμαμε. Γιατί ἐκρίναμε, πὼς δὲν εἶναι σύμφωνο μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀξιοπρέπεια νὰ χτυπήσουμε, ἔστω κ' ἀπὸ τὴ μόνη πλευρὰ πού μᾶς ἀφορᾶ, τὴ μεταφυσικὴ, ὅταν ὁ κομμουνισμὸς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς. Μὰ ἐκάμαμε τὸ ἴδιο κ' ὅταν δὲν ὑπῆρχε περὶ αὐτὸς ὁ λόγος, ἐνάμιση χρόνον τώρα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση. Οὔτε ἓνα ἄρθρο πού νὰ χτυπᾶ τὸν κομμουνισμό, ἔστω καὶ μόνο ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ πλευρὰ. Τόσο, πού προκαλέσαμε σχόλια, κριτικές, διαμαρτυρίες, ἴσως ὄχι ὀλίγετα ἀδικαιολόγητες. Μὰ σ' ὅλα αὐτὰ κλείσαμε τ' ἀπτιά. Γύρω ἀπὸ τὸν κομμουνισμό γίνεται ἀγώνας πού ἔχει χαρακτηριστὰ πολιτικὸ, οικονομικὸ, κοινωνικὸ, ἐθνικὸ, διεθνῆ ἴσως ἀκόμα. Κι' ἐμεῖς δὲν θέλαμε οὔτε νὰ ὑποτεθῆ καν πὼς παίρνομε μέρος στὸν πολιτικὸν αὐτὸν ἀγῶνα. Δὲν θέλομε σημμαχία μετὰ τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους τοῦ κομμουνισμοῦ. Μονομαχία θὰ θέλομε, στὸ δικό μας πεδίο, τὸ πνευματικὸ πεδίο, μονομαχία μετὰ ὅπλα μας τὴν χριστιανικὴ Πίστη καὶ τὴν Ἀγάπη, μετὰ σκοπὸ μας ὄχι τὴν καταστροφή, παρὰ τὴ διαφώτιση, καὶ μ' αὐτὴν, τὴν εὐεργεσία τοῦ ἀντιπάλου μας.

Ἐννέα χρόνια, λοιπόν-καὶ τί χρόνια!-ἀποφύγαμε νὰ θίξουμε τὸν κομμουνισμό, ἔστω καὶ στὴ μεταφυσικὴ τοῦ πλευρὰ. Τὸ ἀποτέλεσμα; Ἐνα ἄρθρο στὴν «Κομμουνιστικὴ Ἐλευθέρωση» με

(*) Ἐνα δεῖγμα δημοσιεύθηκε στὶς «Ακτίνες» 1944 σ. 255, σ' ἄρθρο τοῦ Σ Καλησπέρη.

βιαστώτατη επίθεση στις «Ακτίνες». Γιατί; Γιατί, αυτό είναι τὸ νόημα, δὲν χτυπάμε μὲν τὸν κομμουνισμό, χτυπάμε ὁμῶς τὸν ὕλισμό καὶ κάνει τὸ ἴδιο! (*).

Ὅσο ἔλπισαμε, εἴχαμε λόγους νὰ ἐλπίζουμε, πὼς τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἦταν μιὰ παραδρομὴ. Τὸ κατάπιε καὶ αὐτὸ λοιπὸν καὶ σολάσαμε, ἕνα χρόνο τώρα. Ὅσο, βλέπομε, κάθε μέρα τὸ βλέπομε περισσότερο, πὼς αὐτὸς ὁ πόλεμος στὸ μεταφυσικὸ πεδίο δὲν ἦταν παραδρομὴ. Ἦταν ἀπαρχή. Ἀπὸ τότε ὡς τώρα ἡ ὕλιστικὴ προπαγάνδα τοῦ κομμουνισμοῦ ὄλο καὶ παίρνει ἔκταση καὶ ὁ ὕλισμός, πὼς διώχτηκε ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ ἐργαστήρι, βρῖσκε τώρα ἀποκοῦμπι σ' ἕνα πολιτικὸ κόμμα, ὅπου ἡ ὕλιστικὴ μεταφυσικὴ φαίνεται νάχη τὴν ἴδια οὐσιώδη θέση, ὅπως καὶ στὸν περασμένο αἰῶνα. Ὅλο καὶ πληθαίνουν οἱ ἐκδηλώσεις τῆς ὕλιστικῆς αὐτῆς νοστορίας, καὶ μάλιστα μὲ ξέχωρο ζῆλο στὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ ὕλιστικὴ προπαγάνδα παίρνει ὄλο καὶ περισσότερη ἔνταση, μὲ ἀλλεπάλληλες ὕλιστικὲς ἐκδόσεις (**). Ὁ ὕλισμός (ὁ «ἐδιδλεχτικός» ὕλισμός, ἀλλὰ ὁ ὕλισμός, ἀθεϊστικὸς πάν-

τα) ξαναγίνεται ταμποῦ, καὶ δείχνεται, πὼς δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἀπὸ τὸν κομμουνισμό, ἢ ἀνάπτυξη ἀντιϋλιστικῆς, πνευματικῆς κοσμοθεωρίας, ἔστω καὶ ἄσχετα ἀπὸ κάθε πολιτικὴ. Ὅποιος χτυπάει τὸν ὕλισμό, οἰκοδομῶντας πνευματικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, χτυπάει τὸν κομμουνισμό. Αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα. Ὅποτε ἡ λογικὴ προχωρεῖ ἀδυσώπητα στις συνέπειες. Οἱ χριστιανοί, πὼς ἔχουν νόμο καὶ ἀτιμωσιμότητα γιὰ τὴν ζωὴ τους τὴν Ἀγάπη, τὸ «εἰρηνεύειν μετὰ πάντων ἀνθρώπων», οἱ χριστιανοὶ πὼς θέλουν νὰ στέκουν μακριά, ἢ μᾶλλον νὰ στέκουν παραπάνω ἀπὸ πάθη καὶ διαμάχες καὶ ἐχθρότητες, τὰ ὄργανα τῆς χριστιανικῆς θεωρίας, σὰν τίς «Ακτίνες», πὼς κάνουν τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μείνουν ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, ἕνα τρόπον ἔχουν νὰ πραγματοποιήσουν αὐτὸν τὸν πόθο τους ἀπέναντι στὸν κομμουνισμό: Ν' ἀπαρηθῶν τὴν Πίστη τους!

ΣΤ'.

Πρέπει, λοιπὸν, νὰ ξεκαθαρίσῃ τὸ ζήτημα ὀριστικά, μιὰ γιὰ πάντα. Κι' αὐτὸ θὰ γίνῃ, ἂν ἀποταθῶμε ἑμεῖς οἱ χριστιανοὶ στοὺς κομμουνιστές, πὼς ὅσο καὶ ἂν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς μᾶς ἔχουν γιὰ ἐχθρούς, ὁμῶς ἑμεῖς τοὺς βλέπομε, ὅπως βλέπομε κάθε ἄνθρωπο, σὰν τοῦ Ἰδίου Οὐράνιου Πατέρα παιδί, σὰν ἀδελφία μας, νὰ ἀποταθῶμε λοιπὸν στοὺς κομμουνιστές, γιὰ νὰ τοὺς μιλήσουμε μὲ τὴ φωνὴ τῆς χριστιανικῆς Πίστης, ἀδολῆς, ἀνόθευτης ἀπὸ κάθε πολιτικὴ ἢ ὀπωσδήποτε ἐξωχριστιανικὴ ἀνάμιξη, γιὰ νὰ τοὺς πῶμε μερικὰ λόγια σταράτα, ἀνδρικά, τίμια, παλληκαρίσια, λόγια ἀγάτης μὰ καὶ λόγια ἀλήθειας, μὲ μιὰ λέξῃ λόγια χριστιανικά.

—Αὐτὸ τὸ δόγμα τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ ὀποιοῦδήποτε ὕλισμοῦ, ὅσο ὑπάρχει σὰν θεμέλιο ἀδιάσειστο γιὰ τὴν κομμουνιστικὴ κοσμοθεωρία, εἶναι τὸ πεδίο

(*) «Κομμουνιστικὴ Ἐπιθεώρηση», 1945, ἀριθ. 38, σελ. 37. Ἄς σημειωθῇ, πὼς τὸ ἄρθρο αὐτὸ δημοσιεύθηκε, τάχα σὰν πρωτοστὴ σειρά ἄρθρων πὼς ἐπρόκειτο νὰ κρίνουν τὰ ἑλληνικὰ περιοδικά. Ὅμως τέτοια σειρά δὲν εἶδε τὸ φῶς, κανένα ἄλλο περιοδικὸ δὲν ἐκρίθηκε. Ὅλο καὶ ὄλο ἦταν γιὰ νὰ χτυπηθοῦν οἱ «Ακτίνες», δηλ. ἡ πνευματικὴ ἀντιϋλιστικὴ τους γραμμὴ.

(**) Ἴσως ὁμῶς τὸ χτυπητότερο παράδειγμα εἶναι τὸ «μικρὸ φιλοσοφικὸ λεξικόν» Ράξενταλ-Γιουντίν, πὼς κυκλοφόρησε πέντε ἢ ἕξι ἔτη ἀπὸ τὴν ἐκδόσιν. Φανατισμός, χωρὶς ἐμφάνιση κἂν ἀντικειμενικότητας, ὕψος ὑβριστικὸ μὲ ἀνάλογα κοσμητικὰ ἐπιθετικὰ χαρακτηρισμοὺς τὴν ὅμη προπαγάνδα τοῦ ἀθεϊσμοῦ, τὸ χτύπημα κάθε θερησκευτικῆς ἰδέας στὸ βιβλίον αὐτό. Θὰ ἐπείσθηκαν, ἐλπίζομε, οἱ ἐκδότες του, πὼς οὐτε γιὰ τὴν ἀποψή του, δὲν ἀποτελεῖ ἐνεργητικὸ τὸ βιβλίον αὐτό.

μιάς άπειστης πάλης ανάμεσα Χριστιανισμό και κομμουνισμό. "Όσο ο κομμουνισμός είναι στην οδία του ύλισμός δεν μπορεί να υπάρξει χριστιανός πού να βλέπει τόν κομμουνισμό άλλοιάδικα, παρά σαν τόν αδιάλλακτον έχθρό τής Πίστης του, τής ζωής του δηλαδή. Αυτό όλωσδιόλου άνεξάρτητα από τόν κομμουνισμό σαν πολιτικό κόμμα, σαν κοινωνικό, οικονομικό κίνημα και σύστημα. Κι' αν ακόμα ένας χριστιανός θεωρή τόν κομμουνισμό σαν τό τελειότερο οικονομικό και κοινωνικό σύστημα κι' αν εγκρίνει από τό άφα ως τό ύμεγα τό πολιτικό του πρόγραμμα, όλα αυτά έρχονται σέ δεύτερη μοίρα για κείνον πού πιστεύει στη χριστιανική αιωνιότητα. "Όταν ή άτιμητη αξία τής Πίστης κινδυνεύει, ύποχωρούν όλα τ' άλλα.

Σέ μιá τέτοια πάλη πού γίνεται, όχι στον ύλικό, ούτε στον πολιτικό, μέ στόν πνευματικό στίβο τών αιώνιων αξιών, εκείνος πού είναι πάνοπλος είναι ο Χριστιανισμός. "Αοπλος είναι ο όποιοσδήποτε αντίπαλός του, πρῶτ' απ' όλα ο ύλισμός κι' όποιος θέλει να είναι ένα μέ τόν ύλισμό. Μή σας παραξενεύη πού σας μιλάμε μέ τέτοιον τρόπο, μέ τέτοια καύχηση, μέ τέτοιαν ύπερηφία ίσως κατά την αντίληψη σας. Δεν πρόκειται για μās, για τὰ άτομά μας. Μπορεί έμεις, ο Α ή ο Β χριστιανός, ανάξιοι για τήν κλήση μας, σκάνδαλο για τόν κόσμο, ή άληθινή αιτία πού πολλοί από σας στρέφετε τις πλάτες σ' Έκείνον πού, μόνος Αύτός, κάνει τὰ όνειρα πραγματικότητα μπορεί, λοιπόν, έμεις να είμαστε οί πιο αδύνατοι άνθρωποι του κόσμου. Μά τό καύχημά μας, τό καύχημα του Σταυρου... είναι τόσο δοκιμασμένο, έχει νικήσει σέ τόσους πολέμους... Ξέρετε, έχομε κι' έμεις τήν ατομική μας βόμβα. Είναι πέντε λέξεις. "Ένας δίκαιης φανατικός τής Πίστης μας τις άκουσε, ένας πούχε μαζί του όλη τήν κοσμική έ-

ξουσία για τόν διωγμό της. "Ένας Σαύλος. Εκεί, στο δρόμο προς τή Δαμασκό, πού πήγαινε μέ ζήλο, ζήλο άγνό, όσο και παράφορο, να χτυπήσει κατάκαρδα τήν Πίστη μας, εκεί άκουσε τόν 'Αρχηγό μας να του λέη τούτα τὰ λόγια: «Σκληρόν σοι προς κέντρα λακτίζεις». Γελάτε, πού σας τό λέμε; Τό θεωρείτε παραμύθι; "Έστω, αφού τό θέλετε! Παραμύθι λοιπόν! 'Αλλά... ξέρετε; Από τότε πού έγινε αυτό τό... «παραμύθι», δυό χιλιάδες χρόνια τώρα, χρόνο μέ χρόνο, μέρα μέ τήν ήμέρα, όπως και αιώνια μέ αιώνια, ή ανθρώπινη ιστορία άλλο τίποτε δεν κάνει παρά να δίνει τήν μαρτυρία της στής πέντε αυτές λέξεις. Για μιá Πίστη, όπου ο θάνατος είναι ή ζωή και του μαρτυρίου τό αίμα τό καλύτερο τονωτικό, αυτό είναι, άλλως τε, αυταπόδεικτο. Θά ξέρετε, ίσως, τήν ιστορία τής Πίστης μας, κάτι θάχετε άκουσει για τό διάλογο του Μεγάλου Βασιλείου μέ τόν αντιπρόσωπο του παντοδύναμου τότε Μονάρχη, του Ουάλη. Κι' ο Ουάλης, επί τέλους, δεν ήταν ύλιστής!

Και για να μην ύπόψη ή πάλη αυτή, ένας είναι ο δρόμος: Να φύγη από τή μέση ο ύλισμός!

Βέβαια, έμεις θα ενχώμαστε κάτι παραπάνο. Να έλθετε στην Πίστη μας, να έλθετε στον 'Αρχηγό μας, σ' Έκείνον πού είναι δικός μας, μα είναι και δικός σας, όσο κι' αν έσείς δεν θέλετε να είσθε δικοί του. Σαν χριστιανοί θέλομε, επιποθούμε, ο θησαυρός ο δικός μας να είναι κοινός θησαυρός (βλέπετε, είναι κι' αυτό ένας κομμουνισμός) κοινός για όλους τούς ανθρώπους, δηλαδή για όλα μας τ' αδέρφια, και για τ' άγαπητή μας αδέρφια πού μās έχουν για έχθρούς. Και αν εμπόδιο για να έλθετε στην Πίστη αυτή είναι σκαές, κηλίδες, λάθη, εγκλήματα πού έμφανίζον (ναί, εμφανίζουν) οί αιώνες στο όνομα του Σταυρου,

κ' ἂν ἐμεῖς, οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ ἔχομε (ναί, ἔχομε) ψεγάδια, λάθη, ἁμαρτήματα... ἐλάτε, λοιπὸν σεῖς, σὲ μίαν εὐγενεζὴν ἀμίλλα νὰ μᾶς ξεπεράσετε, νὰ φανήτε ἀνώτεροι ἀπὸ μᾶς, νὰ γίνετε καλύτεροι ἀπὸ μᾶς εκπρόσωποι τοῦ Εὐαγγελίου. Γιατί ὄχι; Στὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς λαμπρότερες σελίδες τῆς γράφουν οἱ Σαῦλοι!

Αὐτό, λοιπὸν, θέλομε. αὐτὸ ἐπιποθοῦμε, αὐτὸ εὐχόμεσθε μ' ὅλη μας τὴν ψυχὴ, μὰ δὲν εἶναι αὐτὸ ἡ ἀξίωσή μας, δὲν σᾶς ζητάμε αὐτό. Ὁ δρόμος γιὰ τὴ Δυναμὸν δὲν βρίσκεται μὲ αἰτήματα καὶ συμφωνίες. Κυριάζετε τὸν χάριτη, τῆς ἱστορίας τὸν χάριτη. Δὲν περνᾷ ἀπὸ καμμιὰ Βάσιζα ὁ δρόμος αὐτός. Ἐκεῖνο ποῦ σᾶς ζητᾷμε λοιπὸν, ἡ ἀξίωσή μας, εἶναι τούτη: Νὰ σεβασθῆτε τὴν Πίστη μας. Ἔστω, ὄχι σὺν Πίστῃ σας. Ἔστω σὺν Πίστῃ ξένη πρὸς σας. Μὰ νὰ τὴν σεβασθῆτε. Νὰ τὴν σεβασθῆτε μὲ συνέπεια, μὲ ὁλοκλήρωση, πέρα γιὰ πέρα.

Αὐτὸ θὰ πῆ, σὸ ἐλάχιστο νοητὸ ὄριο, πὼς δὲν θὰ μᾶς προβάλλετε σὺν ταμποῦ τὸν ὕλισμό, τὸν ὀλιονδῆριστε ὕλισμό, καὶ θὰ σεβασθῆτε τὴν πνευματικὴ κοσμοθεωρία μας, τὴν ἀντιὑλιστικὴ μεταφυσικὴ μας, μὰ καί, ὅπως εἶπαμε καὶ ὅπως δὲν ἦταν δὰ ἀνάγκη νὰ τὸ ποῦμε, τὸ χτύπημα τοῦ ὕλισμοῦ εἶναι γιὰ μᾶς τὸ πρῶτο βῆμα, ἡ βασικώτερη προϋπόθεση γιὰ νὰ ὑπάρξομε σὺν Χριστιανοί. Σεῖς, λέτε, δὲν ἔχετε δόγματα. Ἐμεῖς, τὸ λέμε αἰῶνες τώρα, ἔχομε δόγματα. Ἀφήστε μας λοιπὸν σὸ δόγμα μας-διαμετρικὰ ἀντίθετο πρὸς τὸ ὕλιστικὸ δόγμα-μὴν τὸ σημεριοσθῆτε, ἀφοῦ δὲν θέλετε, τὸ δόγμα μας αὐτό, ἀλλὰ σεβασθῆτε το. Πῶς θὰ ἐκδηλώσετε τὸν σεβασμὸ αὐτό... Μὰ

οὔτε χρειάζονται, οὔτε ἔχουν νόημα κατένα, ἐπίσημες δηλώσεις. Σὲ τέτοια θέματα καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐτάζομεν καρδίας καὶ νεφρούς, ὅ ἔνας τοῦ ἄλλου!

Αὐτὸν τὸν σεβασμὸ καὶ μόνο σᾶς ζητᾷμε. Τὰ πολιτικὰ, εἶναι ὀλοτέλα ξένα πρὸς τὴν ἀξίωσή μας αὐτή. Ἐμεῖς πρῶτοι θέλομε τὸ πειὸ καθαρὸ καὶ τίμο ξεκαθάρισμα τῆς Πίστης μας ἀπὸ ὅ,τι ἀφορᾷ σὲ ἄλλες ἐπιδιώξεις.

Μὰ αὐτὴ μας ἡ ἀξίωση, ὁ σεβασμὸς στὴν Πίστη μας, εἶναι γιὰ μᾶς ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου. Δὲν μποροῦμε νὰ τὸν παραβλέψομε, χωρὶς ν' ἀπαρνηθοῦμε τὴν Πίστη μας. Κι' ἂν στὴν Πίστη μας κάναμε τυχόν τὴν παραμικρότερη ἀδερία... δὲν θὰ μᾶς φτύνετε κατὰ πρόσωπο, πρῶτοι-πρῶτοι σεῖς οἱ ἴδιοι;

Ζ'

Αὐτὰ εἶχαμε νὰ ποῦμε. Λόγια ἀπλᾶ, χωρὶς μπερδέματα, κωμουνταρισματα, «κατανοήσεις» συμβιβασμοὺς καὶ τὰ τέτοια. Οὔτε εἶναι, ἄλλως τε, δικὰ μας αὐτὰ τὰ λόγια. Ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, στὴν ἀλωίδα τῆς Χριστιανικῆς μας Παράδοσης, αὐτὸ μᾶς δόθηκε, αὐτὸ κρατᾷμε, αὐτὸ εἶναι ἡ γραμμὴ μας. Νὰ ξεκαθαρίζομε, πρῶτα, τὴν Πίστη μας, ἀπὸ ὅ,τι στοιχεῖο ξένο σ' αὐτή. Μὰ σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Πίστη τὴν ἴδια, νὰ μὴν ξέρωμε τί θὰ πῆ συμβιβασμός. Αὐτὸ μᾶς διδάξε (μὲ θάνατο σταυρικὸ μᾶς τὸ ἐδίδαξε) ὁ Ἀρχηγός μας. Αὐτὸ μᾶς μὴνᾶν τῶν μαρτύρων τὰ νέφη. Αὐτὸ εἶναι τὸ σύνθημά μας, ἔνα καὶ ἀναλλοίωτο, εἰκοσι αἰῶνες τώρα.

Αὐτὸ εἶχαμε νὰ ποῦμε κα' ἐμεῖς.

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΜΙΑ ΚΟΙΝΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.

Οι ύπογεγραμμένοι εκφράζομεν τὴν βαθεῖαν μας λύπην, διότι εἰς προσφάτους συζητήσεις παρετηρήθη ἡ τάσις νὰ παρουσιασθοῦν ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ θρησκεία ὡς ἀσυμβίβαστα καὶ ἀνταγωνιζόμενα πεδία τῆς σκέψεως. Εἰς τὴν πραγματικότητά θεραπεύουν χωριστὰς ἀνθρωπίνους ἀνάγκας καὶ εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς συμπληρῶνται ἀμοιβαίως, δὲν ἐκτοπίζουσιν οὐδὲ ἀντιτίθενται ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης εἶναι νὰ ἀναπτύξῃ χωρὶς οἰανδήποτε προκατάληψιν τὴν γνῶσιν τῶν γεγονότων, τῶν νομῶν καὶ τῆς πορείας τῆς φύσεως. Ἡ ἀκόμη σπουδαιότερα ἀποστολὴ τῆς θρησκείας ἐξ ἄλλου εἶναι νὰ ἐξυψώσῃ τὴν συνείδησιν, τὰ ἰδεώδη καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἐκδηλώσεις ἀντιπροσωπεύει μίαν βαθεῖαν καὶ ζωτικὴν λειτουργίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Καὶ αἱ δύο εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ζωὴν, τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ Ἐπιστήμη μᾶς προσφέρει μίαν ὑπέροχον ἀντίληψιν περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀντίληψιν ἐξ ὀλοκλήρου σύμφωνον πρὸς τὰ ὑψίστα ἰδανικὰ τῆς θρησκείας, ὅταν ἐμφανίζῃ τὸν Θεὸν νὰ ἀποκαλύπτῃ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν Του, εἰς τὴν δίοδον τῶν ἀναριθμητῶν αἰῶνων, καθὼς Οὗτος διαμορφώνει τὴν γῆν ὡς τὸ κατοικητήριον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐμφυσᾷ τὴν ζωὴν μέσα εἰς τὸ ὕλικόν της στοιχεῖον, κορυφουμένην εἰς τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν πνευματικότητά του καὶ ἔλας ἐκείνας τὰς δυνάμεις ποῦ τὸν καθιστοῦν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

Charles D. Walcott, Γεωλόγος, Πρόεδρος τῆς Ἑθνικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, Πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐταιρείας πρὸς προαγωγὴν τῆς Ἐπιστήμης, καὶ διευθυντῆς τοῦ «Σμιθσονίου Ἰδρύματος τῆς Οὐασινγκτῶνος».

Harry Fairfield Osborn, Παλαιοντολόγος, Πρόεδρος τοῦ Ἀμερικανικοῦ Μουσείου φθαικῆς Ἱστορίας Νέας Ὑόρκης.

Edwin Grant Conklin, Ζωολόγος, Κοσμήτωρ τῆς Ζωολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Princeton.

James Rowland Angell, Ψυχολόγος, Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Yale.

John Merle Coulter, Βοτανολόγος, Κοσμήτωρ τῆς Σχολῆς Βοτανολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου.

Michael I. Pupin, Φυσικός καὶ Μηχανικός, Καθηγητὴς τῆς Ἡλεκτρομηχανικῆς καὶ Διευθυντὴς τοῦ Ἐργαστηρίου Ἐρευνῶν ὁ «Φοίνιξ», τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κολόμβια.

William James Mayo, Χειρουργός, Ἴδρυμα Mayo Rochester τῆς Minnesota.

George David Birkhoff, Μαθηματικός, Κοσμητὸρ τῆς Μαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard.

Arthur A. Noyes, Χημικός, Διευθυντὴς τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Gates, Ἴδρυμα Pasadena, Καλιφορνίας.

William Wallace Campbell, Ἀστρονόμος, Διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τοῦ Lick καὶ Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Καλιφορνίας.

John J. Carty, Μηχανικός, Ἀντιπρόεδρος, ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐταιρείας Τηλεγράφων καὶ Τηλεγράφων τῆς Ν. Ὑόρκης.

Robert A. Millikan, Φυσικός, Διευθυντὴς τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς Φυσικῆς ἐν Norman Bridge Pasadena, Καλιφορνίας.

William Henry Welch, Παθολόγος, Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Ὑγιεινῆς καὶ Δημοσίας Ὑγείας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Hopkins, Βαλτιμόρης.

John C. Merriam, Παλαιοντολόγος, Πρόεδρος τοῦ Ἰνστιτούτου Κάουτς τῆς Οὐάσιγκτον.

Gano Dunn, Μηχανικός, Πρό-

εδρος τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Ἐρευνῶν, Οὐάσιγκτον^(*).

(*) Λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος τοῦ ἐγγράφου, παραθέτομεν καὶ τὸ Ἀγγλίζιον τοῦ κείμενου:

We, the undersigned, deeply regret that in recent controversies there has been a tendency to present science and religion as irreconcilable and antagonistic domains of thought, for in fact they meet distinct human needs, and in the roundig out of human life they supplement rather than displace or oppose each other.

The purpose of science is to develop, without prejudice or preconception of any kind, a knowledge of facts, the laws, and the processes of nature. The even more important task of religion, on the other hand, is to develop the consciences, the ideals, and the aspirations of mankind. Each of these two activities represents a deep and vital function of the soul of man, and both are necessary for the life, the progress, and the happiness of the human race.

It is a sublime conception of God which is furnished by science, and one wholly consonant with the highest ideals of religion, when it represents Him as revealing Himself through countless ages in the development of the earth as an abode for man and in the age-long inbreathing of life into its constituent matter, culminating in man with his spiritual and all his God-like powers.

Ο ΨΗΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Στους κάμπους τὰ αιτάρια ἔχουν θροισαί.
Κι' ἡ ἀνοιξή εἶναι θήμησὴ παληά...
Οἱ βιόλες εἶχαν κάποτε ἀνθίσει,
Τότε πρὸ πρῶσινα ἦταν τὰ σπαρτά.
Στους κάμπους ὅλα τώρα διψασμένα,
Κηρατιστό λιωπὸρι. Καὶ καθμὸς
Ρουφὰ κάθε χυμό. Παλιμὸς οὐτ' ἕνας
Κι' οὐτ' ἕνας καπαριᾶς χυτὸς ἀνθός.

Ἐπῆρε τὸν τραχὺ τότε τὸ δρόμο
Στητὸς πρὸ ἀνεδαίνει τὴν πλαγιά.
Ἐκαὶ ψηλά, ὡς ἦταν νὰ βρῆ μόνο
Ἄγριαπιδιάς τὴν ἀπιασὴ οἰκία...
Τὸ χῶμα φαίνει ὁ ἰθρῶτας, τὸ ποτίζει,
Ἄλλοῖμονο! Τὸ κάμμα πρὸ πολὺ.
Κι' οὐτε ἕνα μικρὸ χόρτο προσινίζει,
Στὴν ἀρημιὰ βουδὴ κάθε φωνή.

Κρυφὴ μὲ ἀλπιδὰ ἄμοις τὸν κατέχει,
Γοργὰ θάνατ' ἀτὰ πόδια του φταρά:
«Δροσιὰ... λίγη δροσιὰ!» Καὶ πάντα τρέχει.
Καὶ ἔαφνου-Ἔ θὲ μου-ἀκούγονται νερά!
Ἡ ἔλπιδά τώρα ὀρθώνεται ἀλγῆσινα-
Κροῦσταλλο, πρῶτο ἀγέρι τοῦ βουνοῦ,
Ἀγγίζει τὰ στεγνά του, ἄδεια στηθία
Καὶ φέρνει τὴ λευκότη τοῦ χιονιοῦ.

Καὶ φέρνει τὴς θροισιάς ἀπ' τὰ λιθάδρια
Πρὸ ἀνοιξή κρατᾶν παντοτινὴ.
Ἐδὼ ψηλά, ἀτὰ πρῶσινα αιτάρια,
Κορυθαλλὸς ὀρθρίζει: τὴν ἀγῆ.
Ἐδὼ ψηλά ἀνθίζουσι ἀκόμα
Ἵσα αὐτοῦς κάμπους ἔχουν μαραθῆ...
Γονατιστὸς φιλά τώρα τὸ χῶμα
Σὰ νὰν' αὐτὴ ἡ γῆ του ἡ πατρική.

Ἐκρίκισε. Μὰ ὁ κόπος του ἐστέθη.
Σοπίσω ἡ φλογισμένη ἀρημιὰ!
Μπροστὰ του ἀπ' τὰ κλεινὰ γλυστρά καίπεφτε:
Ἡ ἄγια ὡς τὰ σπλάχνα του θροσιὰ.
Καὶ κρῖνος πορφυρὸς σιμὰ του ἀνθίζει.
Τὰ πέταλα του σφύζουσι ἀτὰ χυμό,
Θάμνος ἀγκάθιτοῦς παραμερίζει
Καὶ βρέπει το λουλοῦδι τὸ ἀκριδὸ.

Ἄσε καὶ σὺ τοὺς κάμπους πρὸ ἑμαρῆθ
Ἵο παιδικὸς, θροσιᾶς σου ἀνθός
Καὶ πέρα τὸ ψηλὸ τὸ μονοπάτι:
Τὴ μέρα σου πρὶν κλείσῃ ἑσπερινός.
Καὶ πῖσω σου μὴ στρέψῃς πιά τὰ μάτια,
Ἄνεδαίνε χωρὶς ἀναπνοή.
Για νὰ χαρῆς τὰ ἡλιόφαγγα τὰ πλάτια,
Πρέπει νὰ τὴν πατήσης τὴν κορφή!

Κημένος σὶς θροσιᾶς ἄμοις ἕνας κρῖνος
Θ' ἀνθίσῃ τῆς καρδιάς σου ἡ χαρὰ.
Τ' ἦταν ὁ κόπος; Τ' ἦταν καὶ καινός
Ἵο δρόμος; ὁ ψηλός; Για τὰ νερά
Πρὸ μέσα σου, ποτάμια θὰ κολήσουν
Κι' αὐτὴ σου ἀκόμα ὄσσε τὴ ζωή!
Ζήφυροι τὰ θνερά σου θὰ ζυπνήσουν,
Χαρῆς πουλί θὰ ὀρθίσης τὴν ἀγῆ.

ΝΕΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΑΣ

«Η θετική επιστήμη, συνεργαζομένη με την πειραματικήν φιλοσοφίαν, προσανατολίζεται τώρα πρὸς νέους ὀρίζοντας. Κατευθύνεται τώρα πρὸς ὀρίζοντας περισσότερο πνευματικούς, μολοντί ἢ σκέψεις μας δὲν εἶναι τόσο εὐκόλως νὰ προσαρμωσθῆ πρὸς τὴν δημιουργουμένην κατάστασιν». Τὰ λόγια αὐτὰ ἦσαν τὸ συμπέρασμα μιᾶς συντόμου ἐκθέσεως περὶ τῶν συγχρόνων τάσεων τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως πρὸς ἰδημοσιευθῆ εἰς τὸ ὄπ' ἀριθ. 50 τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» (σελ. 120-122), ἐξ ἀφορμῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου «Ἐννοια καὶ Σκοπός» (1) τοῦ K. Walker.

Εἰς τὴν ἐκθεσιν ὁμοίως ἐκείνην δὲν ἔγινεν ἰδιαίτερος λόγος περὶ τῶν σημερινῶν τάσεων τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν γύρω ἀπὸ τὰ πρόβλήματα τῆς ἐξηγητικῆς τοῦ φαινομένου μυστηρίου τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν. Δι' αὐτὸ πρέπει κατὰ νὰ γραφῆ διὰ νὰ κατατοπισθοῦν οἱ ἀναγνώσται μας καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο (2).

Κυρίως περὶ τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνος, μέσα εἰς τὰς βιολογικὰς ἐπιστήμας εἶχαν ἐπικρατήσῃ δι' ὀλίγον χρόνον καθαρῶς μηχανοκρατικαὶ ἀντιλήψεις καὶ ἐνομιεῖσθῃ ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐξηγηθοῦν ὅλα τὰ φαινόμενα τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν μὲ μόνους τοὺς φυσικοχημικοὺς νόμους πρὸς διέπουν τὴν ἑαυτῶν ὕ-

λην. Ἡ κατάστασις ὁμοίως ἐκείνη δὲν ἐκράτησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἡ κρίσις πρὸς ἐσημειώθη εἰς τὴν Φυσικὴν μὲ τὴν ἀνατολήν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἢ αὐτὴ ἀκριβῶς κρίσις συνέβη καὶ μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς Βιολογίας. Καὶ μάλιστα οἱ βιολόγοι ἠπόρησαν διὰ τὴν κρίσιν αὐτὴν ἢ ὅποια, ἂν ἦτο δικαιολογημένη προκειμένου περὶ τῆς Φυσικῆς πρὸς εἶχε ζωὴν 200 καὶ πλέον ἔτων, ἐφαίνετο κάπως παράδοξος διὰ τὴν πολὺ νεωτέραν ἐπιστήμην τῆς Βιολογίας.

Ἄλλ' ἢ κρίσις αὐτὴ ἐσημειώθη, καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ κυριαρχῆ, εἰς τοὺς κόλπους τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν, διότι οἱ περισσότεροι ἐρευνηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἦτο εὐκόλως νὰ ἐξηγηθοῦν ὅλα τὰ φαινόμενα πρὸς παρουσιάζουν οἱ ζωντανοὶ ὀργανισμοὶ σύμφωνα μὲ τὰς καθαρῶς ὀλιστικὰς καὶ μηχανιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἡ τάσις ὁμοίως αὐτὴ ἐστοίχισεν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐδημιούργησε κρίσιν εἰς αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ εὐχάριστον εἶναι, ὅτι αἱ τελευταῖαι δεκαετίαι δεικνύουν ὅτι οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν ἀντιμετωπίζουσι κατὰ σοβαρῶτερον τρόπον ὅλα τὰ σχετικὰ πρόβλήματα. Καὶ τοῦτο εἶναι μία μεγάλη νίκη τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης!

Ἄν ἠθέλαμεν νὰ δώσωμεν μίαν σύντομον εἰκόνα τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης ἐπάνω εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν θὰ ἐλέγξαιμεν τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν: «Ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐρευνηταὶ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ στα-

(1) K. Walker: Meaning and Purpose, London 1944.

(2) Βλ. καὶ ἄρθρα μος, δημοσιευθέντα εἰς τὰς Ἀκτίνων 1944, σελ. 157-162, 202-206 καὶ 270-274.

θούν με σεβασμὸν ἐμπρὸς εἰς τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ ἔχουν ἐπίγνωσιν τῆς σοβαρότητος τῶν προβλημάτων· αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην μιᾶς γενικωτέρας καὶ καθολικωτέρας θεωρήσεως αὐτῶν καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁμολογοῦν τὴν ἀνικανότητά των, προκειμένου νὰ θέξουν τὸν πυρῆνα τοῦ θεμελιώδους τούτου προβλήματος.

*

Μερικοὶ ἐρευνηταὶ ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι ὁ μηχανιστικὸς τρόπος τῆς θεωρήσεως τῶν βιολογικῶν ζητημάτων εἶναι ὁ μόνος καὶ ὁ ἀποκλειστικὸς τρόπος τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀκολουθῆ ὁ ἐρευνητής. Ἔτσι π. χ. ὁ ἀγγλὸς βιολόγος Dr. J. Needham εἰς τὸ ἔργον του «Chemical Embryology» ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὰ βιολογικὰ φαινόμενα δὲν ὑπάρχει «τελικὴ αἰτία» καὶ ὅτι ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως ἡ ἔννοια αὐτῆ, εἶναι ἀχρηστος. Εἰς τὴν μεταφυσικὴν, προσθέτει, ἡμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ ἡ ἔννοια τῆς τελικῆς αἰτίας, ἀλλ' ὅπου ἔχομεν τὸ πείραμα, ἐκεῖ περιττεύει. Δέχεται ὁμοίως ὁ Needham ὅτι ὁ ὕλισμός κατέπεσεν, ἀλλ' εἶναι δικαιολογημένη ἡ νεομηχανιστικὴ ἀποψις τῆς ἐρημνείας τοῦ κόσμου ὡς «θεμιτῆ μεθοδολογικῆ παρέκκλισις». Ἐννοεῖται ὅτι τοῦ παρατηρήθη ἀπὸ ἄλλους ἐδικούς ὅτι ὑπάρχουν παραδείγματα ἀπὸ τὴν φυσιολογίαν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων τὰ ὅποια δὲν δικαιολογοῦν καὶ μεθοδολογικῶς ἔστιν τὴν «παρέκκλισιν» ταύτην⁽³⁾.

Ἄλλοι πάλιν στέκονται εἰς τὸ μέσον, μεταξὺ μηχανοκρατικῶν καὶ βιταλιστικῶν θεωριῶν, χωρὶς νὰ δίδουν τὴν προτίμησιν των εἰς καμμίαν ἐξ αὐτῶν καὶ μάλιστα νομίζουσιν ὅτι πρέπει νὰ παρακυμῆται τῆς ἐκλογῆς τῆς μιᾶς εἰς βάρος

τῆς ἄλλης, χωρὶς βεβαίως μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφύγῃται τὴν καθολικωτέραν θεωρήσιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τὸν Ἀμερικανὸν ζωολόγον R. E. Coker, ὁ ὅποιος, ἐνθ' ἑωραὶ καὶ τὰς δύο αὐτὰς περὶ ζωῆς ἐκδοχὰς ὡς «περιττοῦς πλεονασμούς» (Superfluous Paraphernalia) ἐν τούτοις δέχεται μερικὰς ἄλλας ἀρχὰς ποὺ διέπουν τὰ ζωικά φαινόμενα. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν σπουδαιότεραν θέσιν κατέχει ἡ ἀρχὴ τῆς «συναγωγῆς ἐσωτερικῆς ὀργανικῆς τάσεως» ἡ ὅποια δ' ἐν εἶναι ὁ ὕλις καὶ ἄλλ' ἡμπορεῖ νὰ παρασταθῆ ὡς μία δύναμις ἐπεκτάσεως τῆς ζωῆς (Expansive Force of Life) ἡ ἀρχὴ αὐτῆ εἶναι ὁ ὄρων σκοπὸς τοῦ ὀργανισμοῦ πρὸς πρόληψιν, πρὸς αὐξήσιν, πολλαπλασιασμόν, αὐτοεπέκτασιν, δημιουργίαν ποικιλιῶν καὶ πρὸς προσαυτικὴν ἐξέλιξιν⁽⁴⁾.

Δὲν σχολιάζομεν εὐρύτερον τὴν ἀνωτέρω περίπτωσιν, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν σημειώνομεν διὰ νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ ἐρευνηταὶ καὶ σήμερον ἀκόμη, εὐρίσκονται πρὸ ἀνιγμάτων ὅταν ἀντιμετωπίζουσιν τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς, ἀνιγμάτων καὶ μυστηρίων τὰ ὅποια δὲν γνωρίζομεν ἂν εἶναι μικρότερα ἐκείνων ποὺ ὑπῆρχαν τὸν περασμένον αἰῶνα. Μὲ μίαν μόνον οὐσιώδη διαφοράν: ὅτι τότε ἐνόμιζαν πολλοὶ ἐρευνηταὶ ὅτι ἐλύθη ἡ πλησιάζει νὰ λυθῆ τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς ἐν γένει, ἐνθ' αὐτῶν οἱ ὁμολογοῦν ὅτι ἀπλῶς ἐθίγη ὁ ἐξωτερικὸς φλοιὸς αὐτοῦ.

Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν σπουδαίαν συμβολὴν τοῦ κυτταρολόγου καθηγητοῦ A. Gurwitsch, διευθυντοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς πειραματικῆς Ἰατρικῆς τοῦ Λένινγκραντ, σχετικῶς μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἐμβρυϊκοῦ πεδίου». Ὁ

(3) Πρβ. E. Tschudjian: Modern Physics and its Bearing on Biological Theory, ἐν «Scientia» 1939, 2.

(4) R. E. Coker: Some Philosophical Reflections of a Biologist (Scient. Monthly) 1939.

ἐν λόγῳ ἐρευνητῆς δέχεται, ὅτι τὸ πεδίου τοῦτο εἶναι ἐν πολλοῖς ἀνεξάρτητον καὶ ὑπέρκειται τῶν ὀλικῶν δεδομένων τοῦ ἐμβρύου (4). Ἄλλ' ἐπὶ τῶν ἐμβρύων καὶ τοῦ «ἐμβρυϊκοῦ πεδίου» εἶχεν ἐργασθῆ καὶ ὁ μέγας βιολόγος καθηγητῆς H. Spemann πρὸ ὀκτώτων. Ὁ Spemann ὑπῆρξεν ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ἐκπροσώπους τῆς μηχανιστικῆς ἐρμηνείας τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. Πειραματισθεὶς ἐπὶ ἐμβρύων ἀμφιβίων ζώων, εἰσήγαγε τὴν ἔννοιαν τοῦ «ὀργανιστοῦ» (Organisator) καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν προσεπάθησε νὰ δώσῃ νέαν ὄψιν εἰς τὴν μηχανιστικὴν θεωρίαν. Ἐν τούτοις ἐπέισθη ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ γεγονότα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν μόνῃ ἡ μηχανιστικῇ ἀποφῆ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ζωικά φαινόμενα. Καὶ ἔτσι ἀπὸ τὸ 1932 καὶ ἐντεύθεν εἰδείξε τάσεις ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὰς θεωρίας αὐτάς. Ἡ μεταστροφὴ αὐτῆ τοῦ διασημοῦ ἐμβρυολόγου ἤτο συνεχῆ καὶ σταθερά, ἐν προκειμένῳ δὲ περισσότερο ἀξιοσημειώτους εἶναι ἡ ὁμιλία πού ἔκοιμε τὸ 1937 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Halle καὶ τὸ περισπούδαστον ἔργον πού ἐδημοσίευσε τὸ ἐπόμενον ἔτος. Δὲν ἔχει πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν «ὀργανιστὴν» καὶ σημειώνει ὅτι ἡ σαφεστερά περὶ αὐτοῦ ἀντίληψις καθίσταται πλέον προβληματικὴ καὶ τὰ γεγονότα τῆς δράσεως αὐτοῦ συνεχῶς μεταβάλλονται (5).

*

Τέλος πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν περὶ ὁλότητος θεωρίαν πού εἰσήχθη εἰς

τὴν Βιολογίαν, κατόπιν τῶν πειραμάτων κυρίως τοῦ W. Roux, ὑπὸ τοῦ Driesch καὶ τῆς σχολῆς του. Ὁ φιλόσοφος καὶ βιολόγος αὗτος, μὴ δυνάμενος νὰ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς μόνον μὲ ὀλικαὺς παράγοντας, εἰδέχθη ὅτι παρὰ τὴν ὕλην ὑπάρχει καὶ ἄλλος μὴ ὀλικὸς παράγων, τὸν ὁποῖον ἐκάλεσεν ἐντελέχειαν, εἰσήγαγε δὲ ἔτσι τὴν θεωρίαν τοῦ νεοδουταλισμοῦ (7). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχομεν σήμερον ὁλόκληρον παράταξιν βιολόγων πού ἀκολουθοῦν ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν τὴν θεωρίαν ταύτην πρὸς ἐρμηνεῖαν πλείστων βιολογικῶν φαινομένων, ὡς εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς ἐξελίξεως τῶν ζωϊκῶν ὄντων.

Ἀνάλογον ἐν πολλοῖς πορείαν δεικνύσων καὶ αἱ νεώτεραι ἐργασίαι τῆς ρωσικῆς σχολῆς τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ καθηγητοῦ N. Vavilov, τοῦ Φυτολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Λένινγκραντ, ἡ ὁποία ἠσχολήθη μὲ τὴν ἔρευναν τῶν λιναίων εἰδῶν καὶ κατέληξεν εἰς ἐνδιαφέροντα συμπέρασματα (8). «Ἡ νεώτερα ρωσικὴ σχολή» γράφει ὁ βιολόγος κ. Σ. Παπαδάκης «μικρὰν πόσιν μεταφυσικῆς ἀπιστοχολήσεως κατέληξε, κατόπιν μακροχρονίων ἐρευνῶν, εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ κληρονομικαὶ μεταβολαὶ τῶν χαρακτηρισμῶν ἐνὸς εἰδὸς ἀποτελοῦν ὀρθογενετικὸν σύστημα, μὲ ἄλλους λόγους ὅτι ἔχομεν διευθυνομένην ἐξέλιξιν. Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν τῶν Ρώσων βιολόγων, εἶναι ἡ καλύτερα ἀπόδειξις τῆς ζωτικότητος τῶν ἀρχῶν τὰς ὁποίας ὑποστηρίζομεν» (ἐννοεῖ τὴν περὶ ὁλότητος θεωρίαν) (9).

(5) A. Gurwitsch: Über den Begriff des Embryonalen Feldes, Arch. Ent. Mech. 51, σ. 383-415 (1922) καὶ Weiterbildung und Verallgemeinerung des Feldes, Roux Arch. 112, σ. 433-454 (1927).

(6) H. Spemann: Embryonic Development and Induction, London 1938, σ. 369.

(7) Bl. H. Driesch: «Ἀκτίνες», 1942, σ. 92-94.

(8) N. Vavilov: The Law of Homologous Series in Variation καὶ The Linear Species as a System, Report Proc. 5th I. B. C. Cambridge 1930.

(9) Σ. Παπαδάκης: Ὁ ὀργανισμὸς ὡς ὀλόν, Ἀθήναι 1940, σ. 25.

Ἐπισχυτική τῆς τοιαύτης κατευθύνσεως τῶν βιολογικῶν ἔρευνῶν εἶναι καὶ ἡ ἄκρως ἐνδιαφέρουσα συζήτησις ποῦ ἐγίνε τελευταίως εἰς τὸ συνέδριον τῶν Ρώσων βιολόγων καὶ γενετιστῶν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὸ ὅποιον ἠσχολήθη μὲ τὴν καλλιτέρευσιν τῶν φυτῶν. Πολλοὶ βιολόγοι ἠγουμενοὶ τοῦ γενετιστοῦ-καθηγητοῦ Lyssenko ὑπεστήριξαν τὴν καλαιὰν δαρβινικὴν ὑπόθεσιν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος κλπ. καὶ ἐπέμειναν εἰς αὐτήν. Ἄλλοι ὅμως, προεξάρχοντος τοῦ πρωτάνειος τῶν Ρώσων γενετιστῶν Ν. Vavilov, ὑπὸ τὴν πίεσιν μακρᾶς σειρᾶς πειραματικῶν δεδομένων καὶ τῆς παγκοσμίου πλέον στροφῆς τῶν ἔρευνῶν πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ Mendel, τοῦ Johanhansen καὶ τοῦ Morgan ὑπεστήριξαν τὸν Μενδελισμόν (10) καὶ Μοργανισμόν ποῦ ἀρνεῖται πλείστας ἀρχὰς τῆς θεωρίας τοῦ Δαρβίνου καὶ ἐπέμειναν εἰς τὰς ἀπόψεις τῶν αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ καθηγητὴς Α. Zerbhak, ἐτόνισεν ὅτι, ὅλα αἱ ρωσικαὶ ποικιλίαι τοῦ σίτου ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὰς μεθόδους τοῦ Mendel καὶ τοῦ Morgan καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Δαρβίνου, ὅπως ὁ Timiriazen παρεδέχθησαν τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξίαν τοῦ Μενδελισμού (11). Ἀνεξαρτήτως τῶν ἀποφάσεων τοῦ συνεδρίου ἀξίζει νὰ ὑπογραμμισθῇ τὸ γεγονός τῆς ζωγράφου αὐτῆς ἐπιστημονικῆς συζήτησεως, ἣ ὅποια δεικνύει ἐντονότατα τὰς σημερινὰς σαφεῖς τάσεις τῶν βιολογικῶν ἔρευνῶν εἰς ὅλον πλὴν τὸν κόσμον.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς θεωρίας τῆς

ἐξελίξεως θὰ ἠμπορούσαμεν ἀκόμη νὰ ἀναφέρωμεν δύο μόνον λέξεις: "Ὅτι δηλ. αὕτη ὑπέστη καὶ ὑφίσταται ἀκόμη πολλὰς καὶ οὐσιώδεις τροποποιήσεις. Ἄξια ἰδιαίτερας σημειώσεως εἶναι ἡ συζήτησις ποῦ ἐγίνε τὸ 1938 μεταξὺ ἐπιφανῶν Γάλλων βιολόγων ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν Lericque καὶ Pérez, ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἡ ἐξελίξις εἶναι γεγονός ἢ δόγμα (12) πράγμα ποῦ μαρτυρεῖ ὅτι τὸ ζήτημα δὲν ἐλύθη, ἀλλ' ἐξετάζεται ἀκόμη ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἐπίσης πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Γενετικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cambridge, R. Punnett (13) ἐξετάζων τὰς μεταβολὰς ποῦ ὑπέστη ἡ θεωρία αὕτη τὰ τελευταῖα 40 χρόνια λέγει ὅτι εἶναι μᾶλλον μία «ὑπόθεσις δυναμικῆ, παρά στατικῆ». «Υπάρχουν ἀκόμη εἶδη ποῦ χωρίζονται πολὺ ὀξέως μὲ σαφεῖς γραμμὰς καὶ ἔχουμεν ἀντιμετωπίσει ἀπαξ ἔτι τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν ὡς τοιοῦτων. Ἡ ἀντίληψις τῆς σήμερον ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐταπάτη τῆς αὔριου».

Ἄν εἶναι ἀνάγκη νὰ προχωρήσωμεν περισσότερο. Ἡ σύντομος αὕτη ἀνασκόπησις μᾶς δεικνύει τοὺς νέους ὀρίζοντας πρὸς τοὺς ὁποίους κατευθύνεται ἡ ἔρευνα τῶν βιολογικῶν φαινομένων, κατόπιν τῆς κρίσεως ποῦ ἐσημειώθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς. Ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ μηχανιστικὴ ἀντίληψις τῶν ζωικῶν φαινομένων εἶναι ἀνεπαρκῆς διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ σύνολον ἢ καὶ μεγάλας ὁμάδας ἐξ αὐτῶν. Εἰς περιωρισμένης περιπτώσεως καὶ ὡς πρώτη προσέγγισις ἠμπορεῖ νὰ φαίνεται ὡς ἄπλου-

(10) Περὶ τοῦ Μενδελισμού βλέπε ἄρθρον: «Ὁ Μένδελ καὶ ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως», Ἀκτίνες 1941, σ. 160.

(11) Ηρβλ, Γ. Παπανασοῦμ: Τὸ μέτωπον τῆς Γενετικῆς εἰς τὴν Ρωσοίαν καὶ Α. Πάνου: Ἡ σημασία τοῦ Μενδελισμού διὰ τὴν Φυτογενίαν, Περιοδικὸν «Τεχνική». Τεύχη Ἰουνίου καὶ Αὐγούστου 1945.

(12) Βλ. ἄρθρον: R. L.: L' évolution est-elle un fait ou un dogme? Revue Scientifique, No 6, 1938 p. 352-353

(13) R. C. Punnett: Forty Years of Evolution Theory, πρὸς Background to Modern Science Cambridge 1938, p. 221.

Η "ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΖΩΗ,, ΚΑΙ Η ΓΥΝΑΙΚΑ

Τὰ προβλήματα πού δημιουργεί για τή γυναίκα τὸ ἔνστικτο τῆς ἀναπαραγωγῆς δὲν εἶναι, φυσικά, τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνα πού ἀντιμετωπίζει, ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία, ὁ ἄνδρας. Κι' ὁμοῦ δσοὶ δοκίμασαν νὰ ἐξετάσουν τὰ προβλήματα αὐτά, στὴν τελευταία γενίκευσή τους, δηλαδή τὴν ἐκλογή μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου καὶ τοῦ ἐλεύθερου ἔρωτα, μὲ σκοπὸ νὰ προταγανδίσουν τὸν τελευταῖο, λησμονοῦν τίς περισσότερες φορές, μέσα στ' ἄλλα, καὶ αὐτὴ τὴ διαφορά καὶ μιλοῦν ἔχοντας ὑπ' ὄψη τους μόνο τὸν εἰσώδωτος ἄνδρα. Κι' ὁμοῦ ἡ γυναίκα ἔχει δικαίωμα νὰ ἐξετάσῃ τὸν ἐλεύθερο ἔρωτα, αὐτὸ τὸ περίφημο «ἔδωο στὴν ἐλευθερία της», ὅπως τὸν χαρακτῆρίζουν οἱ ἄνδρες ὑποστηρικτῆς του, ἀπὸ τὴ δική της ἄ-

ποψη καὶ μὲ κριτήριο τὸ δικό της, τὸ ἀληθινὰ δικό της, συμφέρον.

Ἡ μεγάλη δικαιολογία πού παρουσιάζουν γιὰ τὸν ἐλεύθερο ἔρωτα εἶναι ἡ συμφωνία του μὲ τὸ ἔνστικτο: Ἐνα σωρὸ βίαια, λένε, πού ὑποφέρει ὁ ἄνθρωπος ἀπ' ἀφοσιωτὴ τὴν ἀναγκαστικὴ του δέσμευσή μὲ τὸν σύζυγο, παύουν νὰ τὸν τυραννᾶνε μόλις δεχθοῦμε τὸν ἐλεύθερον ἔρωτα γιὰ θεσμό. Ἀλλὰ τότε πρέπει, ἀφοῦ ἔδω ἐξετάσουμε τὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς γυναίκας, νὰ ἐλέγξουμε ἂν εἶναι τὰ πράγματα ὅπως μᾶς τὰ παρασταίνουν, στὴν περίπτωση πού τὸ ἔνστικτο ἔχει γιὰ φορτὴ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ τὴ γυναίκα. Μακρυνὰ λοιπὸν ἀπὸ ὅποιαδήποτε δεοντολογικὴ ἄποψη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε «ἠθικολογία», πού

στέρεα ἢ μέθοδος αὐτῆ. Ὅταν ὁμοῦ θελήσουμε νὰ θεωρήσουμε τὰ φαινόμενα ὡς σύνολον καὶ σχηματίσουμε μίαν γενικὴν καὶ πραγματικὴν περὶ τοῦ παντὸς εἰκόνα, εἰμεθα ἠναγκασμένοι πάντοτε νὰ καταφεύγουμε καὶ εἰς ἄλλας πνευματικὰς δυνάμεις πού δὲν ἔχουν σχέση μὲ τοὺς ἀψόχους μηχανικοὺς νόμους. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρήσεις τῶν βιολογικῶν φαινομένων, ὅπως εἶναι αἱ βιταλιστικαὶ ἀντιλήψεις, λέγει ὁ Σουηδὸς βιολόγος καθηγητῆς Nordenskiöld, συνέβαλαν πολὺ εἰς τὴν προώθησιν τῆς ἐρημνεύσεως τῶν φαινομένων τοῦ ζωικοῦ κόσμου.

Ὁ συνδυασμὸς τῆς συνθετικῆς ἐρημνεύσεως τῶν φυσικῶν φαινομένων μὲ μίαν

γενικωτέραν καὶ βαθυτέραν φιλοσοφικὴν καὶ μεταφυσικὴν θεώρησιν τοῦ σύμπαντος, ἐκανοποιεῖ πλήρως τὸ πνεῦμα μᾶς· γεμίζει τὴν ψυχὴν μᾶς μὲ οὐσιώδεις καὶ πραγματικὸν περιεχόμενον· μᾶς κάμνει νὰ βλέπωμεν σκοπὸν καὶ σχέδιον μέσα εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ μᾶς καθιστᾷ ἐκαστὸς ὡστε νὰ σπουδάζωμεν καλλίτερον καὶ ἀκριθέστερον τὰ ὄντα καὶ τὰ φαινόμενα, ἐνῆ συγχρόνως μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ παραλόγους καὶ ἀπερισκέπτους ὑπερβολὰς, ὡσὰν ἐκεῖνας πού ἐσημειώθησαν τὸν περασμένον αἰῶνα καὶ ἔδραξαν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸν ἄνθρωπον πού ὑπετάχθη τυφλὰ εἰς ἐκεῖνο πού ἐνόμιζεν ἐπιστήμην.

ἐκνευρίζει τόσο πολὺ τοὺς ὑποστηρικτῆς τοῦ ἐλεύθερου ἔρωτα, ὡς ἰδοῦμε ποῖο εἶναι, στὴ μεγάλη πλειονότητα τῶν σημερινῶν γυναικῶν, τῶν γυναικῶν τῆς πραγματικῆς ζωῆς, τὸ περιεχόμενο τοῦ ἔνοστιζτου.

Ἡ μέχρι σήμερα ἐξέταση τοῦ θέματος ὅπως παρουσιάζεται στὸν ἄνδρα, ὑποστηρίζει ὅτι γιὰ τὸν ἄνδρα τὸ ἔνοστιζτο τῆς ἀναπαραγωγῆς (καὶ ὡς προσεχθῆ πὼς ἔτσι θὰ ὀνομάζουμε ἔδῶ τὸ σύνολο τῶν αἰσθημάτων πού προκαλοῦνται στὸν ἄνθρωπο σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἀναπαραγωγῆς), εἶναι, στὴ μεγαλύτερη ἢ στὴ δυναμικότερη ἀναλογία του, γενετήσια ὄρμη, δηλαδὴ κατὰ πὺν γιὰ νὰ ἰκανοποιηθῆ δὲν χρειάζεται τὴ μονιμότητα τοῦ γάμου, ἀλλὰ πὺν, ἀντίθετα, ὁ γάμος τοῦ βάζει ὀδνηροὺς φραγμοὺς, αὐτοὺς ἀκριβῶς πὺν καταργεῖ ὁ ἐλεύθερος ἔρωτας. Τὴν ἀποψη αὐτὴ τὴν ἔχει ἐξετάσει ἕνα ἄρθρο τοῦ Π. Μελίτη, στὸ περιοδικὸ τοῦτο, καὶ ἔτσι δὲν χρειάζεται ν' ἀσχοληθοῦμε καὶ ἡμεῖς ἔδῶ μ' αὐτήν, γιὰ νὰ δείξουμε τὴν ὀλέθρια πλάνη πὺν ἔχει γιὰ θεμέλιο.

Μὰ, ἐκεῖνο πὺν ἔδῶ εἰδικότερα μὰς ἔνδιαφέρει, εἶναι τοῦτο: Καὶ ἂν ἀκόμα ὑποτεθῆ πὺς θέλαμε, γιὰ μὴ στιγμὴ, νὰ δεχθοῦμε γιὰ σωστὴ, τάχα, μὴ τέτοιαν ἀποψη γιὰ τὸν ἄνδρα, καὶ πάλι αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν καθόλου ἀπάντησι στὸ ζήτημα πὺν τίθεται γιὰ τὴ γυναίκα. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἄνδρα, εἰ τὴ γυναίκα, τί γίνεται;

Δὲν χρειάζεται νᾶχη κάμει κανεῖς βαθυστόχαστες ἔρευνες τοῦ γυναικεῖου χαρακτῆρα, γιὰ νὰ ἀντιληφθῆ τὴν ἰδιαιτέρη ὄψη, τὸ ξεχωριστὸ περιεχόμενο πὺν ἔχει τὸ ἔνοστιζτο, τῆς ἀναπαραγωγῆς στὴ γυναίκα. Ὑπάρχει, βέβαια, καὶ ἔδῶ ἡ γενετήσια ὄρμη, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη πὺν ὑποστηρίζουν ὅτι στὸν ἄνδρα ὁ κανόνας εἶναι ἡ ὄρμη ν' ἀπασχολῆ τὸν περισσότερο χρόνο τοῦ ὅλου ἔνοστιζτου, θ'

ἀναγνωρίζουν ὅτι αὐτὸ, ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ γυναίκα, εἶναι ἡ ἐξείραση: Ὑπάρχουν ἴσως καὶ γυναῖκες πὺν ἂν ψάξῃς μέσα τους, νὰ μαζέρῃς ὅ,τι νοῦθουν σχετικὸ μὲ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἀναπαραγωγῆς, δὲν θὰ βροῖσῃς παρὰ ὀρμὲς καὶ ξανά πάλι ὀρμὲς καὶ τίποτε παρὰτέρα. Ἀλλὰ εἶναι φανερὸ πὺς θὰ πρόκειται γιὰ ἕνα περιορισμένο ἀριθμὸ, ὄχι ὀσίων γυναικῶν, πὺν δὲν ἔνδιαφέρει μὴ γενικὴ ἔρευνα ἀλλὰ μόνον τὸν κλάδο τῆς ἰατρικῆς πὺν ἀσχολεῖται μὲ τῖς ἐκφυλιστικῆς βιολογικῆς καὶ ψυχικῆς καταστάσεις.

Στῖς γυναῖκες, στῖς πολλῆς γυναῖκες, στὸ γυναικεῖο κόσμο στὴ μεγάλη του πλειονότητα, ἂν κάμῃς μέσα του τὴν ἔνδια ἔρευνα, νὰ ξεχωρίσῃς καθε αἰσθημα πὺν σχετίζεται μὲ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἀναπαραγωγῆς, θὰ βροῖς βέβαια καὶ τὴ γενετήσια ὄρμη. Ἀλλὰ δὲν θὰ βροῖς μόνον αὐτὴ, οὔτε πὺν αὐτὴ πρὶν ἀπὸ καθε τι ἄλλο. Ἐκεῖνο πὺν θὰ ἰδῆ κανεῖς, ἂν ἔρευνῆσῃ τὸν κόσμο πὺν δημιουργεῖ μέσα στὴ γυναίκα τὸ ἔνοστιζτο τῆς ἀναπαραγωγῆς, εἶναι ὄστερα ἀπὸ τὸ δημιουργικὸ θεῖο ἔνοστιζτο τῆς μητρότητος (θὰ πρέπῃ νὰ γίνῃ κάποτε εἰδικὸς λόγος γι' αὐτὸ) κυρίως ἡ ἀνάγκη γιὰ συντροφιά στὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, γιὰ ἕνα σταθερὸ ἀποκοιμητι, γιὰ μὴ μόνιμη, πιστὴ, ἀσφαλισμένη προστασία στὸ διάβα τῆς ζωῆς, ὀλης τῆς ζωῆς, συντροφιά καὶ προστασία πὺν νὰ φθάνῃ ὡς τὸν ἐπίλογο τοῦ βίου, πρὸ παντός ὡς αὐτὸν. Καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀνάγκη αὐτὴ, σὸν συμβολὴ τῆς γυναικῆς γιὰ νὰ θεμελιωθῆ μὴ τέτοια «συγκλήρωση τοῦ βίου παντός», ἡ ἀνάγκη τῆς θυσίας. Ἡ γυναίκα αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ προσφέρει κατὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της—καὶ ἀπὸ κοντὰ τὴν ἀνάγκη νὰ βροῖ ἀνταπόκριση στὸ δόσιμὸ της, δηλαδὴ νὰ τὴν περιβάλλῃ μὲ τὴν ἀφοσίωσή του καὶ τὴν ἰδια διάθεσι θυσίας, ὁ ἄνδρας πὺν θὰ

δεχθή τη δική της θυσία. Κι' εκείνοι ακόμη που πιστεύουν πως ο άνδρας έχει μέσα στο αίμα του τον άστατο ταξιδευτή που ολοένα αναζητάει κάτι, τότε εδώ και τότε εκεί, θα πρέπει να παραδεχτούν πως, αντίθετα, η γυναίκα αντιπροσωπεύει την ανάγκη της σταθερότητας. Η λαχτάρα της είναι μὴν τύχη και περᾶση ὁ καιρός της δίχως να προσφέρει τὴ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ της· κι' ὅλη ἡ ἔγνοια της νὰ βοηθῆ γι' αὐτὸ τὴν κατάλληλη, ζεστή, φωλιά. Μὴν ξεχνᾶμε πως ὁ τύπος τοῦ δὸν Ζουάν είναι μόνον ἀνδροκός. Κι' ἂν ὑπῆρξαν γυναῖκες μετ' ὁ χαρακτηριστικό του, αὐτὲς θὰ τις νοιώθουμε ὡς γυναῖκες-τέρατα (ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ὑβριστικό χροῖμα: τύπους που ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀντιπροσωπευτικοὶ τοῦ γυναικείου χαρακτήρα, ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἀποτελοῦν τὴν ἀρνηση τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ τύπου) ἢ ὡς γυναῖκες μικρονοϊκὲς μετ' ἡν ψυχιατρικὴ ἔννοια τοῦ θροῦ. Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ὅτι τις ἀλήθειες αὐτὲς μπορεῖ νὰ τις ἰδῆ κανεὶς νὰ φρονᾶζουν μέσα στὴ γυναικεία λογοτεχνία: ἡ ἀπιστία τοῦ ἀρσενικοῦ-αὐτὸ εἶναι τὸ αἰώνιο θέμα τοῦ γυναικείου παρατόνου. Παρατόνου με βάθος, αἴξιο νὰ συγκατησθῆ γιὰ τὴν ψυχικότητά του: "Ερχεται νὰ δώσῃ ὅ,τι ἔχει ἡ γυναίκα, ὅλο τὸν ἑαυτὸ της, δίχως καμμιάν ἐπιφύλαξη-κι' ὅμως ὑστερ' ἀπὸ λίγο τὴν ἀφίνου μόνη στὴ ρημαγμένη φωλιά.

Ἡ γυναίκα λοιπόν, στὴ μεγάλη της πλειονότητα, δὲν ἐχρειάζεται καθόλου νᾶχη τὴν ἐλευθερία νὰ πετάη ἀπὸ ἄνδρα σὲ ἄνδρα. Δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνάγκη που νοιώθει, ἀλλὰ ἡ ἀντίθετη: ἡ σταθερότητα τοῦ δεσμοῦ. Καὶ κάτι ακόμη: ἡ ψυχικότητά του. Ἡ γυναίκα, περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ἀνεβάζει τὸν δεσμό σὲ καθολικὸ σύνδεσμο που ἐνώνει δύο ἀνθρώπινες υπάρξεις. "Ὅχι γιὰ τὴς τῶπαν οἱ εἴ-

θικολόγοι». Ἐτοι νοιώθει, τέτοιο εἶναι τὸ ἔνστικτό της, αὐτὴ τὴν ἀνάγκη της προβάλλει. Ἄλλ' αὐτὰ ὅλα δὲν ἀποτελοῦν, βέβαια, τὸ περιεχόμενο τοῦ... ἐλεύθερου ἔρωτα. Ἡ μονιμότητα κι' ἡ ψυχικότητα τοῦ δεσμοῦ εἶναι ἀκριβῶς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ γάμου. Ποιὸς εἶπε πως ἡ γυναίκα χρειάζεται τις «ἐλευθερίες» ἐκείνες που, ἴσα-ἴσα, ἀποτελοῦν τὸ δράμα τῆς ζωῆς της;

Προσφέρεται στὴ γυναίκα, «ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δεινὰ της», ὁ ἐλεύθερος ἔρωτας. Ξεσκέπασμα: Καθαρὴ, ὀλοφάνερη ἀπάτη, στημένη εἰς βάρος τῆς γυναίκας ἀπὸ μέρος τῶν ἀνδρῶν!

*

Ἄφου ὁ ἐλεύθερος ἔρωτας χάνει ἔτσι γιὰ τὴν γυναίκα τὴ μοναδικὴ του δικαιολογία, δηλαδή τὴ συμφωνία μετ' ἔνστικτο, κάτι παραπάνω, ἀφου εἶναι ἀκριβῶς ἀντίθετος πρὸς τὸ ἔνστικτό της ἀνακαταγωγῆς, ἀπὸς παρουσιάζεται στὴ γυναίκα, δὲν χρειάζεται κανένα ἄλλο λόγο γιὰ νὰ τὸν πολεμήσῃ μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς της ἢ πραγματικὰ «ἔξυνη γυναίκα». Ἄλλὰ ἀξίζει ν' ἀναφερθῆ κι' ἄλλος ἓνας λόγος-ἓνα σύνολο ὀλοκληροῦ ἀπὸ τέτοιους λόγους, που δένουν ὅλη τὴν κοινωνικὴ ὑπόστασι τῆς γυναίκας: Μὲ τὸν ἐλεύθερο ἔρωτα οἱ ὑποστηρικτὲς που ἔχουν συνδέσει καὶ τὴν «ἀπαλλαγὴ τῆς γυναίκας ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ τυραννία που ἐξασκεῖ ἀπάνω της ὁ ἄνδρας». Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸν πολὺ ὠραῖο τίτλο θέλουν νὰ ποῦν πως... ὁ ἄνδρας (ὅπως κι' ἡ γυναίκα, ἀλλὰ εἶα που ἡ γυναίκα κάθε ἄλλο παρὰ τὴν χρειάσθημε τὴν ἐλευθερία αὐτῆ) ὄχι μόνον θάνα ἐλεύθερος ν' ἀφίνῃ τὴ μιὰ γυναίκα καὶ νὰ συνδέσται μετ' ἄλλη κατὰ τὸ κέρρι του, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα ἀκόμη που θὰ διατηρηθῆ ἓνας τέτοιος δεσμός, δὲν θὰ χῆ ὁ ἄνδρας κανενὸς εἶδους οἰκονομικῆς

δεχθή τη δική της θυσία. Κι' εκείνοι ακόμη που πιστεύουν πως ο άνδρας έχει μέσα στο αίμα του τον άσπιτο ταξιδευτή που ολοένα αναζητάει κάτι, τότε έδω και τότε εκεί, θα πρέπει να παραδεχτούν πως, αντίθετα, η γυναίκα αντιπροσωπεύει την ανάγκη της σταθερότητας. 'Η λαχτάρα της είναι μὴν τύχη και περάση ο καιρός της δίχως να προσφέρει τη θυσία του έαυτού της-κι' όλη ή έγνοια της να βοηθί για αυτό την κατάλληλη, ζεστή, φωνιά. Μὴν ξεχνάμε πως ο τύπος του δὸν Ζουάν είναι μόνο ανδροκός. Κι' αν υπήρξαν γυναίκες με το χαρακτηριστικό του, αυτές θα τις νοιώθουμε σαν γυναίκες-τέρατα (ανεξάρτητα από κάθε υβριστικό χρώμα: τύπους που όχι μόνο δὸν είναι αντιπροσωπευτικοί του γυναικείου χαρακτήρα, αλλά, αντίθετα, αποτελούν την άρνηση του αντιπροσωπευτικού τύπου) ή σαν γυναίκες μικρονοϊκές με την ψυχιατρική έννοια του θρου. 'Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό είναι το ότι τις αλήθειες αυτές μπορεί να τις ιδί κανείς να φωνάζουν μέσα στη γυναικεία λογοτεχνία: ή απιστία του άρσενικού-αυτό είναι το αώνιο θέμα του γυναικείου παραλόγου. Παραλόγου με βάθος, αξίον να συζητηθή για την ψυχικότητα του: "Έρχεται να δώση ό,τι έχει ή γυναίκα, όλο τον έαυτό της, δίχως καμμίαν επιφύλαξη-κι' όμως ύστερ' από λίγο την αφήνουν μόνη στη σημανμένη φωνιά.

Η γυναίκα λοιπόν, στη μεγάλη της πλειονότητα, δὸν έχειάσπικη καθόλου νίχη την ελευθερία να πετάη από άνδρα σε άνδρα. Δὸν είναι αὐτή ή ανάγκη που νοιώθει, αλλά ή αντίθετη: ή σταθερότητα του δεσμοῦ. Και κάτι ακόμη: ή ψυχικότητά του. 'Η γυναίκα, περισσότερο από τον άνδρα, ανέβαζει τον δεσμό σε καθολικό σύνδεσμο που ένώνει διὸ ανθρώπινες υπάρξεις. "Όχι γιατί της τώπαν οι εθ-

θολόγοι». "Έτσι νοιώθει, τέτοιο είναι το ένστικτό της. αὐτή την ανάγκη της προβάλλει. 'Αλλ' αὐτά όλα δὸν αποτελούν, βέβαια, το περιοχόμενο του... ελευθεροῦ έρωτα. 'Η μονιμότητα κι' ή ψυχικότητα του δεσμοῦ είναι άκριβώς τα χαρακτηριστικά του γάμου. Πουῖς είτε πως ή γυναίκα χρειάζεται τις «ελευθερίες» εκείνες που, ίσα-ίσα, αποτελούν το δράμα της ζωής της;

Προσφέρεται στη γυναίκα, «απαλλαγή από τα δεινά της», ο ελευθερος έρωτας. Ξεσκέπασμα: Καθαρή, ολοφάνερη άπάτη, στημένη εις βάρος της γυναίκας από μέρος των άνδρων!

*

Αφού ο ελευθερος έρωτας χάνει έτσι για τη γυναίκα τη μοναδική του δικαιολογία, δηλαδή τη συμφωνία με το ένστικτό, κάτι παραπάνω, αφού είναι άκριβώς αντίθετος προς το ένστικτό της αναπαραγωγής, πως παρουσιάζεται στη γυναίκα, δὸν χρειάζεται κανέναν άλλος λόγος για να τον πολεμήση; ή όλη τη δύναμη της ψυχής της ή πραγματικά «ξυπνη γυναίκα». 'Αλλά αξίζει ν' αναφερθή κι' άλλος ένας λόγος-ένα σύνολο ολόκληρο από τέτοιους λόγους, που δένουν όλη την κοινωνική ύπόσταση της γυναίκας: Με τον ελευθερο έρωτα οι ύποσθηκτικές του έχουν συνδέσει και την «απαλλαγή της γυναίκας από την οικονομική τυραννία που εξασκεί άπάνω της ο άνδρας». Κάτω απ' αυτό τον πολύ ώραίο τίτλο θέλουν να πουν πως... ο άνδρας (όπως κι' ή γυναίκα, αλλά έλα που ή γυναίκα κάθε άλλο παρά τη χρειάσθηκε την ελευθερία αυτή) όχι μόνο θάνα ελευθερος ν' αφήνη τη μιὰ γυναίκα και να συνδέεται με την άλλη κατά το κέφι του, αλλά και κατά το διάστημα ακόμη που θα διατηρηθή ένας τέτοιος δεσμός, δὸν θύχ η ο άνδρας κανενός είδους οικονομικές

ὀποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς γυναίκας, δηλαδὴ δὲν θίγῃ τὰ «βίαια τοῦ γάμου».

Δὲν χρειάζεται φιλοσοφία γιὰ νὰ καταλάβῃ καθένas πόσο συμφεριστικὸς εἶναι γιὰ τὸν ἄνδρα ἕνας παρθέσιος κινουμένος. Εἶναι ὁμοσ τέτοιος καὶ γιὰ τὴν γυναῖκα; Κι' ἂν ἀφήσουμε τὸ κομματιαστὸ συμφέρον, εἶναι δίκαιος; Γιὰ νάσαι δίκαιος, γιὰ νὰ μπορῇ κανεὶς δικαιολογημένα, ν' ἀξιῶσθαι ἀπὸ δυὸ ὀργανισμοὺς νὰ τρέξουν δίπλα-δίπλα, νὰ συναγωνισθοῦν στὸν ἴδιον στίβον, πρέπει νάχωρῃ καὶ οἱ δυὸ τὶς ἴδιες πάνω-κάτω ἰσότητες. Σημβαίνει αὐτὸ ὅταν πρόκειται νὰ συναγωνισθοῦν στὴν οἰκονομικὴ βιοπάλη ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα;

Ἡ ὡς τώρα πείρα ἀπὸ τὴν εἰσοδο τῆς γυναίκας στὴν αὐτοτελῆ οἰκονομικὴ ζωὴ ἔχει νὰ μᾶς δείξῃ ἕνα σωρὸ ἀπὸ ἀνισότητες, προάγγελους (στὴν περίπτωσιν τοῦ τὸ πρῶτον θὰ γενικευόταν καὶ θὰ ὠδηγοῦσε σ' ὅλες τὶς συνέπειας) μὴ ἀνεύθυνους τυραννίας, φριχτότερης ἀπὸ κάθε γνωστὴ ὡς τώρα, τῆς αὐτονομικῆς τυραννίας τοῦ ἄνδρα πάνω στὴν γυναῖκα. Γιὰ λόγους ὁμοσ συντομίας θ' ἀναφέρουμε μόνο δυὸ ἀνισότητες, καθαρὰ βιολογικὰς, τέτοιες ποὺ δὲν γίνεται νὰ τις ἀναρῆσθαι ὅποιαδήποτε μεταβολὴ ἐξωτερικῶν ὄρων:

Καί, πρῶτα-πρῶτα, ὁ γενικὸς σωματικὸς καὶ ψυχικὸς ὀλισμὸς τῆς γυναίκας τῆς δίνει μειονεκτικὴ θέσιν, ἀπέναντι στὸν ἄνδρα, ὅταν πρόκειται γιὰ ὅποιαδήποτε ἀγῶνα. Ἀκόμη καὶ ἡ ἔκφρασις ἢ ἀγωνιστικὴ, ποὺ ὀλοκληρώνει τὸν ἀνδρικό τύπον, στὴν γυναῖκα εἶναι κάτι ἀταίριαχτό πρὸς τὴ φύσιν της, γι' αὐτὸ καὶ ἡ τέχνη δὲν συνηθίζει νὰ δίνῃ ἀγωνιστικὴ ἔκφρασις σὲ γυναικεῖα πρότυπα. Οἱ χωριάτισσες μερικῶν τόπων, ποὺ δουλεύουν στὸ χωράφι σκληρά, δὲν ἀποτελοῦν ἐπιχειρημα γιὰ τὴν ἀντίθετη ἔκφραση, γιὰτὶ κανένas βέβαια δὲν θάθε-

λε νὰ φτιάσῃ ἡ γυναῖκα στὸ κατάντημα τῶν δυστυχισμένων αὐτῶν χιλιετηρῶν-νισμένων ὑπάρξων, μὰ ἴσα-ἴσα θὰ ἤθελε νὰ μῆτ', τὸ γρηγορότερον, τέρμα ἀπὸ κατάντημα αὐτὸ!

Ἐποῦτα, ἡ μητρότητα ἀποτελεῖ μὴν ἄλλην αἰτία, ποὺ κάνει τὴν γυναῖκα νὰ μειονεκτῇ, ἀπέναντι στὸν ἄνδρα, ὅταν πρόκειται γιὰ τὴν οἰκονομικὴ βιοπάλη. Καὶ μόνο τὸ διαστημα τῆς ἐγκυμοσύνης καὶ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ (σύμφωνα ἀκόμη καὶ μὲ τὸν χρονικὸ ἀπὸ περιορισμὸ τῆς μητρότητας, ποὺ προτείνουν οἱ ὑποστηρικτὲς τοῦ ἐλεύθερου ἔρωτα), ὅταν πρόκειται γιὰ τρία-τέσσαρα παιδιά, ἀφαιρεῖ κάμποσα, τὰ καλύτερα, χρόνια τοῦ θάτρεπε νάχωρῃ στὴ διάθεσιν τῆς ἡ γυναῖκα γιὰ νὰ ὀργανώσῃ ἀνεξάρτητη, δική της, βιοποριστικὴ ὑπόστασις. Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ χρονικὸς περιορισμὸς τῆς μητρότητας μπορεῖ νὰ μὴν ἐνοχλῇ καθόλου τοὺς ἄνδρες (ἐκείνους τοὺς αἰσθητοὺς ποὺ τὸν προπαγανδίζουν) δὲν εἶναι ὁμοσ καθόλου σύμφωνα μὲ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἡ γυναικεῖα καρδιά. (Καὶ εἶπαι: ὅταν μιλάμε γιὰ τὴν γυναῖκα, γενικά, δὲν πρέπει νάχωρῃμε στὸ νοῦ μας ἐκείνες ποὺ ἀκοινοῦνται, ἐπειδὴ ἔξερουν νὰ κάνουν φασαρία: αὐτὲς οὔτε οἱ περιορισπότερες εἶναι, κα' οὔτε ποὺ δίνουν ἔκτος ἀπὸ τ' ἀποσπῆγαρά τους-σταλά ἀπὸ τὸ αἷμα ποὺ ἡ γυναῖκα μάζει μέσα στὴ ζωὴ). Ἡ γυναικεῖα καρδιά λοιπόν, τῆς μητέρας σας ἢ καρδιά, ἀλλὰ κα' ἐκείνης ποὺ θὰ διαλέξετε γιὰ γυναῖκα σας ἢ καρδιά, δὲν δέχεται μὲ κανέναν τρόπο ν' ἀνταλλάξῃ τὸ ἔργο τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν της μ' ὅποιαδήποτε μεγάλωρησις ἀπασχόλησις. Ἐποῦτα δὲν τῆς μένει καθόλου περιθώριον γιὰ νὰ συναγωνιστῇ τὸν ἄνδρα στὴ βιοπάλη καὶ ν' ἀποκτήσῃ οἰκονομικὴ ἀνεξαρτησία.

Ἐσκεπάζεται λοιπόν καὶ μὴ ἄλλη ἀπάτη ποὺ ἐπιχειρεῖται εἰς βάρος τῆς γυναίκας μὲ τὴ θεωρίαν τοῦ ἐλεύθερου ἔ-

ρωτα: Σ' ἀντιστάθμισμα γιά ἄλην αὐτή τή μειονεκτικότητα πού παρουσιάζει ἡ γυναίκα στήν ἀνάγκη νά συντηρηθῆ κι' αὐτή σάν ὑλικός ἀνθρώπος, ἔχει προικισθῆ μ' ἕνα ὄπλο. Ἐνα μονάριθιο, ἀλλά τόσο δυνατό πού δέν τῆς χρειάζεται κανένα ἄλλο: Χάρη στό ἐνστικτο τῆς ἀναπαγωγῆς, πού εἶναι ἰδιαίτερα δυνατό στόν ἄνδρα, ὁ ἄνδρας ἔχει τήν ἀνάγκη τοῦ συντρόφου στή δημιουργία. Αὐτός, ὁ δυνατός στόν ἀγῶνα γιά τίς ὑλικές προϋποθέσεις τῆς ζωῆς, αισθάνεται τήν ἀνάγκη νά φέρῃ τά κέρδη του στά πόδια τῆς, εἰσφορά γιά τὸ χτίσιμο τῆς φιλῆας. Βρίσκεται ἐδῶ μιά θαυμαστή μυστική οἰκονομία, ὅπου καθένας τὰ πλεονεκτήματά του, τὰ ὄπλα του, τίς δυνάμεις του, δέν τὰ κρατάει ἐγωϊστικά γιά τόν ἑαυτό του, ἀλλά τὰ μοιράζεται μ' ἕναν ἄλλο. Κι' ὁμως δέν πρόκειται γιά μιά σύμβαση ἀνταλλαγῆς, do ut des. Καθένας αισθάνεται τήν ἀνάγκη νά δώσῃ-ἔσταν τοῦλάχιστον ὁ δεσμός ἔχει τήν πληρότητά του. Ἡ γυναίκα δέν ἀπαιτεῖ ἀνάλλαγμα γιά τόν ἑαυτό της πού προσφέρει. Κι' ὁ ἄνδρας νοιώθει σάν χαρά του νά δώσῃ ὅλη του τή βοήθεια καί τή δύναμη στή γυναίκα. Ἐάν ὅλη αὐτή ἡ ὑπόθεση τοῦ δεσμοῦ τῶν φύλων ἔχει τόσο δυνατό θέλητρο, ὅστε νά τύχη χιλιετραγοῦσῃ ὁ ἄνθρω-

πος, πάνω στή γῆ, ἕνα μέρος, καθόλου ἀσήμαντο, ἀπό τὸ θέλητρο τοῦτο, ἔχει αἰτία τή χαρά πού νοιώθει ὁ ἄνδρας προστατεύοντας τή γυναίκα.

Αὐτή τή θαυμαστή οἰκονομία θέλει ν' ἀναποδογυρίσῃ ὁ ελεύθερος ἔρωτας. Μ' αὐτόν ὁ ἄνδρας πολεμᾷ νά πᾶρῃ ὅ,τι τοῦ χρειάζεται, δίχως νά πληρώσῃ τίποτε. Νά μπορῆ ν' ἀλλάξῃ ὅσες γυναῖκες θέλει, χωρίς νά φορτώνεται καμμιάν ὑποχρέωση-οὔτε οἰκονομική. Καί, καλά: Μπορεῖ νά φανταστῆ κανεῖς ἄνδρες πού δέν νοιώθουν τίποτε ἀπ' ὅ,τι δίνει πνευματικότερο χροῖμα στήν ἔνωσῃ τῶν φύλων, ἄνδρες πού δέν τοὺς κάνει χαρά νά μοιράζονται ὅ,τι ἔχουν μέ τή γυναίκα πού τοὺς δίνει ὅ,τι ἔχει, ἢ καί ἄνδρες πού προτιμοῦν... νά συντηροῦνται ἀπό τίς γυναῖκες-ὑπάρχουν καί ξεφτισμένοι ἀνδρικοί τύποι, πού γι' αὐτοὺς δέν ἀληθεύουν ὅσα εἶπαμε παραπάνω: Αὐτοὶ θέλουν ἐνὰ τὸ στρέψουν, ν' ἀποφύγουν τήν πληρωμῆ.

Ἄλλὰ ἡ γυναίκα; Νά βοηθήσῃ κι' αὐτή τόν ἄνδρα νά τήν πετάξῃ, μάλιστα περάσῃ ἢ πρώτη της ἀνοιξῆ καί νά δεχτῆ νά περάσῃ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια της ἐργένισσα, ἀζήτητο ἐμπόρευμα, δουλεύοντας σκληρά γιά νά οἰκονομήσῃ τὸ ψωμί της;

ΠΕΤΡΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ρωτα: Σ' ἀντιπατάμισμα γιά ἄλην αὐτὴ τὴ μειονεκτικότητα ποὺ παρουσιάζει ἡ γυναίκα στὴν ἀνάγκη νὰ συντηρηθῆ κι' αὐτὴ σὰν ὑλικὸς ἀνθρώπος, ἔχει προικισθῆ μ' ἓνα ὄπλο. Ἐνα μονάκριβο, ἀλλὰ τόσο δυνατὸ ποὺ δὲν τῆς χρειάζεται κανένα ἄλλο: Χάρη στὸ ἔνστικτο τῆς ἀναπαγωγῆς, ποὺ εἶναι ἰδιαίτερα δυνατὸ στὸν ἄνδρα, ὁ ἄνδρας ἔχει τὴν ἀνάγκη τοῦ συντρόφου στὴ δημιουργία. Αὐτός, ὁ δυνατός στὸν ἀγῶνα γιά τὶς ὑλικὲς προϋποθέσεις τῆς ζωῆς, αἰσιθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ φέρῃ τὰ κέρδη του στὰ πόδια τῆς, εἰσφορὰ γιά τὸ χτίσιμο τῆς φολιᾶς. Βρίσκεται ἐδῶ μιά θαυμαστὴ μυστικὴ οἰκονομία, ὅπου καθέννας τὰ πλεονεκτήματά του, τὰ ὄπλα του, τὶς δυνάμεις του, δὲν τὰ κρατᾷ ἐγωϊστικά γιά τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ τὰ μοιράζεται μ' ἓναν ἄλλο. Κι' ὅμως δὲν πρόκειται γιά μιὰ σύμβαση ἀνταλλαγῆς, do ut des. Καθέννας αἰσιθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ δώσῃ-ὅταν τοῦλάχιστον ὁ δεσμὸς ἔχει τὴν πληρότητά του. Ἡ γυναίκα δὲν ἀπαιτεῖ ἀντάλλαγμα γιά τὸν ἑαυτό της ποὺ προσφέρει. Κι' ὁ ἄνδρας νοιώθει σὰν χαρὰ του νὰ δώσῃ ὅλη του τὴ βοήθεια καὶ τὴ δύναμη στὴ γυναίκα. Ἐὰν ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπόθεση τοῦ δεσμοῦ τῶν φύλων ἔχει τόσο δυνατὸ τέλος, ὥστε νὰ τὴν χιλιοτραγουδήσει ὁ ἀνθρώ-

πος, πάνω στὴ γῆ, ἓνα μέρος, καθόλου ἀσήμαντο, ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ζωῆς, ἔχει αἰτία τὴ χαρὰ ποὺ νοιώθει ὁ ἄνδρας προστατεύοντας τὴ γυναίκα.

Αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ οἰκονομία θέλει ν' ἀναποδογυρίσῃ ὁ ἐλεύθερος ἔρωτας. Μ' αὐτὸν ὁ ἄνδρας πολεμᾷ νὰ πύρῃ ὅ,τι τοῦ χρειάζεται, δίχως νὰ πληρώσῃ τίποτε. Νὰ μπορῆ ν' ἀλλάξῃ ὅσες γυναῖκες θέλει, χωρὶς νὰ φορτώνεται καμμιάν ὑποχρέωση-οὔτε οἰκονομική. Καί, καλὰ: Μπορεῖ νὰ φανταστῆ κανεὶς ἄνδρες ποὺ δὲν νοιώθουν τίποτε ἀπ' ὅ,τι δίνει πνευματικώτερο χροῖμα στὴν ἔνωσή τῶν φύλων, ἄνδρες ποὺ δὲν τοὺς κάνει χαρὰ νὰ μοιράζονται ὅ,τι ἔχουν μὲ τὴ γυναίκα ποὺ τοὺς δίνει ὅ,τι ἔχει, ἢ καὶ ἄνδρες ποὺ προτιμοῦν... νὰ συντηροῦνται ἀπὸ τὶς γυναῖκες-ὑπάρχουν καὶ ξεφτισμένοι ἀνδρικοὶ τύποι, ποὺ γι' αὐτοὺς δὲν ἀληθεύουν ὅσα εἶπαμε παραπάνω: Αὐτοὶ θέλουν ἐνὰ τὸ στρέψουν, ν' ἀποφύγουν τὴν πληρωμὴ.

'Αλλὰ ἡ γυναίκα; Νὰ βοηθήσῃ κι' αὐτὴ τὸν ἄνδρα νὰ τὴν πετάξῃ, μόλις περάσῃ ἡ πρώτη τῆς ἀνοιξὴ καὶ νὰ δεχτῆ νὰ περάσῃ τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ἐργένισσα, ἀζήτητο ἐμπόρευμα, δουλεύοντας σκληρὰ γιά νὰ οἰκονομήσῃ τὸ ψομί της;

ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΘΑΡΗΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

Ἡ ἀπίσθηση τοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ ἡ ἠθικὴ ἀποχαλίνωση, πού, συγκεκαλυμένα καὶ μὴ, προπαγανδίστηνε στὰ τελευταῖα χρόνια, εἶχε βέβαια παντοῦ τ' ἀποτελέσματά της καὶ τοὺς καρπούς της. Σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς ζωῆς εἶχαμε καὶ μίαν ὀδύνηρὴ πτώση. Οἱ ἀνθρώπιοι δεσμοὶ κλονίστηκαν τόσο, πού σάβανα σήμερα νὰ δίνη κανεὶς ἐμπιστοσύνη στὴ δύναμή τους. Μέσα στοὺς κλονισμένους ὅμως αὐτοὺς δεσμοὺς τὸ θέαμα τῆς διαλύσεως τῆς οἰκογενείας μᾶς προσεβενεῖ πόνο. Ἐκεῖ φαίνεται καθαρὰ τὸ κακό, πού προκάλεσε τὸ κήρυγμα τῆς ὑλιστικῆς ζωῆς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν διαζυγίων εἶναι ἓνα μέτρο, μὲ τὸ ὅποιο μπορούμε νὰ μετρήσομε τὴν πολιτικὴ κατάσταση τῆς κοινωνίας.

Τὸν ἠθικὸ κατήφορο δὲν τὸν ἔφερε βέβαια ὁ πόλεμος-ἴσως ὁ πρῶτος νὰ ἔφερε τὸν δεύτερο. Καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1940 ἡ κατάσταση τῆς οἰκογενείας κάθε ἄλλο παρὰ ῥόδινη ἦταν. Ὁ ἀγῶνας γιὰ τὸ σόβαιο τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἔφερε τὸ ψυχικὸ κενὸ στὴν ἀνθρώπινη ὑπόσταση. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ στοργὴ καὶ τὸ φίλημα ἦσαν λέξεις χωρὶς περιεχόμενο, πού θύλαρετε μάλιστα νὰ σβηστοῦν ἀπὸ τὸ λεξιλόγιό τοῦ «μοντέρνου» ἀνθρώπου. Τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας εἶχε φύγει πρὸ πολλοῦ καὶ ἀπὸ τὰ μέλη τῆς προπολεμικῆς οἰκογενείας καὶ στὴ θέση του βρισκόταν τὸ ἐξωπλισμένο ἀτομικὸ συμφέρον. Καὶ τότε ὁ ἄνδρας τὴν γυναῖκα τὴν ἤθελε θῦμα του. Καὶ τότε ἡ γυναῖκα παραγνώριζε τὸ μυστικὸ της ὄπλο: τὸ συναίσθημα. Καὶ τότε δὲν ἐνοιώθε τὴν

ἀξία καὶ τὴ δύναμη τῆς ψυχικῆς ὁμορφιάς κα' ἀγωνιζόταν μάλιστα νὰ συγκρατήσῃ τὴς οὐτίδες τοῦ μαραζιμένου της προσώπου. Ὅπου ὁ ἐγωϊσμός της ἦταν μεγαλύτερος ἀπ' τὸν ἀνδρικό ἐγωϊσμό, πρόφθανε νὰ ζητήσῃ πρῶτῃ τὴ διαίλυση τοῦ σπιτιοῦ της, τὴν καταστροφή τῶν παιδιῶν της, τὴν καταστροφὴ τῆ δικῆ της.

Τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου βλέπομε κατὰ περίεργο! Ἔχομε μίαν ἀνακωχὴ τῆς οἰκογενειακῆς μάχης. Οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι κάνουν τὸ ἄτομο νὰ ζητήσῃ καταφύγιο στὴν οἰκογενειακὴ φωλιὰ. Ἡ ἐπιστράτευση, ὁ κοινὸς ἐχθρὸς, ἡ πείνα, ὁ θάνατος, κάνουν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας νὰ συσφιγθοῦν περισσότερο. Κι' ὄχι μόνον αὐτό. Οἰκογένειες, πού εἶχαν ἀρχίσει νὰ διαλύονται, προστά στον κοινὸ κίνδυνο ξανάμειξαν, κα' ἀκόμα πολλοὶ θέλησαν νὰ βάλουν σὲ ἴσιο δρόμο καὶ τὴν ἀτομικὴ τους ζωὴ.

Βλέπαμε καὶ τότε οἰκογένειες στὸ δικαστήριό, μὰ μὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπαιτήσεις. Εἶχαμε νόθεσιες, ἀναγνωρίσεις παιδιῶν ἀπ' τοὺς πατέρες-εἶναι συγκινητικὸ νὰ βλέπῃ κανεὶς τὸν ἄνδρα νὰ ἐπανορθῶν μόνος του παλαιὸ σφάλμα, καὶ ν' ἀγκαλιάζῃ μὲ στοργὴ τὸ παιδί του, πού, παρ' ὀλίγον, θὰ ἔκανε θῦμα του.

Εἶχαμε καὶ διαζύγια, ἀλλὰ κα' αὐτὰ μ' ἄλλοιωτὸ πνεῦμα. Δὲν ἦσαν οἱ σύζυγοι, πού μάχονται μὲ μῖσος καὶ πού γυρεῖνουν μὲ πᾶθος νὰ χωρίσουν. Χρόνια τώρα, ὀκτὼ καὶ δέκα καὶ δεκαπέντε χρόνια, ζοῦνε χωριστά. Κάθε ἓνας τους

έχει δημιουργήσει ένα νέο δεσμό και πολλές φορές νέα οικογένεια. Δεν είχαν το διάφορο ν' ανοίξουν δικαστικό αγώνα. Με τη συνδρομή της «πληρεξουσιαστικής προνοίας στρατευομένων» που έλειτούργησε κατά τον πόλεμο, με την μέριμνα της 'Αρχιεπισκοπής 'Αθηνών (1940-1941), πήραν την απόφαση. Τριών ειδών παιδιά και δυό ζεύγη γονέων γυρεύουν να βγούν απ' τὰ κατόγια τῆς ζωῆς και νὰ ζήσουν σὰν ἄνθρωποι μέσα σ' ἄνθρώπους κι' ὄχι σὰν κεντημένα σκυλιά ὅπως ἔλεγαν οἱ ἴδιοι. Ποιὸς μποροῦσε νὰ τοὺς τὸ ἀρνήθῃ; Ποιὸς θὰ εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἐπιμείνῃ στὸ νὰ μένουν τὰ παιδιά αὐτὰ χωρὶς ἐπώνυμο;

*

Τέτοιες τακτοποιήσεις εἶχαν γίνει πολλές, και ἦταν πράγματι οἱ σκληρὲς πολὺ συγκινητικὲς. Ἐλήξαν ὅμως γρηγορώτερα πολὺ ἀπ' τὸν πόλεμο και σήμερα τὰ δικαστήρια τόσο στις τακτικὲς ὅσο και στις προεδρικὲς διαδικασίες δὲν ἀποφθαίνουσι, κυριολεκτικὰ, νὰ βγαίνουν ἀποφάσεις. Οὐτὲ δέκα, οὐτὲ εἴκοσι εἶναι τὰ διαζύγια πὸν δικαζόνται τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ἐκατὸν δέκα με ἑκατὸν πενήντα διαζύγια δικαζόνται κάθε Δευτέρα στὴν τακτικὴ διαδικασία. Κήματα ὀλόκληρα ἀπὸ τέτοιες ἀγωγές—κάθε μὰ τους καταποντίζει κι' ἕνα οἰκογενειακὸ σκῆθος. Ἐνα πλῆθος ἀπὸ κουρασμένους ἀνθρώπους, μὰ ἀτέλειωτη σειρὰ ἀπὸ ἀνθρώπους με τρικυμισμένη τὴν ψυχὴ, παρελαύνουν γιὰ νὰ ζητήσουν τὴν καταδίκη τους· κι' ἕνας πολυπλασιασὸς ἀριθμὸς μαρτύρων, γιὰ νὰ τοὺς διενκολύνουν σ' αὐτὴ τους τὴν προσπάθεια!! Και εἶναι χθεσινὰ ἀνθρώπινα, κι' οἱ μάρτυρες, οἱ ἐμπιστοὶ φίλοι! "Ανθρώποι πὸν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ στοργὴ κι' ἀγάπη ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο, πὸς κατήντησαν νὰ γυρεύουν ἀπὸ

τὸν ἕνο, τὸ δικαστὴ νὰ τοὺς διαλύσῃ; Δὲν ἔχει φύγει ἀκόμη ἀπὸ τὴ σκέψη μου, μ' ὅλο πὸν ἔχουν περάσει ἄρκετὲς ἡμέρες, μὰ χαρακτηριστικὴ σκηρὴ: Μιὰ γυναίκα πάνω ἀπὸ 70 χρονῶν ζητᾷ διατροφή ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς-82 χρονῶν—πὸν ἔδω και δυὸ τρία χρόνια τὴν ἐγκατέλειψε, γιὰτί, ὅπως ἔκεινος ἰσχυρίζεται... ἡ γυναίκα του «βγαλε μίξερικες.»

Και γιὰ νὰ πιστοποιηθῇ ἀπὸ τὸ ἀσφικτικὰ πικρὸ ἀκροατήριον τὸ ἠθικὸ χάος τῆς ἐποχῆς μας, ἔρχεται στὴ συνέχεια και μιὰ ἄλλη δίκη:... Ἀπὸ ὅρα τώρα ἔρχορίζε μέσα στοὺς ἄλλους μιὰ γυναίκα με μαύρα, θλιμμένη κι' ἄτονη ποὺ δὲν φαίνεται νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ δικαστήρια. Στὸ ἀκουσθαι ἐνὸς ἢ μᾶλλον δυὸ ὀνομάτων πὸν συνδέονται μεταξὺ τους με τὸ ἐχθρικὸ ἑκείνο διαδικαστικὸ κατὰ, (Α κατὰ Β), σκρῶνεται και πλησιάζει με κόπο στὸ τραπέζι τοῦ δικαστοῦ. Ἐκεῖνος διαβάξει βιαστικὰ τὴν αἰτησί της.

—Ζητᾶτε νὰ βλέπετε τὸ παιδί σας κάθε Σαββατοκύριακο;...

—Μάλιστα κύριε... Δὲν ἐπρόφθασε ν' ἀπαντήσῃ κι' ἐμφανίζεται ἀπειλητικὸς κι' ἀνένδοτος ὁ συνήγορος τοῦ ἀντιδίκου:

—'Αδύνατον κ. πρόεδρε!

—'Αδύνατον; ἔχει ἐκ τοῦ νόμου δικαίωμα ἡ μάνα νὰ βλέπῃ τὸ παιδί της. Ἡ περιόλυπη μητέρα-τὶ ἠθλοποιᾷ-παίρει θάρρος και διαμαρτύρεται:

—Τὸ παιδί μου κύριε! Δὲν μπορεῖτε νὰ με χωρίσετε ἀπὸ τὸ παιδί μου.

—Δὲν πρόκειται νὰ τὸ ἰδῇ κ. πρόεδρε. Δεκατέσσερα χρόνια ἔχει ἐγκαταλείψει τὸν ἄνδρα τῆς και τὸ σπίτι της. Τὸ κορίτσι πὸν γυρεύει νὰ ἰδῇ τὸ ἀναστήσαμε ἐμεῖς και τὸ μεγαλώσαμε και τὸ φιδύσαμε μαθήτρια τῆς πέμπτης Γυμνασίουν τώρα τὸ θηρηθήκε; "Ἄλλωστε ἂν πονᾷ γιὰ τὰ παιδιά της, ἂς πῆῃ στὸν Πειραιᾶ νὰ βρῇ τὸ ἄλλο της κορίτσι ποὺ

ἔχει δημιουργήσει ἓνα νέο δεσμό και πολλές φορές νέα οἰκογένεια. Δὲν εἶχαν τὸ θάρρος ν' ἀνοίξουν δικαστικὸ ἀγώνα. Μὲ τὴ συνδρομὴ τῆς εὐπηρεσίας προνομίας στρατευσόμενων ποὺ ἐλειτούργησε κατὰ τὸν πόλεμο, μὲ τὴν μέριμνα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (1940-1941), πήραν τὴν ἀπόφασιν. Τριῶν εἰδῶν παιδιὰ και δυὸ ζεύγη γονέων γυρεύουν νὰ βροῦν ἀπ' τὰ κατώγια τῆς ζωῆς και νὰ ζήσουν σὰν ἄνθρωποι μέσα σ' ἀνθρώπους κ' ὄχι σὰν κωνινηγμένα σκυλιὰ ὅπως ἔλεγαν οἱ ἴδιοι. Ποιὸς μποροῦσε νὰ τοὺς τὸ ἀρνηθῆ; Ποιὸς θὰ εἶχε τὴ δύναμιν νὰ ἐπιμείνῃ στὸ νὰ μένουν τὰ παιδιὰ αὐτὰ χωρὶς ἐπώνυμο;

Τέτοιες τακτοποιήσεις εἶχαν γίνει πολλές, και ἦταν πράγματι οἱ σκληρὲς πολὺ συγκινητικὲς. Ἐπῆξαν ὅμως γρηγορώτερα πολὺ ἀπ' τὸν πόλεμο και σήμερα τὰ δικαστήρια τόσο στὶς τακτικὲς ὅσο και στὶς προεδρικὲς διαδικασίες δὲν προφθαίνουν, κυριολεκτικὰ, νὰ βγαίνουν ἀποφάσεις. Οὔτε δέκα, οὔτε εἴκοσι εἶναι τὰ διαζύγια ποὺ δικάζονται τὸν τελευταῖο καιρὸ. Ἐκατὸν δέκα μὲ ἑκατὸν πενήντα διαζύγια δικάζονται κάθε Δευτέρα στὴν τακτικὴ διαδικασία. Κόμματα ὁλόκληρα ἀπὸ τέτοιες ἀγωγές—κάθε μιά τους καταποντίζει κ' ἓνα οἰκογενειακὸ σκῆφος. Ἐνα πλῆθος ἀπὸ κουρασμένους ἀνθρώπους, μὰ ἀτέλειωτη σειρά ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ τραυμασμένη τὴν ψυχὴ, παρελαύνουν γιὰ νὰ ζητήσουν τὴν καταδίκη τους κ' ἓνας πολλαπλάσιος ἀριθμὸς μαρτύρων, γιὰ νὰ τοὺς διευκολύνουν σ' αὐτὴν τους τὴν προσπάθειαν!! Καὶ εἶναι γχεσινὰ ἀντρόγυνα, κ' οἱ μάρτυρες, οἱ ἐμπιστοὶ φίλοι! Ἀνθρώποι ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ στοργὴ κ' ἀγάπην ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλο, πὼς κατήντησαν νὰ γυρεύουν ἀπὸ

τὸν ξένο, τὸ δικαστὴ νὰ τοὺς διαλύσῃ; Δὲν ἔχει φύγει ἀκόμη ἀπὸ τὴ σκέψη μου, μ' ὅλο ποὺ ἔχουν περάσει ἀρκετὲς ἡμέρες, μὰ χαρακτηριστικὴ σκηνή: Μία γυναίκα πάνω ἀπὸ 70 χρονῶν ζητᾷ διατροφή ἀπὸ τὸν ἄνδρα της—82 χρονῶν—ποὺ ἔδω και δυὸ τριὰ χρόνια τὴν ἐγκατέλειψε, γιατί, ὅπως ἐκεῖνος ἰσχυρίζεται... ἡ γυναίκα του «ἔβγαλε μιζέρια».

Και γιὰ νὰ πιστοποιηθῆ ἀπὸ τὸ ἀσφρικτικὰ πικρὸ ἀκροατήριον τὸ ἠθικὸ χάος τῆς ἐποχῆς μας, ἔρχεται στὴ συνέχεια και μιά ἄλλη δίκη:... Ἀπὸ ὅρα τώρα ξεχωρίζει μέσα στοὺς ἄλλους μιά γυναίκα μὲ μαῦρα, θλιμμένη κ' ἀτονὴ ποὺ δὲν φραίνεται νὰ γνωρίζῃ ἀπὸ δικαστήρια. Στὸ ἄκουσμα ἐνός ἢ μᾶλλον δυὸ ὀνομάτων ποὺ συνδέονται μεταξύ τους μὲ τὸ ἐχθρικό ἐκεῖνο διαδικαστικὸ κατὰ, (Α κατὰ Β), σηκώνεται και πλησιάζει μὲ κόπο στὸ τραπέζι τοῦ δικαστοῦ. Ἐκεῖνος διαβάσει βιαστικὰ τὴν αἰτήσιν της.

—Ζητᾶτε νὰ βλέπετε τὸ παιδί σας κάθε Σαββατοκύριακο;...

—Μάλιστα κύριε... Δὲν ἐπρόφθασε ν' ἀπαντήσῃ κ' ἐμφανίζεται ἀπειλητικὸς κ' ἀνένδοτος ὁ συνήγορος τοῦ ἀντιδίκου:

—Ἀδύνατον κ. πρόεδρε!

—Ἀδύνατον; ἔχει ἐκ τοῦ νόμου δικαιοματὴ μίαννα νὰ βλέπῃ τὸ παιδί της. Ἡ περιόνη μητέρα—τὶ ἠθολοιᾶ—παίρνει θάρρος και διαμαρτυρεται:

—Τὸ παιδί μου κύριε! δὲν μπορεῖτε νὰ μὲ χωρίσετε ἀπὸ τὸ παιδί μου.

—Δὲν πρόκειται νὰ τὸ ἰδῇ κ. πρόεδρε. Δεκατέσσερα χρόνια ἔχει ἐγκαταλείψει τὸν ἄνδρα της και τὸ σπίτι της. Τὸ κορίτσι ποὺ γυρεύει νὰ ἰδῇ τὸ ἀναστήσαμε ἐμεῖς και τὸ μεγαλώσαμε και τὸ φημάσαμε μαθήτρια τῆς πέμπτης Γυμνασίου τώρα τὸ θυμῆθητε; Ἄλλωστε ἂν πονᾷ γιὰ τὰ παιδιὰ της, ἄς πάῃ στὸν Πειραιᾶ νὰ βρῇ τὸ ἄλλο της κορίτσι ποὺ

εἶναι ἄρρωστο σὲ ξένα χέρια! Δεκατέσσερα χρόνια κ. πρόεδρε ἔχομε τὸ παιδί μαζί μας καὶ οὔτε νοιάστηκε νὰ ἰδῆ ἂν ζῆ ἢ ἂν πέθανε! Τώρα πού τὸ ἀντίκρουσε κοπέλλα γινομένη, σκέφθηκε πὼς καλά θὰ ἦταν νὰ κατακρήνη δίπλα της γιὰ μητέρα....

Ὁ πρόεδρος τὸν διακόπτει γιὰ νὰ ρωτήσῃ τὴ γυναῖκα.

— Ἀπὸ πότε ἔχεις νὰ ἰδῆς τὸ παιδί σου κυρά μου;

— Ὀκτὼ ἔτη κ. πρόεδρε....

Δὲν τὸν κουράσανε οἱ σαράντα-τέσσερες ὑποθέσεις πού εἶχε, ὡς τὴν ὥρα, δικάσει, ὅσο τὸν πούρασε τούτῃ ἢ τελειωταία. Πέταξε ἀγακωτισμένος τὴ δικογραφία στὴν ἄκρη ἀπὸ πού ν' ἀρχίσῃ καὶ πού νὰ τελειώσῃ; Τί θέσῃ νὰ πάρῃ μπρὸς σ' αὐτὸ τὸ χάος; Τί νὰ προσφέρῃ αὐτὸς στὴν οἰκογένεια; Πῶς νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ δικαιοσύνη;

Μιά γυναῖκα μὲ τόσα θύματα γύρω της. Καὶ κείνη ἀφοῦ ἔζησε τὴν ἐλευθερία της-θύμα τῆς ἀσώτουζ ζωῆς-γεραομένη, κατάκοπη, γυρεῖει στήριγμα καὶ καταφεύγει-πού ἄλλου;-στὸ παιδί της εἶναι ὅμως τόσο ἀργά.....

Ἔχομε καὶ οἰκογένειες, πού ἔρχονται στὸ δικαστήριον, ἐνῶ ἔχουν κάθε τι πού χρειάζεται, γιὰ νὰ ζήσουν εὐτυχημένα. Νέοι, καλοκαίωμένοι, γεροί, μ' ἓνα, δύο, ἴσως καὶ τρία χαριτωμένα παιδάκια. Ὅλα εἶναι ὅπως τὰ θέλει ὁ Θεός. Καὶ μόνο αὐτοὶ δὲν θέλουν τὸ Θεό, δὲν θέλουν τὴν Ἀγάπην. Τί τοὺς φταίει; Τί γυρεῖει ὁ ψυχρὸς καὶ κουρασμένος δικαστὴς στὸ τόσο ταιριασμένο συγκρότημα;

Ποῖν ἀπὸ λίγες μέρες, ἦλθαν στὸν πολυθλασιωμένο πρόεδρο δύο ἀδελφια καὶ τοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς μοιράσῃ τὰ κέρδη τῆς νεοσύστατης ἐπιχειρήσεως (ποῖς ξέρει τί θὰ εἶχε προηγηθῆ γιὰ νὰ φθάσουν στὰ δικαστήρια). Κι' οἱ δύο ἐκφράζονται μὲ πάθος ἀσυνήθιστο· ὁ πρόεδρος τοὺς ἀκούει μὲ ὑπομονή·

στενοχωρεῖται καὶ πικραίνεται, ὅπως κα' ὄλο τὸ ἀκροατήριον γιὰ τὴν κατάστασὴ τους. Τοὺς τὸ λέει καὶ τοὺς δίνει τὴ λύση, πού θάδινε κι' ὁ πατέρας στὰ παιδιά πού μιλοῦνουν στὴ διανομή γιὰ τίς καραμέλλες: Τόσα εἶναι καὶ τόσα ὁ ἄλλος.

— Ναι, ἀλλὰ καὶ στὸ μέλλον;

— Πάλι ἐδῶ εἶμαι ἐγώ, τοὺς ἀπαντᾷ ὁ πρόεδρος κουνώντας μὲ οἶκτο τὸ κεφάλι. Δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς κἀνῃ ἐντύπωση τὸ ὅτι βγαίνοντας τ' ἀδέλφια ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ δικαστηρίου πιάστηκαν στὰ χέρια καὶ λίγο ἔλειψε νὰ ἔχομε συνέχεια στὸ αὐτόφωρον. Εἶναι γιὰ νὰ βγαίνῃ ἀληθινὴ ἢ παροχμία: «γιατί εἶναι βαθὺς ὁ λάκκος τοῦ ματιοῦ σου; Γιατί τὸ μάτι μου μοῦ τόβγαλε ὁ ἀδελφός μου».

Δὲν θάφταναν μέρες ν' ἀναφέρῃ κανεὶς τίς περιπτώσεις καὶ τὰ οἰκογενειακά δράματα, πού συναντᾷ στὸ δικαστήριον. Φαντασθῆτε τὸ γέρον πατέρα, πού ἀνάθρεψε καὶ σπούδασε παιδιά καὶ φτάνει στὸ σημεῖο νὰ ζητήσῃ κι' αὐτὸς ἀπ' τὸν πρόεδρο τὸν ἐξαναγκασμὸ τῶν παιδιῶν του στὴ διατροφή του. Ἡ ἐκείνης τίς ἀτέλειωτες κληρονομικὰς μάχες, πού εἶναι ἱκανὲς νὰ ἐμπνεύσουν τὴ μεγαλύτερη ἔχθρα καὶ στὰ πιὸ ἀγαπημένα πρόσωπα. Τί πρῶτον καὶ τί ὕστερον νὰ ἐρθῇ στὸ νοῦ του κανενὸς ἂν ἀρήσῃ τὴ σκέψη του ν' ἀναζητήσῃ τέτοιες πτυχές;

Καὶ ὅμως σὲ μιὰ στιγμή θὰ σταματήσῃ ὁ σκεπτόμενος ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ρωτήσῃ τί θ' ἀπογίνῃ μ' αὐτὸ τὸ γάλι. Ἡ συχνότης τῶν περιπτώσεων δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ συνηθίσωμε τὸ κακό· δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πνίξῃ τὸν πόνο πού νοιώθει ἀκούγοντας τέτοιες σκηνὰς καὶ τέτοιους ἀριθμούς. Τί θὰ γίνῃ λοιπόν; Μπορεῖ νὰ μείνῃ σ' αὐτὴ τὴν ἀποθύνθεσιν ὁ οργανισμὸς τῆς

κοινωνίας μας, τοῦ ἔθνους μας; Ἀσφαλῶς ὄχι. Πρέπει νὰ δουλέψουμε γιὰ τὴ θεραπεία του. Βρίσκομε ὅμως δυσκολία στὴν ἐκλογὴ τοῦ γιαιροῦ. Ποιὸς θὰ μᾶς ξαναδώσει τὴν ὑγεία στὴν ἀρρωστημένη οἰκογένεια; Μιὰ ἀπάντηση εἶναι νὰ ἀναλάβῃ τὸ Κράτος. Καὶ πῶς ἀλλοιῶς, παρὰ μὲ νόμους καὶ δικαστήρια; Καὶ ὅμως ἡ προστασία αὐτὴ δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ. Ὁ δικαστὴς θὰ πᾶρῃ τὸ νόμο καὶ θὰ τὸν βάλῃ «μειζώνα πρότασι», θὰ ἐκτιμῆσῃ τὰ πραγματικὰ περιστατικά καὶ τὴν κοίση του θὰ τὴν βάλῃ γιὰ ἐλάσσονα. Ἐπειτα, μὲ τὸ μηχανικώτερο τρόπο θὰ βγάλῃ τὸ συμπέρασμα. Ἐνα κατασκευάσιμα νεκρὸ καὶ ἄψυχο, πὸν θὰ μπῆ στὴν πηγὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς νὰ κἀνῃ τί; Ὅ,τι κἀνει ὁ ναυαγιστὴς στὸ νανάγιο!

Ἡ οἰκογένεια εἶναι θεσμὸς πὸν στηρίζεται στὴν ἠθική. Εἶναι ἐκεῖνο πὸν πρέπει νὰ δινῆ τὸ ξεκούρασμα καὶ τὸ ὀρηκτῆριο γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς καὶ πρὸ παντὸς τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἠθικὴ τελείωση τοῦ ἀτόμου. Εἶναι ἡ ἀτμοσφαῖρα τῆς ἀγάπης, τῆς ἐμπιστοσύνης. Ὅταν τὰ μέλη μιᾶς οἰκογενείας φθάσουν στὸ σημεῖο νὰ συγκροτοῦνται σ' αὐτὸ τὸ δεσμὸ ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τοῦ νόμου, τότε δὲν μπορούμε πᾶν νὰ μιλάμε γιὰ οἰκογένεια. Εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν προορισμὸ τῆς.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι ἐνότης. Ὅταν φθάνῃ στὸ δικαστήριο δὲν φθάνει σὰν οἰκογένεια, εἶναι τὰ κομμάτια τῆς καὶ ὁ νόμος πὸν δὲν εἶναι παρὰ γιὰ νὰ «νέμῃ», εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο, πὸν ἡ οἰκογένεια χρειάζεται γιὰ νὰ ὑπάρχῃ. Κι' αὐτὸ εἶναι ἡ συνοχή.

Ν' ἀρχοστεύσομε λοιπὸν τὸ νόμο γιὰ τὴν οἰκογένεια; Κάθε ἄλλο. Τὸ ὅτι ὑπάρχει δικαστήριο γιὰ τὴν περιφρούρηση τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ, τὸ ὅτι ἡ Πολιτεία ἐπαγρυπνεῖ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καὶ τὴν ἐξυγιάνση τῆς οἰκογενείας,

αὐτὸ καὶ μόνον εἶναι κάτι πὸν στηρίζει ψυχικὰ κάθε ἄτομο. Τὸ ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἐμπιστεύεται στοὺς συζύγους τὰ τῆς λύσεως τοῦ γάμου, εἶναι μιὰ ἀναγνώριση τῆς ἐφρότης του. Ἄλλωστε, ὅπως εἶδαμε στὴν ἀρχή, τὸ δικαστήριο μᾶς δίνει καὶ πολλὰς καλὰς λύσεις καὶ τακτοποιήσεις καὶ ἀναγνωρίσεις.

Ὁ νόμος-τὸ δικαστήριο δουλεῖται ἔτσι προληπτικὰ μὲ ἀπόδοσι. Ὁ μέσος ἄνθρωπος, μὲ τὴ συννηθισμένη ἠθική, μὲ ἀνεπτυγμένη τὴν ἐνστικτώδη στοργή, ἔχει καὶ τὴν ἀπειλὴ τοῦ νόμου σὰν τρίτο καὶ μεγάλο φράγμα στὴ φυγὴ του ἀπ' τὶς ὑποχρεώσεις του. Εἶναι ὁ αἰώνιος πεσμένος ἄνθρωπος, πὸν προτιμᾷ νὰ τὸν φοβερῆσῃ τὸ μαστίγιο παρὰ νὰ ὑποτάσσεται ἐκούσια στὴν πνευματικὴ ἱεραρχία.

Χρειάζεται λοιπὸν ὁ δικαστὴς γι' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις. Θὰ εἶναι ὅμως μόνον ἀστέιο καὶ νὰ τὸ σκεφθοῦμε νὰ ἐξαοτίσομε τὴν πετυχημένη οἰκογένεια ἀπὸ τὸν εἰρηνοδίκη ἢ τὸν πρόεδρο. Ὁ νόμος, ὅπως κάθε ἐξαναγκασμὸς σὲ ἠθικὴ σχέση, δὲν εἶναι γιὰ τὴν οἰκογένεια. Αὐτὸ σημεῖον ἀρχίζει καὶ τὸ βλέπει κάθε ένας. Καὶ τελευταῖες ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου ἀφίνουν νὰ φανῆ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια. Μάλιστα σὲ μιὰ ἀπόφαση τοῦ Προέδρου τῶν Πρωτοδικῶν (Δεκέμβριος 1945), «περὶ τῆς τύχης τῶν τέκνων μετὰ τὸ διζύγιον» βλέπει κανεὶς καθαρὰ πὸς ὁ δικαστὴς ἔχει ἀφήσει τὰ «πειδῆ» καὶ τὰ «διὰ ταῦτα» καὶ ζητᾷ ν' ἀκουσθῆ σὰν ἄνθρωπος. Συμβουλεῖ τοὺς γονεῖς σὰν ὁ καλὸς τους φίλος καὶ σὰν μεγαλύτερος πατέρας τῶν παιδιῶν. Τὸ λέει καθαρὰ πᾶ πὸς ὁ δικαστὴς δὲν μπορεῖ μὲ τὸ ἐξαναγκαστὸ τοῦ νόμου νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα. Αὐτὸ τὸ νόημα εἶχαν καὶ οἱ διατάξεις πὸν μιλοῦσαν γιὰ τὸ σεβασμὸ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ οἱ διατάξεις τοῦ Κώδικος γιὰ τὴν ὑποχρεωτικὴ διατροφή τοῦ ἀδελφοῦ.

στην αδελφή. "Όχι ότι ο νομοθέτης πιστεύει να κρίση σπύτι, αν ο εισηγητικός διατάξει το ανυπότακτο παιδί να σέβεται τον πατέρα του, αλλά βάζει αυτές τις βάσεις για να δώσει τον κανόνα της γερής οικογενείας. Και αυτό βρίσκει και στην ηρηγή του ατόμου απήχηση, γιατί βλέπει στο μεγάλο βιβλίο του νόμου, πώς οι άρχες που θέλει κάθε ευνουαίδητος άνθρωπος για τον εαυτό του είναι και εκείνο που έγχορνε και αποδέχεται ή όλη ηρηγή του Έθνους και παίρνει την άκρη μεγαλύτερη, την ύψιστη ίκανοποίηση, ότι το Έθνος του είναι πιστό και σύμφωνο, ότι βάζει για νόμο του, το Νόμο του Θεού.

Πρέπει λοιπόν τα μέλη της οικογενείας να συνδέονται με ήθικό δεσμό αδιάσπαστο, δυνατώτερο ακόμα κ' απ' το δεσμό που δίνει το καυτό αίμα που τρέχει στις φλέβες τους. Η οικογένεια μοιάζει σαν το «γυαλί», αν οργίση τίποτα δεν θα μπορούσε να το ξανακάνη καινούργιο, παρά το ψηλό καμίνι. Και για την οικογένεια υπάρχει τέτοια φωτιά δυνατότερη κ' απ' το καμίνι του γυαλιού. Μόνο αυτή μπορεί να της ξαναδώσει το σπασμένο ρυθμό της. Χρειάζεται να ειπωθή πώς τέτοια φωτιά είναι ή Πίστη;

Η οικογένεια δέχεται σήμερα την επίδραση της γενικής αποσυνθέσεως του κακού αιώνα που θέλησε να αποσπάση τον άνθρωπο από τον Θεό. Εν τούτοις γρήγορα θα ξαναγίνη το γερό και ζωγόνο κίταρο της καινούργιας κοινωνίας. Αυτό το υπόσχονται οι χιλιάδες τα Έλληνόπουλα, που ανατρέφονται και ζουν στο φώς Έκείνου που θέλει την οικογένεια «για» οίκον εκκλησίας, τον άνδρα και τη γυναίκα ένα μοναδικόν άνθρωπο, και το γάμο «μιστήριο».

ΠΡΟ ΤΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΥ

Πού ήσαν ή φωνή
που την πορεία μου άλλαξε;
Κείν' ή φωνή,
που την καρδιά μου μάλαξε...

Πού όλα τ' άλλαξαν: εντός μου,
γύρω μου,
παντού
τ' άλλαξαν όλα!...

Και μ' έκανε καλόν,
άγαπημένο,
πρώο,
χορούμενο.
Τόν πολυπονεμένο
έμένα,
τόν κακό.

Πού με στιγματίσες
πριν μω
στη «Δαμασκό...».

«Στέφανε, Στέφανε.
— Άκουσα κείνη τη φωνή
βαθεία μου.

«Στέφανε.
— Πόσο γλυκά
φώναξε τ' όνομά μου,
πόσο γλυκά!

Και όλα τ' άλλαξ' έδω πέρα,
όλα τ' άλλαξε:
Τό χαίμθα
και τό γρανίτη
μάλαξε,
μπαίσωμο καλωσύνης στάλαξε
μέσ' την καρδιά μου...

ΑΙΤΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΕΛΟΛΟΓΙΑ

I

Μεταξύ των πρώτων προβλημάτων, τὰ ὅποια ἀπησγόλησαν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν εἶναι καὶ τὸ πρόβλημα περὶ τῆς ἀρχῆς ἢ ὅποια διέπει τὰ φαινόμενα. Δὲν πρόκειται περὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως. Βαθαίως καὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι διέπουν τὰ φαινόμενα, καθὼ ἀλληλεξαρτήσεις φαινομένων, δὲν ἀποτελοῦν ὁμῶς τὴν ἀρχὴν ἢ τὴν ὅποια τὰ διέπει. Λέγοντες ἐνταῦθα ἀρχὴν ἐννοοῦμεν κάτι πολὺ βαθύτερον ἀπὸ τὸν φυσικὸν νόμον, ἐννοοῦμεν κάτι τὸ ὅποιο κυβερνᾷ καὶ αὐτοὺς τοὺς φυσικοὺς νόμους. Περὶ τῆς ἀρχῆς λοιπὸν αὐτῆς δύο θεωρίαι ὑπάρχουν ἢ αἰτιοκρατία καὶ ἢ τελολογία.

Αἱ θεωρίαι αὗται εἶναι ὅπως ἀντίθετοι. Οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν ἀποτελοῦν δύο ἀντιστροφῶς προτάσεις, καθὼς λέγομεν εἰς τὰ Μαθηματικά. Ἡ πρώτη διατείνεται ὅτι εἰς ἀλληλεξαρτούμενα φαινόμενα πάντοτε τὸ προηγούμενον ἐξ αὐτῶν καθορίζει τὸ ἐπόμενον, ἐνθ' ἢ δευτέρα διατείνεται ὅτι κυρίως τὸ ἐπόμενον καθορίζει τὸ προηγούμενον, δηλ. ὁ σκοπὸς καθορίζει τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων μέσων. Ἡ αἰτιοκρατία διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τῆς θέτει ὡς μόνην κυρίαρχον ἀρχὴν τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος. Ἡ τελολογία θέτει ὡς κυρίαρχον ἀρχὴν τὴν ἐλευθέραν ἐπέμβασιν ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος διαδοχῆς τῶν φαινομένων, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁρισμένον ἀποτέλεσμα, τὸ ὅποιον λέγεται τέλος ἢ σκοπός. Ἡ ἐλευθέρω αὕτη ἐπέμ-

βασίς συντελεῖται ἀπὸ παράγοντα ἀδούλωτον εἰς τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος καὶ ὡς τοιοῦτον δυνάμενον νὰ ἐπιδράσῃ εἰς κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐλευθέρως ἐπιδιώξεως ὁρισμένου ἀποτελέσματος.

II

Ἐὰν δεχθῶμεν τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος ὡς τὴν μόνην ἀρχὴν, ἢ ὅποια διακαθορίζει τὰ φαινόμενα, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις οὔτε ἄλλη τις δύναμις εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐπέμβῃ, ἀνεξαρτήτως ἐξαναγκασμοῦ, πρὸς ἐλευθέραν τινα ἐνέργειαν καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ σκόπιμον δημοῦργημα. Κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν σκοπιμότητα εἰς τὴν φύσιν, καὶ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι κάθε μεταβολὴ καὶ κάθε προσπάθεια, ἢ ὅποια συντελεῖται εἰς τὸν ἔμφυον καὶ ἄφυον κόσμον εἶναι προκαθορισμένη ἀπὸ τὸν νόμον τῆς τυφλῆς ἀνάγκης. Αὐτονόητον εἶναι, ὅτι αἱ δοξασταὶ αὗται ὀδηγοῦν εἰς τὴν περὶ εἰμαρμένης διδασκαλίαν τῶν ἀπολιτίστων λαῶν καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν μοιρολατρίαν.

Κατὰ τὴν αἰτιοκρατίαν οὐδὲν φαινόμενον συντελεῖται πρὸς ἐπιτυχίαν ἀπωτέρου σκοποῦ. Ἡ παρατηρούμενη ἁρμονία ἀποτελεῖ ἀπλὴν σύμπτωσιν. Ἡ κατάλληλος διασκευὴ ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν τοῦ σώματος ἐνὸς ζώου καὶ τῶν ἐπι μέρους λειτουργιῶν αὐτοῦ, πρὸς διατήρησιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ εἶδους, ἐξηγεῖται ἀπὸ τοὺς αἰτιοκρατι-

κούς ως τυχαίον αποτέλεσμα των τυχαίων αίτιων.

Τὸ ἀσπρήκτον τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς δεικνύεται καὶ διὰ τῆς θεωρίας τῶν πιθανοτήτων (1). Μεγάλον σκόπελον διὰ τὴν αιτιοκρατικὴν ἐρμηνείαν τοῦ σήμπτουτος ἀποτελεῖ τὸ κατάλληλον τῆς διασκευῆς καὶ ρυθμίσεως τῶν μελῶν καὶ λειτουργιῶν τοῦ σώματος ἐνὸς ζώου. Ὁ Lamarck καὶ ὁ Darwin πρὸς ἐξήγησιν δέχονται τὸ κληρονομήσιμον τῶν ἐπικτητῶν ἰδιοτήτων. Ἡ θεωρία ὅμως αὕτη ἐγκαταλείφθη, ἀφ' ὅτου αἱ πειραματικαὶ ἐρευναι τῶν Correns, Tschermak καὶ De Vries ἐπηλύθησαν τὰς ἐργασίας τοῦ Mendel, διὰ τῶν ὁποίων διεπιστώθη ὅτι αἱ κληρονομούμεναι ἰδιότητες ἐξαρτῶνται μόνον ἐκ τῶν γενετικῶν κυττάρων καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ ἐπικτητοὶ ἰδιότητες τῶν σωματικῶν κυττάρων δὲν κληρονομοῦνται. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐκκληρονομοῦντο ἴσως θὰ ἤρμηνεύοντο ἰδιοτήτες τινες τῶν ὀργανισμῶν, ὅχι ὁμοίως καὶ αἱ σκόπειαι διεργασίαι τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν.

Ὁ Lamarck εἶχε διατυπώσει καὶ ἄλλην ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν μετὰ δεκαετίαν υἰοθέτησε μὲ μερικὰς μεταβολὰς καὶ ὁ Schopenhauer, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ βούλησις, ἐπενεργοῦσα ἐπὶ τοῦ σώματος, δύναται βαθμηδὸν νὰ παρουσιάσῃ νέα ὄργανα. Καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπερίμενε κανεὶς ὅτι ὁ ἀπ' αἰῶνων πόθος τοῦ ἀνθρώπου νὰ πετᾷ σὰν πουλὶ καὶ νὰ κολιμηθῆ σὰν ψάρι θὰ εἶχεν ἦδη δημιουργήσῃ περὶ τὸ πῦρον καὶ βράγχια! Μάλιστα ὁ Schopenhauer θέλει τὴν δημιουργὸν αὐτὴν βούλησιν χωρὶς συνειδήσιν καὶ χωρὶς θιάνοιαν, ἥτις ὡς τοιαύτη δὲν γνωρίζει οὔτε τί ἐπιδιώκει διὰ τῆς τυφλῆς προσπαθείας τῆς, οὔτε πῶς θὰ ἐ-

πιτύχῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀγνοεῖ ὅτι ἐπιδιώκει. Παρὰ ταῦτα πλήρης ἐπιτυχία καὶ θαυμαστὴ ἐκλογὴ τοῦ ἐκάστοτε καταλλήλου εἶναι τὸ αἰώνιον χαρακτηριστικὸν τῶν τυφλῶν ἐνεργειῶν τῆς τυφλῆς βουλῆσεως! Ὅπως ἦτο ἐπόμενον, ἀφ' ὅτου ἡ κληρονομικότης κατέστη πειραματικὴ ἐπιστήμη, ἔπαυσαν νὰ ὑποστηρίζονται τοιαῦτα φαντασιοκοπία.

Αἱ ἀνωτέρω μηχανοκρατικαὶ ἐξελικτικαὶ θεωρίαι συναντοῦν ἀκόμη μεγαλύτεραν δυσκολίαν, ὅταν πρόκειται νὰ ἐρμηνεύσουν λειτουργίας, εἰς τὰς ὁποίας συμβάλλουν πλείονα τοῦ ἐνὸς ἄτομου, καὶ ἐπομένως πρέπει τὰ ἀντιστοιχα ὄργανα νὰ ἔχουν ἀντιστοιχῶς κατάλληλον διασκευὴν, π. χ. τὰ πρὸς θηλασμὸν ὄργανα τοῦ βρέφους καὶ ἀντιστοιχῶς τῆς μητρὸς του, ἢ τὰ ἀντιστοιχα γεννητικὰ ὄργανα ἐνὸς εἴδους ζώου, ἢ ἡ διάθεσις τῆς μητρὸς νὰ υποβάλλεται εἰς πᾶσαν στέρησιν διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὰ παιδιὰ τῆς, ἀντιθέτως πρὸς τὸν νόμον τῆς αὐτοσυντηρησεως κ. ἄ. Πράγματι ἡ μηχανοκρατικὴ ἐξελικτικὴ θεωρία δὲν δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν θαυμαστὴν ρύθμισιν τῶν ὡς ἀνω ἀντιστοιχῶν ὀργάνων, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον τὰ ὄργανα αὐτὰ δὲν ἐξαρτῶνται ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου καὶ ἐπομένως ἡ κατάλληλος ρύθμισις καὶ διασκευὴ τούτων κατ' ἀνάγκην ὀφείλεται εἰς ὑπερατομικὸν παράγοντα, ὅστις κατὰ σκοπὸν ἐνήργησεν.

Οἱ αιτιοκρατικοὶ ἀναγνωρίζοντες τὸ ἀνίσχυρον τῶν μηχανοκρατικῶν θεωριῶν τῶν πρὸς ἐρμηνείαν τῶν σοφῶν διεργασιῶν, αἱ ὁποιαὶ λαμβάνουν χώραν πρὸ τῶν ὀργάνων μας ἐπὶ τῶν φαινομένων, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐμβίων ζῴων, καταφεύγουν ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των εἰς τὴν Λογικὴν, τὴν ὁποίαν ἐπικαλοῦνται νὰ τοῦς σώσῃ. Διατείνονται λοιπὸν ὅτι, ἂν καὶ δὲν κατώρθωσάν εἰσεῖτι νὰ ἐρμηνεύσουν μηχανοκρατικῶς τὸ σήμπταν, ἐν τού-

(1) Βλ. «Πιθανότης καὶ ἐπισημονικὴ ἐρευνα», «Ἀκτίνες» 1943, σελ. 43 καὶ «Δημιουργία καὶ πιθανότης», 1944, σελ. 102.

τοίς... πρέπει να θεωρηθεί βέβαιον ότι θα επιτευχθή εις τὸ μέλλον, διότι ὁ νόμος τῆς τυφλῆς ἀνάγκης πρέπει νὰ θεωρηθῆται ὡς ἡ μόνη κυρίαρχος ἀρχή. Ἐπὶ οὐδενὸς δὲ πεδίου τῆς πραγματικότητος—λέγουσι—ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῶμεν ἐξαιρέσιν τῆς κυριαρχίας αὐτῆς καὶ ἐλευθέραν τινὰ ἐπέμβασιν, διότι τοῦτο θὰ ἐσημεινε ἀνατροπὴν τῆς Λογικῆς ἐπιστήμης, ἣτις θεμελιούται ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος.

Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ἐθεωρεῖτο μέχρι τινὸς ὡς ἰσχυρόν, διότι εἶναι ὅλως ἀκατανόητον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος προτάσσει παντοῦ καὶ πάντοτε τὴν ἰδικήν του παντοδυναμίαν, πῶς θὰ ὑπάρξῃ πεδίων, ἐπὶ τοῦ ἰσίου δὲν θὰ εἶχε πλήρη κυριαρχίαν ἢ αἰτιώδης ἐξάρτησις. Ὑπῆρξεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταδίκασεν εἰς ἀνυπαρξίαν κάθε ὄντοτητα, ὅσονδήποτε μαρτυρουμένην, μὲ μόνην τὴν δικαιολογίαν ὅτι αὕτη ἦτο διὰ τὴν ἰδικήν του διάνοιαν ἀκατανόητος. Εὐτυχῶς ἡ πεπλανημένη αὕτη περὶ αἰτιότητος ἀκρίβεια ὑπέστη, σχετικῶς ἐνωρίς, τὸ πρῶτον κτύπημα, ὅχι τόσο ἐπιτυχῶς, ἀπὸ τὸν Hume, κατόπιν ἡμῶς εὐστοχώτερον ἀπὸ τὸν Kant, κατὰ δὲ τὰς ἡμέρας μας, ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ Heisenberg⁽²⁾, Planck κ. ἄ. Κατὰ ταῦτα ἡ διάνοια ἀδυνατεῖ νὰ νοήσῃ τὰς περιοχὰς τῆς πραγματικότητος, αἵτινες κινεῖται ἐπέκεινα τῆς κυριαρχίας τῆς αἰτιότητος, διότι στερεῖται τῆς ἀντιστοίχου κατηγορίας, δηλ. δὲν ἔχει ἀνάλογον ἐκ τῶν προτέρων ἐφόδιον. Θὰ ἀπηρτεῖτο, πρὸς τοῦτο κατὰλληλος «κανὼν τῆς διανοίας»⁽³⁾.

III

Ἡ σκοπιμότης τοῦ σύμπαντος θὰ ἦτο ἀδιαφιλονείκητος, ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίσομεν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν τῶν αἰτίων, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὰ φαινόμενα. Ἐὰν τοῦτο ἦτο δυνατόν, θὰ ἦτο ἐκτὸς ἀμφισβήτησεως ὅτι τὸ ἀρχικὸν αἷτιον τῶν φαινομένων ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ ἐξαναγκάσῃ ἀλλὰ νὰ μὴ ἐξαναγκάσεται, δηλ. τὴν ἰκανότητα τῆς ἐλευθέρως ἐπιδιώξεως ὁρισμένου ἀποτελέσματος. Ἡ γνώσις ἡμῶς τῆς φύσεως τῶν ἀρχικῶν αἰτίων δὲν εἶναι ἀμέσως κατορθωτὴ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, διὰ τοῦτο καταφεύγει αὕτη εἰς τὴν ἐμμεσον ἔρευναν τῶν αἰτίων. Ἡ μέθοδος αὕτη συνίσταται εἰς τὴν βαθεῖαν ἔρευναν τοῦ τρόπου συγκροτήσεως τῶν ἐπὶ μέρους ὄντων καὶ τοῦ ὅλου σύμπαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν συντελοῦνται τὰ φαινόμενα καὶ αἱ ποικίλαι λειτουργίαι.

Εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀποτελέσματος νὰ γνωρίσομεν τὸ εἶδος τῆς αἰτίας; Ἡ μήπως εἰμῶθα ὑποχρεωμένοι νὰ κηρύξομεν τὸ πρόβλημα ἀδύνατον ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως; Ὁχι, εἶναι εἰς θέσιν καὶ ἡ ἐπιστήμη νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα αὐτό.

Καὶ πρῶτον διὰ τῆς βαθείας ἐπιστημονικῆς ἐρένης ἀνακαλύπτομεν τοὺς θαυμαστοὺς τρόπους κατασκευῆς τῶν διαφόρων λειτουργιῶν τῆς φύσεως, ἰδίᾳ τῶν ἐμβίων ὄντων. Ἀνακαλύπτομεν τὴν σοφὴν κατασκευὴν τῶν ὀργάνων τῆς ὀράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδένων καὶ τῶν λοιπῶν λειτουργιῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐν τῇ κυριολεξίᾳ θαύματα, τῶν ὁποίων τὸ ἀσύλληπτον μεγαλεῖον καθίσταται κατὰ τοσοῦτον ἀντιληπτότερον, ὅσον ὁ ἐρευνητὴς ἔχει ἀνοήτερον μῶρφωσιν. Ἐκαστος αὐτὸν ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρων πολυσύνθετον καὶ δυσεξερευνητὸν ἐργαστάσιον παραγωγῆς καταλλήλου ἐκκρίματος, διὰ νὰ

(2) Βλ. «Ακτίνες», «Ἡ νέα φυσικὴ καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως» ὑπὸ Δ. Κ. Μάιος 1946, σ. 167 ἔπ.

(3) Βλ. «Ἄπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν», «Ακτίνες» 1945, σ. 141.

χρησιμεύση τουτο εις ώρισμένην ανάγκη-
κην του οργανισμού προς διατήρησιν της
ζωής.

Άλλ' ίσως έγερθη τό ερώτημα: Μή-
πως τό να διακρίνομεν εις τά ανώτερω
σκοπιμότητα οφείλεται εις προδιάθεσιν
της διανοίας μας, όπως ακριβώς αισθα-
νόμεθα την ανάγκην να αναζητήσωμεν
εις όλα τά φαινόμενα αιτιώδη εξάρτη-
σιν; Η άπάντησις είναι: "Όχι. Δέν δι-
ακρίνομεν σκοπιμότητα εις πάντα τά
φαινόμενα, ειμή και ως έτυχεν, άλλ' εις
ώρισμένα και μάλιστα κατόπιν έμβρι-
θούς έρεύνης. Η σοφή κατασκευή των
οργάνων περί των όποιων έγινε λόγος,
μάς άγει άσφαλώς εις την αναγνώρισιν
της δυνάμεως εκείνης, ή οποία γ ν ω ρ ί ζ ε ι
τί έ π ι δ ι ώ κ ε ι και π ώ ς
θ ά τ ό έ π ι τ ύ χ η. Η δύναμις, αυτή
γνωρίζει να εκλέγη τό εκάστοτε κα-
τάλληλον, διά να επιτύχη τά σοφά και
μεγαλειώδη έργα της, τά όποια υπηρε-
τούν π. χ. την διατήρησιν της ζωής. Έν
έκ των έργων τούτων είναι και τό θαύ-
μα της αναπαραγωγής των οργανισμών.
Η επιτυχής εκλογή του εκάστοτε κα-
τάλληλου άποτελεί εκείνο, τό όποιον δι-
ετυπώσαμεν διά του θ, τό επόμενο
καθορίζει τό προηγούμενον. Ίσχύει άρα
σκοπιμότης εις την φύσιν. Η δύναμις ή
κατευθύνουσα τά ανώτερω φαινόμενα εί-
ναι άδούλωτος εις τον νόμον της τυφλής
ανάγκης, διότι μόνον τότε δύναται ατ-
τη να καταστρώνη σχέδια και να επιτυγ-
χάνη την πραγμάτωσιν αυτών (4).

Η προσπάθεια μερικών επιστημόνων
των παρελθόντων αιώνων να έρμηνεύ-
σουν τά θαυμαστά της φύσεως διά της
ύποθέσεως τυφλής και άλόγου βουλήσε-
ως έγκατελείφθη ήδη, διότι έγκλείει άν-
τίφασιν. Είς ερώτησιν προς τον Scho-

renhaueg, πώς διανοήθη ότι είναι δυνα-
τόν να επιτελέση έργον σοφόν μια δύνα-
μις άνευ συνειδήσεως και άνευ διανοί-
ας, απήντησε: Παραδείγματα τοιαύτης
δυνάμεως μάς παρέχουν πλείστα άσυν-
είδητοι, άλλά σκόπησι ανθρώπινα έν-
έργεται. Έδω βεβαίως ύπάρχει ένα λο-
γικόν σφάλμα. Ύπάρχουν «άσυνειδήτοι»
ανθρώπινοι έներγεται, άλλ' όμως ποίος
έβεβαίωσεν ότι έλειπεν έντελώς συνεί-
δησις και φρόνησις, αιτινες έρρυθμισαν
την ανθρώπινην αυτήν ένέργειαν; Και
άλλοτε μόν ή άσυνειδήτος αυτή ένέργεια
οφείλεται εις έξιν, την όποιαν επέτυχεν
ή ανθρώπινη συνείδησις και φρόνησις
(π. χ. να ένδύεται τις άσυνειδήτως),
άλλοτε δέ, προκειμένου περί άσυνειδήτου
φυσιολογικής λειτουργίας του ανθρώπι-
νου σήματος, οφείλεται αυτή εις έλλο-
γον και πλήρη σοφίας δύναμιν, διότι
μόνον τότε είναι δυνατόν ή δύναμις αυ-
τη να γνωρίξη τί επιδιώκει και πώς θά
τό επιτύχη. Η δύναμις αυτή είναι έν-
νους, διότι λέγομεν έξ έρσιμοί, ότι ένα
όν κέκτηται νόησιν, όταν δύναται εκ της
άπειρίας των δυνατών να εκλέγη τό έ-
κάστοτε κατάλληλον διά την πραγμά-
τωσιν ώρισμένου σχεδίου. Όστε ή κα-
τά τον τρόπον αυτόν ένέργεια άποτελεί
τό χαρακτηριστικόν της νοητικής ένερ-
γείας. Κατά ταύτα ή παραδοχή σκοπί-
μου ένεργείας άνευ νοϋ αυτοαναίρεται.

Μερικοί ύπεστήριξαν, ότι αντί να δε-
χθόμεν άναρχον Νοϋν, ρυθμιστήν του
σήμαντος, δυνάμεθα να δεχθόμεν δυνα-
μικά πεδία άνάρχως και σκοπίμως ρυ-
θμισμένα, καθώς τά κρυσταλλικά δίκτυα,
ώστε να είναι δυνατή ή μορφοποίησις
της ύλης κατά σκοπόν, καθώς εις τους
κρυστάλλους. Έπομένως τά δυνατά έσχη-
ματίσθησαν ουχι εκ τυχαίου τινός συν-
δυασμού ατόμων, ουδέ τη έπεμβάσει Νοϋ,
άλλ' υπό άσυνειδήτων και άλόγων δυ-
ναμικών πεδίων. Η θεωρία όμως αυτή
δέν δύναται να εξηγήση την εμφάνισιν

(4) Βλ. «Ακτινες» 1946, σελ. 83. «Τό πρόβλημα της έλευθερίας της βουλήσεως»
όπό Δ. Μαργινη.

της συνειδήσεως και διανοίας, διότι ή εμφάνισις αὐτῶν δὲν εἶναι ζήτημα συνχρηματολόγησεως ἀτόμων ἢ συνειδήσεως καὶ ἢ διάνοια εἶναι ἴδια φαινόμενα. Ἐξ ἄλλου καὶ ἐδῶ ἰσχύει, ὅτι ἡ σκόπιμος διάταξις τῶν δυναμικῶν πεδίων πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν θαυμαστῶν διεργασιῶν εἰς τὰ ἔμδια ὄντα ἀποτελεῖ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς νοητικῆς ἐνεργείας. Ἡ ἐκδοχή ὅτι τὸ ἀναρχον ὄν εἶναι τὰ ἀνωτέρω δυναμικὰ πεδία, δηλ. ἡ φυσικὴ ἐνέργεια, σημαίνει, ὅτι τοῦτο ὑπόκειται εἰς τοὺς κεκλιμένους φυσικοὺς νόμους (κλιτύτης κλπ.). Ἐπομένως ἐπιβάλλεται νὰ τεθῆ περὶ αὐτοῦ τὸ ἐρώτημα: πόθεν ἢ ὑπαρξίς του καὶ πόθεν ἢ σκόπιμος ρύθμισις τῶν δυναμικῶν πεδίων; Ἄλλ' εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ὄν, περὶ τοῦ ὁποίου τοιοῦτο ἐρώτημα προβάλλει δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀναρχον. Ἄλλως, βεβαίως, ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὅταν δεχθῶμεν τὸ ἀναρχον ὄν ὡς ἔννοον, ὡς τὸν Νου, ὃ ὅποιος ἐδημιούργησε ἐν χρόνῳ τὴν φύσιν, καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἴσταται, ἐπομένως, ὑπεράνω τῶν φυσικῶν νόμων. Τότε βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπαγάγωμεν τὸ ὄν αὐτὸ εἰς τοὺς νόμους τοὺς ὁποίους αὐτὸ τὸ ἴδιον ἐδημιούργησε.

Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐπιστήμονες τῶν νεωτέρων χρόνων θεωροῦν τὸν Δημιουργὸν ὡς παντοδύναμον Νου ἀσύγχυτον πρὸς τὸν κόσμον, τὴν δὲ ἐρώτησιν μερικῶν δῆθεν διανοουμένων: ποία ἢ αἰτία τοῦ Θεοῦ, θεωροῦν ὡς ἐρώτησιν ἀμορφώτου ἢ ἀγνοούτου τὰς συγχρόνους προόδους.

Ὅλοι δέχονται ὑποχρεωτικῶς ἀναρχον ἀρχὴν τῶν ὄντων, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἔννοος καὶ κατὰ συνέπειαν ἔχουσα συνειδήσιν, διότι ἡ ἐκτέλεσις σχεδίου (νοητικὴ ἐνέργεια) προϋποθέτει συναίσθησιν τοῦ σχεδίου, δηλ. συνειδήσιν.

Μερικοὶ παλαιοὶ ἐπεχείρουν νὰ κλονίσουν τὴν βωῶσαν ἀλήθειαν τῆς ἐν τῇ φύσει σκοπιμότητος, προβάλλοντες ὡς παράδειγμα φαινόμενα, τὰ ὁποία δὲν κατονοοῦμεν. Ἐκ τοῦ ὅτι δὲν γνωρίζομεν ὀρισμένα φαινόμενα ἔπεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ σκοπιμότης; Πρὸς τί δὲ ἢ μετάθεσι; τοῦ ζητήματος εἰς φαινόμενα εἰς τὰ ὁποία, ἔστω ὅτι δὲν διακρίνομεν σκοπόν, ἀφοῦ καὶ ἐν μόνον φαινόμενον τῆς φύσεως, προφανῶς κατὰ λόγον διηρθρωμένον, θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ μᾶς βαδαιώσῃ ὅτι ὑπάρχει ἔλλογος κατευθύνουσα δύναμις; Κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἔμεις οἱ ἀσκηνοὶ ἐρευνῶμεν τῆς φυσικῆς πραγματικότητος ἐξέψωσαν τὴν τελολογίαν εἰς τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν. Ὁ Jeans λέγει: «Τὸ σίμπαν ἀρχίζει νὰ φαίνεται ὁμοιάζον περισσότερο πρὸς μίαν μεγάλην σκέψιν, παρά πρὸς μεγάλην μηχανήν. Τὸ πνεῦμα δὲν παρουσιάζεται πλέον εἰς ἡμᾶς ὡς κάτι τὸ τυχαῖον εἰς τὸ βασίλειον τῆς ὕλης ἀρχίζομεν νὰ προαισθανώμεθα καὶ νὰ χαιρετῶμεν εἰς αὐτὸ τὸν Δημιουργὸν καὶ Ἐξουσιαστὴν τῆς ὕλης» (5).

ΔΗΜ. ΜΑΡΤΙΝΗΣ

(5) J. Jeans: The mysterious universe, London 1937, σελ. 187.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΤΑΛΕΝΤΑ ΣΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

(Από το έργο της Σίγκριντ Ούντοετ)

Γιὰ τοὺς διάσημους Σκανδιναvoὺς λογοτέχνες, πού τὸ ἔργο τους μεταφράστηκε κατὰ καιροὺς σὲ ἑλληνικά, γνωρίζουμε ἀκριβῶς. Γιὰ τίς γυναῖκες διανοούμενες τοῦ βορρᾶ, πού τιμῆθηκαν μάλιστα καὶ μὲ Νόμπελ τῆς φιλολογίας, καὶ πού μὲ τὸ ἐξαιρετο πρῶτοτυπο καὶ ζωντανὸ γράφημά τους, ἔγιναν παγκόσμια γνωστές, λιγοστὰ πράγματα ξέρουμε.

Καὶ δὲν εἶναι λίγες οἱ γυναῖκες πού μὲ τὴν πεζογραφική τους ἰδίως τέχνη τροφοδοτοῦν τὴν σύγχρονη σκέψη. Τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ γνωρίζει ἴσως κατὰ ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς Σέλιας Λάγκερλεφ πού, παλαιότερα, μερικὰ διηγήματά της μεταφράσθηκαν στὴ γλώσσα μας, μὰ τίποτε ἴσως δὲν γνωρίζει γιὰ τὴν Σίγκριντ Ούντοετ τὴν μεγάλη Νορβηγίδα μυθιστοριογράφου. Ἡ φήμη τῆς Σίγκριντ Ούντοετ, ἀπὸ τὰ στενὰ ὄρια τῆς πατρίδας της ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸν κόσμον, ἐνθουσίασε, δόνησε μὲ τὴν τρωιὴ μᾶς παλλομένης νεότητος, ἀποκάλυψε πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ σμειλεῖ στὸ σκληρὸ γρανίτη καὶ νὰ ὑψώσῃ μνημεῖα πού νάχουν κατὰ ἀπὸ τὴν ἐκφραση καὶ τὴν ἀκατάλυτη χάρη τῆς γοτθικῆς τέχνης.

Ἡ Ούντοετ πού πρὶν ἀπὸ τὸ 1920 ἦταν γνωστὴ σὰν ἀξιόλογος συγγραφέας, συνηθισμένου ἤμοις τύπου, στὸ διάστημα 1920-1922 παρουσίασε στὸ κοινὸ τὴν τριλογία της «Χρηστὶνα Λαθραναντάιτερ» πού ἀποτελεῖ τὸν σταθμὸ στὴν

ὄλη της παραγωγή. Μὲ τὸ σημαντικὸ τοῦτο ἔργο της ἐγκατέλειπε μᾶλλον πάντα τοὺς παλιούς, χωρὶς ζοὴ ἡρώες της τῶν γραφείων καὶ τῶν μοντεριων σπιτιῶν καὶ πληροῖσια ξανοίχθηκε στὴν καρδιά τῆς χριστιανικῆς Νορβηγίας τοῦ Μεσαίωνα. Βρέθηκε μὲ μᾶς ἀπὸ τὴ μετριότητα στὸ τέλειον, ξεδιπλώθηκαν προσωπικότητα τόσο ἡ βαθειὰ της γυναικεῖα προσωπικότης ὅσο καὶ τὸ ἐξαιρετικὸ ταλέντο της καὶ τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τῆς μεγάλης χριστιανῆς συγγραφέως. Μιλώντας κανεὶς γιὰ πρώτη φορὰ στὸν τόπον μας γιὰ τὸ τόσο γνωστὸ στὴν ἑξῆς ὄνομα τῆς Σίγκριντ Ούντοετ, ἀναγκαστικά θὰ πρέπει νὰ καταπιστῆ μὲ τὸ νὰ παρουσιάσῃ τὸ πρῶτο μεσοτὸ ἔργο της τὴν «Χρηστὶνα Λαθραναντάιτερ». Ἡ γνωριμία μ' αὐτὸ θὰ φέρῃ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη πρὸ κοντὰ μὲ μᾶλλον διανοομένη γυναῖκα πού δὲν εἶναι μόνον μᾶλλον ἐξαιρετικὸ λογοτέχνης ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προσωπικότης πού, μόλις γνώρισεν τὸν κόσμον τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν ὁλόμνηξα, ἀπερῶθηκε στὴν ἐξυπηρέτησή του.

«Βέβαια, δὲν θὰ μπορούσε εὐκολοῦς νὰ ἰσχυριστῆ κανεὶς ὅτι καὶ τὰ πρῶτα της μυθιστορήματα δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα στὸ εἶδος τους. Ἀλλὰ ἂν δὲν εἶχε γραφῆ ἡ «Χρηστὶνα Λαθραναντάιτερ» ποῖος βεβαιώνει ὅτι ἡ «Λουξερ» καὶ αὐτὴ ἡ «Τζέννα» θὰ εἶχαν λάβῃ τὴν θέση πού πήραν στὴν παγκόσμια λογοτεχνία; Ἡ λογοτεχνικὴ σταδιοδρομία τῆς Ούντοετ χωριστῶς ἐκκάθαρα μὲ τὴν

«Χρηστίνα Λαβρανοντάττερ» σέ δύο περιόδους, τήν προχριστιανική και τή θετική κ' αφοιδάνα χριστιανική πιά, πού είναι και ή περίοδος του μεσουρανιματός της. Και είναι πολύ χαρακτηριστικό τὸ γεγονός ότι ή άποφασιστική στροφή της στό Χριστιανισμό τής έδωσε τή γιγάντια όδηση, πού, από τὸ πλήθος τήν άνέβασε στη φωτεινή χαρά τής μεγάλης δημιουργίας.

Είνα αλήθεια ότι, άν και φυσούσαν τὰ χόνια έκείνα κάθε λογής άνεμοι, καμιά ύλιστική θεωρία δέν βοήθε πρόσφορο έδαφος στην Σίγκριντ Ούντσετ. Πιστή τόσο στη βαθειά της γνώση τής πραγματικότητας όσο και στη βαθειά της διαίσηση, έμεινε ζένη στα άλλεπάλληλα ρεύματα τής ταραγμένης έκείνης έποχής. Μ' αυτό δέν θα πή πὸς ήταν και χριστιανή, πὸς είχε δεχτὴ και τήν ζωογόνο πνοή του Χριστιανισμού. Οί ήρωές της, άνθρωποι ξεχειλισμένοι από συναίσθημα κ' από τήν ασύλληπτη και διαβρωτική μελαγχολία πού μάς έχουν συνηθίσει οί Σκανδιναβοί λογοτέχνης, αγωνίζονται μέ τὸ άγνωστο, γιά νά καταλήξουν, κάποτε, στην αυτοκτονία, όπως ή τραγική κ' εύγενική Τζέννυ.

Κι' ή Ρόζα, στό μυθιστόρημα «Άνωξη» βρίσκει, βέβαια, στό τέλος τὸ δρόμο της, αλλά αφού πέρασε μέσα σέ αγωνίες και σ' άτέλειωτα συναισθηματικά τρικυμίσματα πού δείχνουν τήν άστάθεια και τραγικότητα του άνθρώπου, πούνα άνεραμάτιστος και χωρίς πίστη. Τὸ γεγονός ότι δέν θα μπορούσε κανείς μέ βεβαιότητα νά συστήση σέ μιὰ νέα γυναίκα, μέ ζωηρή φαντασία και λίγη περισσότερη εύαισθησία, τὰ βιβλία αυτά τής πρώτης περιόδου είναι ένα δείγμα του επικίνδунου ίσως δρόμου πού θ' ακολουθούσε ή Ούντσετ, άν άπροσδόκητα και μέ μεγαλειώδη άποφασιστικότητα δέν άλλαζε πορεία.

Ήθελε τότε ή «Χρηστίνα Λαβρανοντάτ-

τερ». Ύψωσε τὸ άνάστημά της ή γεμάτη ζωή και κίνηση γυναίκα του Μεσαίωνα. Όλες οί πρωτινές ήρωίδες φάνηκαν μικρές άρρωστημένες αδελφές. Μπροστά στό χιμώδες και φλογερό της άνθισμα γύρανε τὰ κεφάλια σάν χλωμα λουλούδια πού μόλις και τ' άγγίζουν οί χλιαρές άχτινές κάποιου χειμωνιάτικου ήλιου.

Ή Χρηστίνα Λαβρανοντάττερ! Όσο διαφέρουν οί μεστές, οί άσυγκράτητες σέ θρίαμβο, πρώτες ήμέρες τής Χριστιανισμένης από τήν έποχή πού όλα έμοιαζαν σιγά-σιγά νά χάνουν τήν ίσορροπία τους και νά τὰ άφομοιώνουν οί όμίχλες, τόσο διαφέρει και ή Χρηστίνα Λαβρανοντάττερ από τὴς πληγμένες σέ ξεθωραχώματα ποροσελιάνες μιὰς Τόσκας ή μιὰς κυρίας Βέγκνερ. Ή Χρηστίνα Λαβρανοντάττερ είναι χιμένη στό χαλκό, στόν ίδιο χαλκό πού κάνει τὴς καμπάνες ξεχείλες από άντίλαους. Είναι ένα έργο πού τρέχουν μέσα του οί χειμαρροί τής ζωής, πού ακούγονται οί κλαγγές των όλων του ήρωϊσμού και του πάθους και πού ή γή σιωπά και δονείται κάτω από τὰ βήματα τής Χριστιανικής χάσης.

Κόρη άρχαιολόγου, ή Σίγκριντ Ούντσετ, έχοντας, ίσως, γερό έφρόδιο τήν πατρική κληρονομικότητα, άντίκρουσε μέ πλούσια φαντασία και φλογερή αγάπη τήν παλιά ιστορία του τόπου της, τήν βαθειά χριστιανική ιστορία τής μεσαιωνικής Νορβηγίας. Μέσα στις σελίδες τής τριλογίας τής «Χρηστίνας Λαβρανοντάττερ», πού χωρίζεται σέ τρεις τόμους: «Τὸ Στεφάνι»-«Ή Γυναίκα»-«Ό Σταυρός», δοθόνοντα μπροστά μας άσυγκράτητοι από ζωή οί άνθρωποι έκείνοι μέ τὴς γεμάτες νόημα συνήθειες, τὸς ποιητικούς θούλους και τὴς άδρές προσωπικότητες. Μὰς θαμτώνουν μέ τή φλόγα τους, γιατί δέν είναι άνθρωποι μαλθακοί κ' άναποφασιστοι νά ταλαν-

τεύονται χωρίς τέλος έξω από κάθε πραγματικότητα. Ποτέ δεν θά μοιραστούν την τύχη όσων, σ' έναν από τους κύκλους του Δάντε, αιώνα είναι καταδικασμένοι να περιστρέφονται μεταξύ Οιδίρανού και Κόλασης-γιατί κι η Κόλαση τους διώχνει κι' ο Παράδεισος τους αποωθεί. Ξέρουν τί αξίζουν μα πιστεύουνε και στη χριστιανική χάρη-ξέρουν πώς απ' αυτούς ήρθε στον κόσμο η άμαρτία -γι' αυτούς όμως κατέθηκε απ' τον ουρανό και η Λύτρωση. Κι' αγωνίζονται σκληρά. Η σωτηρία δεν ξερχεται σαν άπαλη αύγη αλλά τυρλώνει με το φως Ξαφνικού μεσημεριού-ένα μεσημέρι που με πάθος το επικαλέστηκε ο πιστός καταμεσίς της νύχτας. Νοιώθουμε ότι πραγματικά στους τρεις αυτούς τόμους γίνεται η πηγαία κι' αθάνητη έξομολόγηση της συγγραφέως που περιγράφει στο έργο της την δικιά της επρός Λαμασκόν πορεία. Αυτό το άπότημο, το περήφανα τραχύ, της Σίγκριντ Ούντσετ, που μάς ξαφνιάζει σαν άστραφτερό σπαθί στον ήλιο, νοιώθουμε πώς είναι και η τραχεία ιστορία του δικού της αγώνα. Αυτόουσια ή πίστη της συγγραφέως έχει χύσει στο καινό ανθρώπινο αίμα της Χρηστίνας Λαβρανοντάττερ την διάφρανη και σωτηρία δροσιά της χριστιανικής χάρις.

*

Η τριλογία της Χρηστίνας Λαβρανοντάττερ είναι μια μεγάλη ιστορία μ' αγαρίθμητους ήρωες, μια άληθινή μεγαλόπνοη έποποιία. Κεντρική μορφή του έργου είναι η γυναίκα, που τ' όνομά της χοησίμεψε και για τίτλος του βιβλίου. Η ζωτανή όμως τέχνη της μυθιστοριογράφου κατώρθωσε με άδρες κονδυλιές να παρουσίαση και τον πιο άσημαντο ήρωα του έργου, καθαρά ξεκομμένο στην δική του προσωπικότητα, έναν κεντρικό σχεδόν ήρωα. Έτσι μάς

δόθηκε μια δόλοκληρη σειρά από γερά συμλεμένες φυσιογνωμίες με γεμάτες παθητικό ένδιαφέρον εκφράσεις, που τουρβρίζουν την άστραφτερή μορφή της Χρηστίνας. Οι παλλόμενοι αυτοί από δυνατά συναισθήματα και άκράδαντη πίστη ήρωες είναι, μαζί με την γερή ποιητική έμπνευση, ό,τι δίνει την μεγάλη του αξία στο πρώτο αυτό Χριστιανικό έργο της Σίγκριντ Ούντσετ.

Η γοητεία του είναι άκαταμάχητη. Στην τελευταία του σελίδα θ' άποχαιρέτισουμε την Χρηστίνα που την γνωρίσαμε στα έφτά της χρόνια. Θα την άποχαιρέτησουμε όταν μπροστά στην πίστη της θα χαμηλώνουν οι πόρτες της αωνιότητας. Πώς όμως να την άποχωρισθούμε; Η ζωή της έγινε κάτι σαν το σύμβολο της ίδιας μας ζωής. Μπορεί να είναι μια γυναίκα του δεκάτου τεταρτου αιώνα στην μακρυνή για μάς Νορβηγία. Η ανθρώπινη καρδιά της όμως είναι ή ίδια καρδιά όλων των αιώνων, όπως και η πίστη ή Χριστιανική, που πλούσια ξεχύνεται από παντού, είναι ή ίδια σ' όλες τις εποχές. Κι' αυτό είναι ό,τι έχει σημασία.

Θ' άποχαιρέτισουμε νορίτερα ακόμα τον πατέρα της. Δεν θα ξεχάσουμε όμως ποτέ την φωτεινή μορφή του, γιατί κοντά του μάθαμε να βλέπουμε την άγνη ζωή-πόσο άλήθεια άβίαστα λές μαζί με τον αέρα, άνίπνεαν οι δυνατοί εκείνοι Χριστιανοί την άγιότητα, και πώς το ίδιο φυσικά, την άχτινοβολούσαν στη παραμικρή τους κίνηση. Κι' ύστερα είναι κι' η τραχεία όψη της μητέρας της Χρηστίνας που κλείστηκε τόσα χρόνια στη μυστική της τύχη. Αύτη θα μάς διδάξη πώς ή όμολογία είναι εκείνη που ξαναδίνει στην τρικυμισμένη ψυχή το γαληνεμένο χαμόγελο της μακαριότητας. Είναι κατόπιν ό πρώτος άρραβωνιαστικός της Χρηστίνας-ό τίμιος και δυνατός άντρας, που στη θέση του στάθηκε

βυτερα ὁ ἱππότης Ἔρλεντ. Κι' ἐδῶ τελειώνει ἡ παιδική χαρά της.

Ἡ Χρηστίνα χάρηκε στὴ ζωὴ της, περισσότερο ἀκόμα πόνεσε κι' ἀγωνίστηκε. Ἀγωνίστηκε μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὰ γεγονότα, μὰ ὁ μεγαλύτερος ἀγώνας ἦταν μὲ τὴν ἴδια της τὴ φύση πού μέσα ἀπὸ τὰ τρικυμίσματα καὶ τὶς αἰχμές ἀντιθέσεις πιάσκει νὰ τὴν βάλῃ στὸ χριστιανικὸ ρυθμὸ. Καὶ τὸ πέτυχε στὸ τέλος. Τόσες φορές παραστράτησε σὲ πλαγινοὺς δεξιμοὺς, τόσες φορές ὁ δριμυτικός της χαρακτήρας τὴν παράσχερε στὴν ὀργή καὶ στὴν ἀπελπισία! Ὅμως ἡ πίστη τῆς μετεμόρφωσε τὴν ἄρη, τῆς στεφάνωσε τὸ μέτωπο μ' ἀχτίδες! Κι' ἔτσι μπορεῖ ἐπὶ τέλους ν' ἀναγνωρίσῃ μέσα στὴ γαλήνη της: «...ὅτι ἐποῦτο στάθηκε τὸ μυστήριον πού δὲν τὸ καταλάβαινε καλά, μὰ πού γι' αὐτὸ ἦταν βέβαιη, πὼς ὁ Θεὸς δὲν εἶχε πάψει ποτὲ νὰ τὴν σκιαῶν μὲ τὴν ἀγάπη του, παραβλέποντας τὴν πειραματομένη της ἀντίδραση καὶ τὸ βαρὺ ἰλιστικὸ της φρόνημα. Ἐνα λουλοῦδι ξεπετάχτηκε πού δὲν ἐστίαθη δυνατὸ νὰ τὸ μαράνη τὸ σαρκικὸ πάθος-εἶτε τὸ πάθος ἦταν φλόγα πού καίει, εἶτε θύελλα ἀσυγκράτητης ὀργῆς».

Καὶ δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ ἄλλοιως, γιατί ἡ Χρηστίνα μέσα στὸν ἀγῶνα ἔμεινε μιὰ «δοῦλη τοῦ κυρίου» πού, ἐκείνος ἐπιστὸς στὸ σημόλαιον, κράτησε ἐγὼ πάντα στὴ δική του ὑπηρεσία». Ἔτσι ἡ Χρηστίνα σημάωσε τὸ σταυρὸ καὶ σκαλὶ σκαλὶ ἔμαθε ν' ἀνεβαίνει, ν' ἀποχωρεῖται ἀπὸ τὸ ἰλικὸ τους περιβλημα καὶ νὰ μεταθέτῃ στὴν πνευματικὴ τους πραγματικότητα, ὅσα ἀγάπησε μὲ πάθος. Αὐτὸς ὁ ἀποχωρισμὸς μάτωσε τὰ

χέρια τῆς μὰ τῆς δίδαξε τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς. Πέθανε ὁ πατέρας της, πέθανε ὁ Ἔρλεντ, σκόρπισαν τ' ἀγόρια της. Καὶ μὰ μέρα ἡ Χρηστίνα βροῆθηκε ὀλομόναχη, μὰ γυναίκα πού ἦταν ἡ καμαρωμένη κόρη τοῦ πατέρα της, ἀγαπημένη γυναίκα τοῦ λεπτοῦ ἱππότη, περήφανη κυρὰ τοῦ ἀρχοντικοῦ της, κυρίαρχη μητέρα τόσοσ ἀγοριῶν.

Κι' ἐδῶ τελειώνει ὁ σταυρὸς γιατί ἡ Χρηστίνα μαθαίνει πὰ νὰ τ' ἀπαρνιέται ὅλα. Περνᾷ τὰ δυὸ της τελευταῖα χρόνια ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε δεσμὸ, νεκρῆ στὸν πλῆθὸ της ἑαυτὸ. Ὅ,τι τῆς μένει εἶναι, σὲ μιὰν ἀνακαμιτῆ μιᾶς ἀγίας περηφάνειας, νὰ προσφέρει δραστήρια καὶ μεγαλόπρεπα τὴ ζωὴ της γιὰ νὰ σωθοῦνε ἄλλοι. Κι' ὁ θάνατος τῆς Χρηστίνας στάθηκε ἀντάξιος τοῦ ἀγῶνα τῆς ὅλης τῆς ζωῆς. ὅπως ἀντάξιός της εἶναι κι' οἱ τόσες μορφές πού ζωντανεῖσιν γύρω της κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ μικρὴ της ἀδελφὴ πού, σὰν ἄσπιλος κρίνος στέκει μέσα στὴν ἀπλωσύνῃ της δίπλα στὸ μεστὸ γῆινο ἀνθισμα τῆς Χρηστίνας.

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς «Χρηστίνας Λαβρανοτάττερ» τοῦ ἔργου πού στάθηκε ὁ μεγάλος σταθμὸς τῆς λογοτεχνικῆς σταδιοδρομίας τῆς Σίγκριντ Ὀντσοετ. Ἡ «Χρηστίνα Λαβρανοτάττερ» εἶναι τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἔργα της, πού ἀντιλώντας ἀπ' τὸ χριστιανικὸ Μεσαιῶνα τὸν πλατὺ ἐπικὸ ρυθμὸ τους, τὴ βαθειὰ ποιητικὴ τους ἔμπνευση καὶ τὴν ἀποαίλην κοσμοθεωρία τους, στάθηκαν ἀπὸ τὶς μεγαλειωδέστερες καὶ τὶς πρὸ ἀποτελεσματικῆς διαμαρτυρίας, ἐνάντια στὴν ἀσκητικὴ λογοτεχνία. Κι' ἀκόμα στάθηκε μιὰ ἀούγκριτη δόξα γιὰ τὴν Νορβηγία.

ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ...

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Χειμωνιάτικη λιακάδα. Χαρά Θεού. 'Από κείνες που το μυστικό τους κρατάει ζηλόφθονα ο 'Αττικός ούρανος.

Στο Πάρκο σαστό πανηγύρι. Πλημύρα ο κόσμος. Και παντού είναι χυμένη μιά χαρά. Μιά τρελλή χαρά, ανακατεμμένη με την πιο ζωηρή έκπληξη. Στο ελαφρότατο άεράκι οι άγριοιπεριές τινάζουν τα λεπτά τους φύλλα και είναι σαν να λένε «Χτές άκόμα τα μολυβένια σύννεφα σκέπαζαν τους πρόποδες του 'Υμηττού κι' είχαμε τόσο φοβηθή πώς ο άγριος βορρηάς που περνούσε σφυρίζοντας θα μάς ξεριζώνε. Τί ανέλπιστα χαρά τούτος ο λαμπρός ήλιος σήμερα».

'Ακούγεται σαν βουητό από κοπάδι μέλισσες, κι' ανάμεσα τσιρίγματα και τρελλές φωνίτσες χαράς. Είναι ο παιδόκοσμος που δεν ξαίρει πώς να γιορτάση την αναπάντεχη τούτη έλευθερία του. Χτές άκόμα οι μαμάδες ήταν τόσο αυστηρές. Δεν άφηναν ούτε να ξεμουτίσης απ' το δωμάτιο. 'Ενώ σήμερα... 'Ω, σήμερα...

...Είχαν καθήσει σ' ένα ηλιόλουστο παγκάκι. Λίγο πιο πέρα έπαιζε ή κορούλα τους μιά χαριτωμένη μικρούλα 3-4 χρονών, που με τη γλωσσά της βγαλμένη, σημάδι της πιο έντονης προσπάθειας, καθισμένη στα πόδια της γέμιζε βιαστικά το κουβαδάκι της.

'Η μαμά ήταν μ'ά νέα γυναίκα ως 25 χρονών. Θα μπορούσε να την πής άμορφη πολύ άμορφη. 'Ομως πιότερο σούρχονταν να την πής συμπαθητικά, γιατί' η πραγματική της χάρη δεν ήταν τα συμμετρικά χαρακτηριστικά της, — μ'ά πιότερο ένας άερας, μιά πνοή από κάτι που σου ήταν γνώριμο, φιλικό και σ' έκανε να νομίζης πώς την ήξαιρες από χρόνια. 'Ο πατέρας καθόταν δίπλα της, κι' έπαιζε με το μπαστούνι που κρατούσε στα χέρια του. Το προφίλ του θύμιζε άρχαίοον έφηβο με την άδρη γραμμή του μετώπου και την καμπύλη του σγαυιού. Μόνο που τα μεγάλα δάναοιχτα μάτια ήταν δίχως φώς... Κι' όμως έμοιαζε ε-

τυχισμένος. 'Ολοι τους, μοιάζανε τόσο εύτυχισμένοι.

—Πόσο σε κουράζω Σοφία! Είπε εκείνος.

—Μ'ά Χρήστο, αυτό που έσυ λές κούραση, είναι ή μεγαλύτερη εύτυχία μου.

—Είσαι τόσο καλή. Και κάτι τέτοιες μέρες σαν και σήμερα, αισθάνομαι να με πλημμυρίζει τόσο εύτυχία. 'Ω τόσο εύτυχία που όλη τη χρωστώ σε σένα.

—'Οχι Χρήστο, δεν είν' έτσι, διαμαρτυρήθηκε έντονα, εκείνη.

—Ξέρω πώς δεν θα θελήσης να το παραδεχθής ποτέ. 'Ομως έτσι είναι.

Σάπασαν για λίγο. 'Υστερα εκείνος ξαναείπε.

—Σοφία, τώρα που καθόμαστε εδώ κι' αισθάνομαι όλα γύρω μας τόσο ώραία κι' άρμονικά, θέλω να σου πώ κάτι...

—Θάχε γούστο νασαι κανένα μεγάλο μυστικό, που μου τάκρυβες ως τώρα, τον διέκοψε εκείνη γελώντας.

—Και σ' αλήθεια, μοιάζει με μυστικό. Μόνο που θα πρέπει ν' άρχισω από πολύ παλιά.

—'Εμένα, ξαίρεις πόσο μ' άρέσει να ξαναζωντανεύουν τα περασμένα.

'Ανασηκόθηκε λίγο για να ξανακαθήση καλύτερα, άκούμπησε το μπαστούνι του στον πάγκο κι' άρχισε.

—Θυμάσαι, Σοφία, απ' τις άρχές του άρραβάνου μας, σε βασάνιζα πάντα με μιά έρώτηση που για μοναδική της αίτια θα νόμιζες, ίσως τη ζήλεια. Σε ρωτούσα πάντα γιατί μ' άγαπούσες. Και σύ μ' άπαντούσες άπλά, όπως το αισθανόσουν. «Δεν έχει γιατί. Σ' άγαπώ, γιατί είσαι σύ. 'Αγαπώ την άνεκτίμητη ψυχή σου, άγαπώ τον άμορφο κόσμο που θα ξεδιπλώση το πνεύμα σου στις ήμέρες που έρχονται». Κάποτε μάλιστα, ήταν τότε που γυρίζαμε απ' το γάμο του Νίκου, σε είχα προσβάλλει λέγοντάς σου.

—'Ελα τώρα, κατά βάθος θάθελες νασαι σύ στη θέση της Νίνας. Στάθηκες από-

τομα και με κύτταξες αποσβολωμένη.

—Και γιατί; με ρώτησες.

—Γιατί ο Νίκος έχει περισσότερα προσόντα από μένα, σου είπα.

—Γιά να τ' άκουσες με ξαναρωτήσες ενώ με κόπο κρατούσες τα δάκρυα.

—Κάνεις πώς δεν καταλαβαίνεις; Άπλούστατα, είναι πλούσιος με δημιουργημένη καριέρα και κοινωνική θέση ανώτερη απ' τη δική μου. Τα λόγια μου δεν τα πολυκατάλαβες. Περιορίστηκες να κουνήσης τότε το κεφάλι και μούπες με πραγματικό σπαραγμό που τώρα μονάχα τον καταλαβαίνω.

—Τόσο λίγο λοιπόν καταλαβαίνεις Χρήστο; Όλες οι καριέρες του κόσμου δεν μπορούν να ξεθωριάσουν μέσα μου τον άνθρωπο, τον ανεκτίμητο άνθρωπο, την ψυχή που ούτ' εσύ δεν ξέρεις ακόμα πόσο αξίζει. Κρύβεις, μέσα σου θησαυρούς, Χρήστο, που δεν τους γνωρίζεις.

Ύστερα έκλαψες απαρηγόρητα. Μα ούτε τα δάκρυά σου στάθηκαν ικανά να μου δώσουν την απάντηση που έναγώνια ζητούσα. Νάξερεις τόσο υπέφερα Σοφία, τόσο υπέφερα... Βέβαια τώρα, είναι δύσκολο να σου εξηγήσω. Τότε όμως... Μερώνυχτα δολάκληρα με βασάνιζε αυτή η σκέψη. Νάταν τάχα η αγάπη σου αληθινή; Ή πραγματικότητα μουδνε την πιο κατηγορηματική απόδειξη, με την βαδειά ευτυχία που ένωθα κοντά σου. Μα έλα που δεν ήμουν σε θέση να την πιστέψω. Και τί δεν μηχανεύτηκα. Και τί πονηριές δεν μεταχειρίστηκα.

Πρώτα πρώτα θυμάσαι, σουχα κρύφει πώς είχα τόσο περιουσία στο χωριό. Ήθελα να πιστεύης πώς είμαι φτωχός, για να σε δοκιμάσω. Έσύ δεν φαινόσουν να δίνης καμμία σημασία σ' αυτό. Τότε άρχισα να υποψιάζομαι περισσότερο. Μήπως ήξαιρες την αλήθεια και ύποκρινόσουν; Αυτό η ύποψια, με βασάνιζε τρομερά.

Ύστερα σουχα πη πώς απέτυχα στις εξετάσεις μου στο Πολυτεχνείο. Στενοχωρήθηκες μά όχι για το λόγο που φανταζόμου.

—Φταίω εγώ μου είπες. Άπασχολείσαι μαζί μου και παραμελείς τα μαθήματά σου. Όσο καιρό διαβάξεις θα επικοινωνούμε με το τηλέφωνο.

Έτσι δεν φωτίστηκα περισσότερο ούτε και μ' αυτό. Άλλοτε πάλι, έφτασα να σου πω φέμματα πώς μ' απέλυσαν απ' τη θέση μου. Συνεπώς θεωρούσα ήθικη μου ύποχρέωση μία και δεν μπορούσα ναχώ κοντινή προοπτική γάμου να διαλύσουμε τον

άρραβώνα. Τούτη τη φορά το αποτέλεσμα ήταν κωμικό. Ξεκαρδισμένη στα γέλοια μου απήντησες.

—Είμαστε πολύ τυχεροί που γίνηκε σήμερα αυτή η απόλυση, γιατί το πρωί άκριβώς ζητούσαν ένα μηχανικό στην εταιρία που εργαζόμαί».

Ή άγωνία μου συνεχιζόταν. Κι' όλο βασάνιζε το μυαλό μου και μελετούσα το ζήτημα απ' όλες τις πλευρές. Γύρω μου κυριαρχούσε το συμφέρον. Κι' οι κοπέλλες που έβλεπα γύρω μου ήταν τόσο διαφορετικές! Πώς να πιστέψω λοιπόν πώς ήμουν εγώ τυχερός που τούχε λάχει η εξαιρεση;

Θυμάμαι μία μέρα, ότι είχαμε χωριστή. Ήμουν τρισευτυχισμένος. Μα κι' όλοι στα μάτια μου μοάζαν χαρούμενοι κι' ευτυχισμένοι. Σαφνικά η ύποψια σαν φαρμακερό φίδι έφριξε το δηλητήριο στην καρδιά μου. Όλη μου η χαρά σβύστηκε μονομιάς. Άρχισα να περπατώ γρήγορα. Να τρέχω σχεδόν σαν νάβελα μ' αυτόν τον τρόπο να ξεφύγω το φαρμακερό δάγκωμα. Χωρίς να το καταλάβω άνιδθηκα στα μισά του Λυκαβηττού. Τότε στάθηκα και κύτταξα κάτω την Άθινα που άπλωνόταν δλόγυρα με το Σαρωνικό στο βάθος. Ήταν και τότε μία ώμορφη άνοιξιάντικη μέρα. Κι' όμως όλη εκείνη η ώμορφία μ' άφηνε άσυγκίνητο. Ή άγωνία μου λές και μεγάλωσε μέσα στην άρμονία που με τριγύριζε... Άν ήταν δυνατόν να ξέρω. Και τί δεν θάδινα για να ξέρω...

Ή ίδια μου η ζωή, που χωρίς αυτή τη βεβαιότητα δεν μπορούσε πια να μου προσφέρει καμμία χαρά, εκείνη τη στιγμή βάραινε λιγώτερο μπροστά στη δίψα αυτής της γνώσης. Και θα την άλλαξα άδισταχτα, με λίγα δευτερόλεπτα. Φτάνει να μπορούσα να ξέρω. Άν ήταν δυνατόν ναχώ μία χειροπιαστή άκαντίρητη απόδειξη, πώς όλο αυτό τ' άδειρο που ζούσα ήταν αληθινό, άφωγάδιαστο... Τότε τα λίγα δευτερόλεπτα θα βάραιναν αιώνες.

Για ώρα πολλή αυτή η εύχη κυριάρχησε στην σκέψη μου. Ώ, άς μπορούσα να ξέρω.

—Μπαμπά, μπαμπά, τούς δέκοψε η φωνή της μικρούλας που έφτασε τρέχοντας, κι' άφησε στα χέρια του μερικά άγριολούλουδα άνακατεμένα με χλόη που είχε κατωρθώσει να ξεριζώσει. Τα ματάκια της λαμποκοπούσαν για το κατόρθωμά της. Όμως η μαννούλα έπτε πώς ποτέ πια δεν πρέπει να πειράξη ούτ' ένα χορταράκι του Πάρκου. Τί κρίμα. Της ήρθε να κλάψη.

‘Αλλά η παρατήρηση συνοδεύτηκε με δυο θερμά φιλήματα και παρηγορημένη ξαναγύρισε εύτυχη στην στο κουβιάκι της.

Κι’ η κουβέντα συνεχίστηκε.

—‘Ο καιρός περνούσε κι’ η απόδειξη δεν έρχοταν τουλάχιστον για τα δικά μου μάτια. ‘Όλο και συχνότερα σου δημιουργούσα σκηνές που καταστρέφαν και τη δική σου ευτυχία. ‘Ετσι φτάσαμε στον ελληνικό-ταλικό πόλεμο. Κηρύχτηκε η επιστράτευση. ‘Ηρθα να σ’ αποχαιρετήσω βιοστικά. ‘Ήσουν βαθεία λυπημένη, αλλά ήρεμη.

—‘Ισως να σκοτωθώ σου είπα, κι’ έτσι να τελειώσουν όλα... Με κοίταξες κατάματα και μούπες με μια φωνή που ο ήχος της χαραχτηκε βαθεία στη μνήμη μου.

—‘Χρήστο, πάνω από σένα κι’ όπο μένα, πάνω απ’ τους πολέμους κι’ απ’ τὰ έθνη, είναι Κάποιος που σ’ Αυτόν ανήκει η τελευταία λέξη...

Καθώς μιλούσες στο πρόσωπό σου απλωνόταν ένα πρωτόγνωρο για μένα φως και στα μάτια σου έλαμπε μια παράξενη φλόγα. ‘Ήσουν εξασία έτσι. Δεν είχα ποτέ φαντασθή πώς μπορούσες, να κρύβης τέτοια ψυχική δύναμη. Μετάνοιωσα πικρά για τις ύποψίες μου. Και συνέχισες.

—‘Όσο για μένα Χρήστο, όπως κι’ αν έρθουν τὰ πράγματα, τίποτα πιά δεν μπορεί να διαλύσει την ένωσή μας. ‘Ισως ν’ ανταμώσουμε γρήγορα. ‘Ο γιατρός μας μου υποσχέθηκε να με πάρη μαζί του στο όρεινό χειρουργείο.

‘Εφυγα γεμάτος βάρος κι’ ελπίδα παίρνοντας μαζί μου κάτι απ’ την παράξενη φλόγα που λάμπει στα μάτια σου.

Σταμάτησε για λίγο. Τὰ χέρια του ζήτησαν τὰ δικά της. ‘Υστερα συνέχισε.

—Ξαναταμώσαμε στο στρατιωτικό νοσοκομείο του άλβανικού χωριού που μ’ είχαν μεταφέρει μετά τον τραυματισμό μου. Είχες έρθει μαζί με τον γιατρό που θάβγαζε την τελική απόφαση της επιστήμης για μένα. Δεν είχαμε καιρό για κουβέντες. ‘Αρχισε άμέσως την εξέταση. Διάρκεσε ως δέκα λεπτά. Δέκα λεπτά που μου φάνηκαν αιώνες. ‘Εσύ μου κρατούσες το χέρι. Θυμάμαι πόσο δυσκολεύτηκε εκείνος ο έξαιρετικός άνθρωπος να μου πη την πικρή αλήθεια.

—‘Παιδί μου, αγαπημένο μου παιδί είπε

στο τέλος, η επιστήμη δεν έχει πιά να σου προσφέρει τίποτα...

Είχα την έντυπωση πώς βυθιζόμουν σ’ ένα άπυθμενο βάραθρο. Κι’ ένα όλοπικρο παράπονο ανέβηκε στα χείλη μου. Γιατί να μην έχω σκοτωθώ;

Την ίδια στιγμή μου ψιθύρισε με κείνη την ίδια ζεστή φωνή που μουχε μένει άξέχαστη.

—‘Χρήστο, θα βλέπω εγώ και για τούς δυο μας. Και θάμαι τόσο εύτυχημένη για αυτό...

Μια ίβια ξαφνικά, φώτισε σαν άστραπη τ’ άξημέρωτο σκοτάδι μου.

—Σοφία σου είπα, θάθελες και τώρ’ ακόμα να δέσεις τη ζωή σου με τη δική μου;

—Μα θέλει και ρώτημα; Μου άπήντησες μ’ έναν τόνο τόσο ειλικρινή.

‘Η απόδειξη! η απόδειξη η άνατίρρητη που είχα όλοψυχα ζητήσει, μου δινόταν. Τò όνειρο τò άφεγάδιαστο που δυσκολεύόμουν τόσο να τò πιστέψω, γινόταν η πιο χειροπιαστή πραγματικότητα. Τί κι’ αν μου είχε στοιχίσει τò φός μου. ‘Εγώ ο ίδιος δεν είχα ζητήσει να δώσω αντίλλαγμα την ίδια μου τη ζωή;

Ξαφνικά ένοιωσα να με πλημμυρίζει ξυ’ άλλο φός. Στη λάμψη του φωτίστηκε κάθε μυστική πτυχή της ζωής μου. Θυμήθηκα τὰ τελευταία σου λόγια πριν φύγω για τόν πόλεμο. «...Πάνω από σένα κι’ από μένα, πάνω απ’ τούς πολέμους... είναι Κάποιος που σ’ Αυτόν ανήκει η τελευταία λέξη...».

Κι’ η καρδιά μου γεμάτη εύγνωμοσύνη, έσκυψε ταπεινά μπροστά στην ύπέρτατη Δύναμη που μάς κυβερνάει.

Σταμάτησε για λίγο. ‘Η κορούλα τους πιο πέρα τραγουδούσε με χαριτωμένη άδελιότητα. «Μια όραία πεταλούδα...».

‘Υστερα πρόσθεσε.

—Σοφία, σέ στενωώρησα ίσως, μ’ αυτό τò ξαναγύρισμα στα παλιά. Κάποτε όμως έπρεπε να τò μάθης και συ τò μυστικό μου.

Με τὰ μάτια πλημμυρισμένα δάκρυα και με φωνή που τη δονούσε η πιο βαθεία συγκίνηση του άπληντησε.

—Νάξερεις πόσο σ’ εύχαριστώ για αυτό Χρήστο. ‘Ετσι φωτίστηκε και στα δικά μου μάτια όλο τò βαθύ νόημα τών γεγονότων. Τώρα μονάχα καταλαβαίνω κι’ εγώ πόση άγάπη έκρυβε για μάς η τελευταία λέξη...

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

Ἀγάπη, Ἀγάπη μὲ τὸ ἄλφα κεφαλαῖο
Ἐκεῖνος ἦρθε γιὰ νὰ δώσει στοὺς ἀνθρώπους,
κι ὕστερα μέσα στὴν Ἀγάπη Του, ἐλέω
Χριστοῦ, νὰ δώσουμε κι ἐμεῖς μὲ χίλιους τρόπους

χαρὰ καὶ καλοσύνη στοὺς δυστυχισμένους.
Ἄξιζει νὰ πεθάνουμε γι' αὐτὴ τὴν ὥρα
πού θ' ἀναστήσει ἑκατομμύρια Σταυρωμένους,
μὰ πιὸ πολὺ πρέπει νὰ ζήσουμε ὅλοι τῶρα

ἀγαπημένοι πρῶτα πρῶτα στ' ὄνομά του.
Τὸ σῶμα κι ἡ ψυχὴ μας, τὸ διπλό μας πλοῦτος,
δὲν εἶναι τίποτε δικό μας ἐδῶ κάτω,
εἶναι δικά του ὅλα, κι ἡ χαρὰ καὶ τοῦτος

ὁ Πόνος, ποῦ μᾶς ἔγινε ἄστρο νὰ ὀδηγήσει
νὰ νιώσουμε τὸν Κύριό μας καὶ τὸν Θεό μας.
Τὸ ξέρεις, μόνο Αὐτός μπορεῖ νὰ βρεῖ τὴ λύση,
κι ἐμεῖς οἱ δύο θὰ πάρουμε τ' ἀντίδωρό μας

ἀφοῦ θὰ τὰ ξοδέψουμε ὅλα γιὰ τοὺς ἄλλους,
γιὰ τὴ βασανισμένη αὐτὴν πολυκοσμία.
Σὰν δύο παιδιὰ ποῦ παρασταίνουν τοὺς μεγάλους,
ἔλα νὰ ποῦμε τὰ δικά μας τότε, μίᾶ

ἀνοιξιάτικη νύχτα μὲ φεγγάρι, ὅταν
ὁ Κύριος θάρθει νὰ καθίσει ἀνάμεσό μας,
καὶ θᾶναι μίᾶ Στιγμὴ ποῦ Αὐτός ὄνειρευόταν,
νὰ στεφανώσῃ τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς δύο μας.

ΤΑ ΚΙΝΕΖΙΚΑ

"Ένας «καλός γάμος» σ'ε στενό κύκλο. Συμπειρεύουν οίκογένειες με υπόληψη και εύπορία. Άρχοντόσπιτο. Στόν τοίχο της σάλας, άπ' τ'ά μεγάλα κάδρα, παραστέκουν παπούδες με μπαρμπατέτες και γιαγιάδες με ψηλούς κολλαρτισμένους γιακάδες. Άνοιξιάτικη πεταλούδα-σ' άέρινα τούλια και λεμονάνθη-ή νύφη, στάθηκε κοντά στο νέο άντρα. Μπροστά ό άσημένιος δίσκος, κουφέτα, τ' άστραφτερό Εύαγγέλιο, τ'ά στέφανα-μαργαριτάρια που μπουμπούκιασαν στους πράσινους λεπτούς κλώνους. Σιγή στο άκρο-ατήριο.

Στέφεται ό δοϋλος του Θεού....

Ίερά λόγια. Σάν χτύποι έκκρημοίς που μετρών την αωνιότητα.

...Δέν είναι καλό μόνος του νάναι ό άνθρωπος. Και θ' άφήση πατέρα και μάνα για νά γίνη ένα με τη γυναίκα του...».

Ύποσχέσεις, ό νόμος της αγάπης και της ύποταγής, ή άδιάσπαστη ένότητα που θά γίνη φυτώριο νέων ανθρώπων. Μιά μακάρια ύπόσχεση στο τέλος' τό ανθρώπινο συμβόλαιο θά γίνη-σάν έλθη στο ίερό της Πίστης-εύτυχιμένη πραγματικότητα:

«Τρισευτυχισμένος όποιος φοβάται τον Κύριο! όποιος πορεύεται στους δρόμους του, θά καρπώνεται πόν κόπο των χειρών του. Ή γυναίκα σου σάν εύκαρπη κληματαριά στις καρμές του σπιτιού σου. Τα παιδιά σου κ'άφους έληές τριγύρω στο τραπέζι σου...».

Λουλουδοπέταλα για τό νέο ζευγάρι! Νά μάς ζήσουν! Συγκινησαι βρέ άδελφέ ζημα καταλαβαίνεις τί γίνεται στο μυστήριο αυτό.

Τί γίνεται όμως;

*

Άνάπαις τώρα, όσο νά σερβίρουν τό γαμήλιο τραπέζι. Στόν καναπέ της σάλλας-τραπεζαρίας ή νύφη κι' ό γαμπρός, οι λιγροστοί προσκαλεσμένοι τριγύρω, Μυρωδάτα τοιγάρα, όρεχτικά. Ό έφημέριος με τους βοηθούς του έκάθισαν λίγο, έπειτα έχαιρέτισαν και έφυγαν.

—Ώραία ή ακολουθία!... "Ε κύριε συμπέθερε; "Όλα χρειάζονται...

Διορθώνει ό συμπέθερος στην πίπα τό τοιγάρο του.

—"Έτσι, έτσι, κύριε συμπέθερε... "Από όδενο είναι ή γιούσουρι ή πίπα σου;

—"Έβενος. (μιά ρουφιζιά). "Όλα κάποια χρησιμότητα έκπληρούν... Και ή θρησκεία διακοσμεί την ζωή μας...

—Φυσική τή λόγω... "Όντως!

—"Α κύριε συμπέθερε, αί οίκογένειαι μας έχουντα: τών παραδόσεων... (άλλη ρουφιζιά). Τα παιδιά μας μόνον-δέν ξέρω τί έπαθε ή νέα γενεά-και έγινε... τόσον άπότομος και μονομερής... Χά, χάλ! Οί γυκοί μου άνήκουν στα δυό άκρα αντίθετα σ' αυτά τ'α ζητήματα. Έγώ τους λέγω: τίποτε δέν πρέπει ν' άπορρίπτη τις, αλλά πάλιν όχι και νά φθάνωμεν εις τ'ά άκρα. Είς τό μέσον... Πάν...

Άπό τόν καναπέ μπήκε στη συζήτηση τών συμπεθέρων τό ένα άκρον-είναι ό γαμπρός.

—"Ο Άντρέας, θέλει νά γίνωμε όλοι άγιοι, είπε με ειρωνία για τόν άδελφό του και κάρφωσε με την όδοντογλωφίδα ένα σάντουιτς με γαρίδες.

Εύτυχισμένοι! άπάντησε με ζεστή φωνή ό άδελφός του-νεαρός μηχανικός με

λαμπερά μάτια καὶ στιβαρή ὄψη (αὐτὸς εἶναι τὸ ἄλλο ἄκρον). Πέρασε ἔπειτα ἐπιδέξια τὰ δάκρυα ἀπὸ τὸ φιλόλιγγο στέλεχος μιᾶς κούπας μὲ σαμπάνια καὶ σήκωσε τὸ ποτήρι: Εὐτυχημένοι, ξανάπε. Σὰς τὸ εὐχομαι καὶ θὰ γίνῃ πραγματικότης, ἀρκεῖ νὰ μὴ πάρετε τὴν τελετὴ πού ἐγινε πρὸ ὀλίγου μόνο γιὰ... διακόσμηση!

Κινέζικα εἶναι ὅμως αὐτὰ τὰ λόγια. Ποῖος τὰ καταλαβαίνει;

—Εὐχαριστοῦμε. Καὶ στὰ δικά σου!

—Εὐτυχημένοι παιδιά μου, λένε κι' οἱ συμπαθέροι προπίνοντας καὶ ξεχνώντας τὸ θέμα, σὰν νὰ ἔλεγαν «καληνύχτα» σὰς.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ φαγητὸ ἀργεῖ:

—Δὲ μᾶς δεῖχνετε καὶ τὰ δῶρα;

Πέρασαν σ' ἓνα ἄλλο δωμάτιο καὶ ἡ νόφη ἐξηγοῦσε:

—Τὸ σερβίτσιο εἶναι τοῦ κουμπάρου...

Ἡ τουαλέττα, τῆς θείας... Τὸ μπουνκέτο τοῦ κυρίου τᾶδε, ἡ κασετίνα αὐτῆς...

—Νὰ κρυφτῆ σὲ παρακαλῶ, τὴν διακόπτει ὁ γαμπρὸς ἀφοῦ βεβαιώθηκε μὲ μιὰ ματιὰ ὅτι δὲν ἦταν στὸ δωμάτιο ὁ δωρητῆς τῆς.

—Γιατί; Εἶναι καλὸς οἰωνός, εἶπε κάποιος.

—Νὰ μᾶς λείπη. Δὲν ἔχουμε ὄρεξη...

Κάποιο σερτάρι ἀνοίξε καὶ σπρώχτηκε μέσα τὸ γρουσουζίκιο μπιμπλό. Ἐπάνω στὸ κάλυμμά τῆς εἶχε ἡ κασετίνα ἓνα ροδαλὸ μπέμπη ἀπὸ φίνα πορσελάνη. Γελαστὸς μ' ἀνοικτὰ μπρατσάκια, σὰν ἔτοιμος νὰ πέση σὲ μητρικὴ ἀγκαλιὰ πού τὸν μαγνήτιζε μὲ τὴ στοργή τῆς. Εἶχε κάνει λάθος ὅμως. Κι' αὐτὸς ἦταν γιὰ διακόσμηση ἢ μᾶλλον οὔτε καὶ γι' αὐτῆ.

Λίγα χρόνια μετὰ τὸ γάμο μαθαίνω κάποτε ἀπροσδόκητα νέα γιὰ τὸ καινούργιο σπιτικό. «Δυστυχῶς ἡ Νίνα κι'

ὁ Μάκης εἶναι σὲ διάσταση» μοῦ ἐπιστεύτηκε μὰ μέρα ὁ νεαρὸς μηχανικός, ὁ ἀδελφὸς τοῦ τελευταίου, καὶ ζήτησε τὴν μεσολάθεσή μου στὸν Μάκη. Κατεθήκαμε ἀμέσως κι' ἄλλας, στὸ Φάλλερο ὅπου ἦταν τὸ σπιτί τους. Φτάνομε. Ἄνοιγει ὁ Μάκης. Τὸ πρόσωπό του κουρασμένο. Εἶναι μόνος. Φοδερὴ ἀκαταστασία στὸ σπιτί.

—Σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὴν καλωσύνη σου νὰ ἔλθῃς ὡς ἐδῶ, μοῦ λέει. Συμπάθησε γι' αὐτὰ τὰ χάλια, εἶμαστε καὶ χωρὶς ὑπηρετρία. Πού νὰ σταθῆ ἐδῶ μέσα ξένος ἄνθρωπος.

Ἐφθάσαμε γρήγορα στὸ θέμα.

—Εἶναι κάτι τὸ ἀθεράπευτο Μάκη; ρώτησα.

—Γελοῖο στὴν τραγικότητά του. Καμμιὰ ἀφορμὴ βαρειά. Ἀρχίζομε ἀπὸ κάτι μηδαμινό, μὰ στὸ βάθος βρίσκεται ἀγεφύρωτη ἡ ἀσημιωνία μας. Κάτω ἀπ' τὴν ἴδια στέγη μένομε, στὸ ἴδιο τραπέζι, κι' ὅμως εἶμαστε δυὸ ἐχθροί... Ἐδίστασε λίγο... Φτάσαμε στὸ σημεῖο νὰ θαρροῦμε μπροστὰ στὶς ὑπηρετρίες, μπροστὰ σὲ ξένο κόσμο, ὠμολόγησε μὲ ντροπή. Νὰ χωρίσομε; Ἄδιέξοδο. Εἶναι, βλέπεις, κι' ὁ Γιαννάκης στὴ μέση. Γεννήθηκε κι' αὐτὸς κατὰ λάθος γιὰ νὰ ἐπιδεινώσῃ τὸ πρόβλημα. Ποῖος θὰ τὸν κρατήσῃ; Τὸν ἀγαπάμε κι' οἱ δυὸ, καθέννας βέβαια μὲ τὸν δικὸ του τρόπο. Ἀρχίζει τὸ παιδί νὰ παρουσιάζει ἀνωμαλίες στὸ χαρακτῆρα του. Εἶναι ὁ θεατῆς τῶσων σκηναῶν. Ἄν σιζότανε τουλάχιστον αὐτὸς μ' ἓνα διαζύγιο...

—Νὰ σωθῆ; ἀπόρησα. Ἡ ἐπιστήμη λέει πῶς αὐτὸ εἶναι θανάσιμη μαχαίρα στὴν παιδικὴ ψυχὴ. Νὰ χωρίζεται κάτι πού εἶναι ἡ ἴδια του ἡ ψυχὴ σὲ δυὸ θ-ψεις;

—Τὸ βλέπεις κι' ἐσὺ τὸ ἀδιέξοδο, εἶπε μελαγχολικὰ ὁ Μάκης. Καὶ ἡ οικονομικὴ καταστροφὴ, ἡ δημοσιότης; Ἴσως μιὰ εἶναι ἡ λύσις... Τόση δυστυχία,

τόση δυστυχία!

Μαῦρος σκέφεις φάνηκε νὰ τὸν τριγυρίζουν.

Οἱ πρώτες ὥρες τοῦ δειλινοῦ μαζεύουν σιγά τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀπ' τὸ θλιβερὸ δωμάτιο. Στὸ παράθυρο, σὰν φαρδεια βραθύρωμη ταινία, τὰ νερὰ τοῦ Σαρωνικοῦ ἀγγίζουσιν πέρα τὸν ὄριζοντα. Τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ μονάχα εἶναι καθαρὸ σὰν ἐλπίδα.

— Πᾶμε λίγο ἔξω! Ἦταν ἀνάγκη ν' ἀνασάνουμε.

Ἐρημικὴ ἢ ἐξοχὴ. Σιγοφυσὰ ὄροσερός μπάτης. Ἀνεβαίνομε πρὸς τὸ ὕψωμα.

— Ρωτᾶς Μάκη, γιατί τόση δυστυχία... Πόσοι ἄλλοι ρωτοῦν μαζί σου τὸ ἴδιο. Καὶ οἰκογένειες ποὺ οὔτε θὰ φανταζότανε κανεὶς. Κι' ἄλλοι ποὺ δὲ ρωτοῦν γιατί δὲν φαντάζονται κἀν νὰ ὑπάρχη εὐτυχία. Ἄν ἔστιθε κανεὶς τῆ γῆ σὰν σφουγγάρι, γράφει ὁ Λερμὶτ θὰ ἔσταζε αἷμα καὶ δάκρυα. Ἄλλὰ...

Τὸν ἔπιασα ἀπ' τὸ μπράτσο καὶ τὸν κτύπησα στὸ πρόσωπο.

Ἐίμαστε στὴ κορφὴ τοῦ λόφου. Πέρα, ἓνα γύρω, ὁ Ἰμητὸς, ἡ Ἀκρόπολις, ἡ Καστέλλα, ἡ θάλασσα ξεθωριάζουν στὸ μούχρωμα.

— Θὰ σοῦ μιλήσω τώρα... κινέζικα Μάκη, τοῦ εἶπα. Μὴν παραξενευτῆς.

... Ἐκεῖ ποὺ βρισκεσαι Μάκη δυὸ λύσεις ὑπάρχουν: νὰ καταστραφῆς ἢ νὰ γίνῃς... εὐτυχημένος! Κι' ἐσύ κι' ἡ γυ-

ναῖκα σου καὶ τὸ παιδί σου. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ εἶχε εὐχρηθῆ κάποτε στὸ γάμο σου ὁ Ἄντρέας καὶ δὲν τὸν πρόσεξε κανεὶς σας. Θὰ τὸ ἔχεις ξεχάσει ἴσως, ἀλλὰ ὁ μοναδικὸς τρόπος γιὰ νὰ βγῆς ἀπ' τὸ ἀδιέξοδο ποὺ σὲ πνίγει ἀπὸ κάθε ἀδιέξοδο-εἶναι ἓνας: «ἡ στενὴ πύλη». Μὴ σκιάζεται νὰ τὴν περάσης. Αὐτὴ εἶναι ἡ «ἐξόδος κινδύνου». Καὶ πίσω τῆς εἶναι ἡ εὐτυχία. Πάρε ἀπ' τὸ χέρι τῆ γυναῖκα σου, ξαναγουρίστε πίσω οἱ δυὸ ἀποτυχημένοι σῆζυγοὶ καὶ δοκιμάστε.

Σταθήκαμε. Μ' ἐκύτταξε σὰν νὰ ξυπνοῦσε ἀπὸ ὕπνο...

— Κι' ἡ Νίνα; ψιθύρισε, λές νὰ ἀλλάξε κι' αὐτὴ ἀκόμα;

— Κι' ἡ Νίνα! Ἄρχισε ἐσύ...

— Θὰ ἦταν ἓνα θαῦμα... Πραγματικὸ θαῦμα, εἶπε θαμπωμένος ἀπὸ τὸ δράμα.

Τὸν ἔπιασα ἀπ' τὰ δυὸ χέρια, ἐκεῖ καθὼς τὸ σκοτάδι ἔπεφτε γρήγορο τώρα-ἀχ νὰ ξύπναγε!-καὶ τοῦ εἶπα μετρήντας μιά-μιά τίς λέξεις:

— Καὶ ποιὸς σοῦ εἶπε Μάκη πῶς δὲν γίνονται θαύματα;

ΟΥΤΙΣ

Γ. Γ. Ἐπειδὴ, ὅπως πάντα, ἀντιγράφω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἄς προσθέσω καὶ τοῦτο: Τὸ θαῦμα ἔγινε!

Ο ΙΔΙΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΕΝΑΣ ΚΥΚΛΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κύριε Διευθυντά,

Ένας από τους κύκλους Χριστιανικού πολιτισμού, που έγινε πάνω στις γραμμές μιάς χριστιανικής πολιτιστικής προσπάθειας, είναι και ο κύκλος τῶν «Φίλων τῆς Ἀγροτικής Ζωῆς», που θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ σᾶς παρουσιάσω.

Συμμετέχουν σ' αὐτὸν κυρίως γεωπῶνοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πρόσωπα, που πιστεύουν ὅτι ἡ μεταστροφή τῆς φιλοσοφικῆς κατάρτισης τοῦ κόσμου καὶ ἡ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῆς κοινῆς τοῦ συνλήματος «στρόφη πρὸς τὴ γῆ» συνδυασμένη με μιά εὐλικρινή, ὀλοπλευρὴ καὶ ἐμπρακτικὴ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀγρότη, θ' ἀποτέλεσεν καθολικὴ πηγὴ εὐδαιμονίας, χαρᾶς, ὑγείας, ἠθικοῦ καὶ ὕψιου πλούτου.

Ἡ δόξα τοῦ «κύκλου» αὐτοῦ, ἄρχισε με ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνία πρὸς τὸ ἀγροτικὸ περιβάλλον. Σ' ἓνα χωριὸ με πνευματικὴ δράση, πρὸ ἴσως θὰ τὴν ἐξήλεσε καὶ μιά μεγάλη πόλη, ἄρχισε ἡ σχετικὴ ἐργασία. Δύο μέλη τοῦ κύκλου, ἐπισκέφθηκαν τὸ χωριὸ τὸν περασμένον Σεπτέμβριο, γιὰ νὰ γνωρίσουν τὰ πρόσωπα καὶ νὰ μελετήσουν τὴν ἐκεῖ κατάστασι ἀπὸ ἀπόψεως ἐφαρμογῆς τῶν ἐπιδιώξεων του. Κι' ἔτσι ἐμπήκαν οἱ πρῶτες βᾶσεις τῆς συνεργασίας μεταξὺ «κύκλου» καὶ χωριοῦ. Σὲ συγκέντρωσι τῶν κατοίκων, ἐξήγησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τὸν σκοπὸ τῆς ἐπισκεψῆς των, τὴν διαθέσιμη δηλαδὴ τοῦ «κύκλου» γιὰ ν' ἀσκήσι, μέσα στὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ, τὴν εὐεργετικὴ του ἐπίδρασι ἐπάνω στὸ χωριὸ, ἀπὸ πνευματικὴ καὶ γεωργικὴ ἀποψη, καθὼς καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ συνεννοηθοῦν οἱ δυνάμεις τοῦ καλοῦ που ὑπάρχουν στὸ χωριὸ, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς προσπάθειας αὐτῆς.

Σὰν πρώτη ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιδιώξεων τοῦ «κύκλου» ὑποδείχθηκε ἡ δημιουργία ἐνὸς κοινῶ ἔργου, με σκοπὸ τὴν ἐξυπρέτησι τοῦ χωριοῦ καὶ τὴν παρακίνησι τῶν κατοίκων σὲ ἔργα γενικωτέρως ὠφελείας. Ἀφοῦ ἐμελετήθηκε ἀπὸ κοινῶ τὸ ζή-

τημα καὶ ἀνεπτύχθησαν διάφορες γνώμες, ἀπεφασίσθη οἱ μὲν ἄντρες ν' ἀναλάβουν τὴν σύστασι ἐνὸς φυτωρίου ὠφελίμων δένδρων, οἱ δὲ γυναῖκες ν' ἀναλάβουν τὴν ὀμαδικὴ ἐκτροφή μεταξοσκώληκος. Ἔτσι ἐρρυθμίσαν καὶ τὴν ἐκ περτροπῆς καταβολὴ τῆς προσωπικῆς φροντίδας καὶ ἐργασίας μεταξύ τους.

Ὁ «κύκλος» ἀνέλαβε τὴν προμήθεια τῶν ἀπαραιτητῶν σπόρων, τόσο γιὰ τὸ φυτωριον, ὅσο καὶ γιὰ τὸ σποροτροφεῖο, καὶ ἔδωκε προφορικὰ καὶ με ἐπιστολὰς τὶς ἀναγκαῖες ὁδηγίαι καὶ εἰδικὰ λεπτομέρειαι, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῶν καινούργιων αὐτῶν ἔργων που ὑπείδειξε.

Μέλος τοῦ «κύκλου», ἐνήργησε καὶ ἐπέτυχε νὰ ραντιστοῦν με πετρέλαιο, διάφορα μκροῆλα που ὑπάρχουν γύρω στὸ χωριὸ. Ἀργότερα δὲ ὁ «κύκλος» ἔστειλε στὸ χωριὸ, μερικὰ χρήσιμα βιβλία, γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὴν ἀρχὴ μιάς μικρῆς βιβλιοθήκης τῶν κατοίκων. Με τὴν εὐκαρία τοῦ ἑνὸς ἔτους, ἐστάλη ἓνα μικρὸ φορητὸ φαρμακεῖο, με μικρὰ ποσότητες τῶν στοιχειωδῶν φαρμάκων, που ἀνέλαβε τὴν διαχείρισή του ὑπεύθυνον πρόσωπο.

Τέλος τὸν περασμένον μῆνα, γεωπόνος, μέλος τοῦ «κύκλου» ἐπισκέφθηκε γιὰ δεύτερη φορὰ τὸ χωριὸ καὶ ἔδωσε χρήσιμες κατευθύνσεις καὶ συμβουλὰς γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσι τῶν κοινῶν ἔργων.

Μέσα στοὺς σκοποὺς τῆς ἡ ἐργασίας αὐτῆς περιλαμβάνει, τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἴδρυσι προτύπων ἀγροκτημάτων, στὰ ὅποια θὰ ἐκπαιδεύονται νέοι με χριστιανικὴ πίστι καὶ ζωὴ, παίρνοντας βιοποριστικὸ προσανατολισμὸ πρὸς τὴ γεωργία, τὴν ὀργάνωσι τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐπάνω σὲ χριστιανικὲς βᾶσεις κλπ.

Ἄς ἐπισύνομε ἡ κίνησι τοῦ «κύκλου» αὐτοῦ, ν' ἀποτελῆ ὑπόδειγμα, γιὰ τὴν δημιουργία καὶ ἄλλων τέτοιων κύκλων με ἐκπολιτιστικὴ χριστιανικὴ προσπάθεια, ὥστε νὰ ἐπιτευχθῆ ἀπὸ τὸ «ἄλας τῆς γῆς» τοὺς πιστοὺς, ἡ ἀληθινὴ ἀναζωογόνησι τῆς κοινῆς, πράγμα που δὲν τὸ κατάρθωσε μέχρι τώρα ἡ ψευδῶνυμη γνώσι τῆς ἀρνητικῆς ἐπιστήμης.

Μετὰ τιμῆς
Τ. Ἀναγνώστης

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Το γαλλικό περιοδικό Conferencia δημοσιεύει τη διάλεξη που έγινε στο Παρίσι από τον R. P. Maydiou με θέμα: «ΟΙ νικηταί, αυτοί που υπέφεραν» (Les vainqueurs ceux qui ont souffert).

Ο R. P. Maydiou μίλησε για τον ήρωισμό των αγωνιστών, για τους διωγμούς και τα βασανιστήρια που υπέστησαν από τους γερμανούς στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, αλλά κυρίως για την πίστη τους.

Ένα μέρος της διαλέξεώς του το αφιέρωσε στον πλωτάρχη D' Estienne που πιάστηκε από τους γερμανούς, όταν πήγε στην κατεχομένη Γαλλία για μία μυστική αποστολή. Στο διάστημα που έμεινε φυλακισμένος κατόρθωσε μυστικά, να οργανώσει κοινές προσευχές μαζί με τους κρατούμενους των γειτονικών κελιών. Χαρούμενος πέρασε, μαζί με τους συναδέλφους του τη νύχτα πριν τον εκτελέσουν και όταν οι μελλοθάνατοι πήγαιναν σπών τόπο της εκτελέσεως ή προσευχή ήταν ο σύντροφός των, ο επίλογος τούτης τής ζωής των. Κι' αυτοί ακόμα οι Γερμανοί φρουροί τους δεν μπόρεσαν να μείνουν άσυγκίνητοι βλέποντάς τους τόσο δυνατούς και μάλιστα τόσο χαρούμενους.

Αυτό όμως που δείχνει, περισσότερο από κάθε άλλο, την πίστη και την ανδρεία αυτών που αγωνίστηκαν για την ελευθερία είναι τα αποχαιρετιστήρια γράμματα των μελλοθανάτων. Έτσι ένα δεκαεξάχρονο αγόρι έγραφε:

«Μητρά, σέ ικετεύω να προσεύχεσαι. Ποιός θάνατος θα είναι πιδ έυδοξος για μένα; Πεθαίνω θεληματικά για την πατρίδα μου. Γρήγορα θα ξαναβρούμε κι' οι τέσσερις στον ουρανό...».

Ένας νέος αγρότης:

«Σήμερα το πρωί θα έκτελεσθώ... Θα σάς δώ όλους εκεί επάνω, όταν θα σάς καλέση ο Θεός. Θάρρος, είναι η τελευταία λέξη που σάς λέω...».

Και ένας άλλος:

«Λατρευτοί μου γονείς, σέ λίγο, θα έκτελεσθώ... Συγχαρήστε με για κάθε πόνο που σάς έδωσα, γι' αυτόν που σάς δίνω, γι' αυτόν που θα σάς δίνω. Συγχαρήστε με για κάθε κακό που έκανα, για κάθε καλό

που δέν έκανα... Σας εξορκίζω να κρατήστε την πίστη σας. Να μη μισήτε αυτούς που με έκτελούν. «Αγαπάτε αλλήλους» είπε ο Ίησούς και ή θρησκεία, στην όποια γύρισα και από την όποια δέν πρέπει ν' απομακρυνόητε, είναι μια θρησκεία αγάπης...».

Έτσι πέθαιναν οι μάρτυρες της αλήθειας, που γνώρισαν από κοντά την αγάπη του Χριστού για τον άνθρωπο, αγάπη που δέν μπόρεσαν να νοιώσουν στην ψυχή τους οι Γερμανοί νεοειδωλόατρες και γι' αυτό καταποντίσθησαν στη συντριβή και στον άφανισμό.

*

Μία πολύ ένδιαφέρουσα συζήτηση είχε για περιεχόμενο της ή πρώτη συνεδρίαση της εταιρείας των «φίλων του Μπεργκσον», που έγινε τελευταία στή Σορβόνη, και στην όποια έλαβαν μέρος πολλοί από τους κορυφαίους Γάλλους διανοούμενους. Οι σχέσεις ανάμεσα στην επιστήμη και στην ανθρώπινη πρόοδο, σχέσεις όχι αλήθεια και τόσο καλές στην εποχή μας, ήταν τό θέμα που διερευνήθηκε. Η τραγική όψη της εποχής, που τρχει μπροστά σε έφευρέσεις και επιστημονικές νίκες μ' όλο που κλείνουν μέσα τους την δυνατότητα να δώσουν άπειρα όλικά αγαθά, προσβάλλει και εδώ μπροστά μας. Ο Louis de Broglie, ένας από τους μεγαλύτερους φυσικούς του κόσμου, τονίζοντας τό μεγάλο κίνδυνο που απειλεί τόν πολιτισμό με την απόδεσμευση των καινούργιων πηγών ενεργείας, έκάλεσε την ανθρωπότητα να καταλάβη ότ στό χέρι της είναι να ζήση άν τό θαλήσει, σπεύδοντας να αποκτήση, σύμφωνα με τη φράση του Μπεργκσον, την ψυχή που λείπει σήμερα, ή να συθλιδθ κάτω από τό βάρος της όλης. Έτόνως ακόμα τό κίνδυνο τοι δόγματος «ή επιστήμη για την επιστήμη».

Από τό άλλο μέρος ο Γάλλος χριστιανός φιλόσοφος Gabriel Marcel, που εισηγήθηκε κι' αυτός τό θέμα της συζητήσεως, εξέφρασε τη γνώμη ότι ή μεγάλη σημερινή κρίση, που κάνει όποτε και ή επιστήμη να χρησιμοποιείται για σκοπούς άπάνθρωπους, δέν θα υπερικηθη, άν ο μοντέρνος άνθρωπος δέν αποκτήση τη συναίσθηση, ότι είναι δημιουργημα, που εξαρτάται από τό Δημιουργό του.

Στη συζήτηση που έπακολούθησε, ήταν γενική ή αναγνώριση ότι ή ύποταγή της επιστήμης, τών κόπων, τών αγώνων, της δημιουργίας τώσων σκαπανέων του πνεύματος,

σέ συμπέροντα εγώισμου και ώμης ύλικής έπι καταήσεως, την αλλάζει από εύεργεσία, σε άληθινό εφιάλτη της σημερινής ανθρωπότητας. 'Η έπιστημονική έρευνα βέβαια ούτε δυνατό, μά ούτε και σύμφωνο με την πνευματική έλευθερία είναι να σταματήσει, ή, έστω, να περιοριστή. Γι' αυτό ο αγώνας των εργατών, δσαν αισθάνονται την υποχρέωση να πολεμήσουν για τον πολιτισμό, για την επιβίωση της ανθρωπότητας, θα πρέπει να στραφή στην πνευματική αναγέννηση. Στο να καταστήσει δυνατή την άποκατάσταση της Ισοροπίας ανάμεσα στις ύλικές και τις πνευματικές δυνάμεις, που τόσο έχει διαταραχτή. Αυτό ίσως, ή καλύτερα ασφαλώς, δέν είναι έργο μίας γενεάς. 'Η καταστροφή που έφερε ή ύλιστική αντιμετώπιση της ζωής είναι τόσο μεγάλη όπως παρετήρησε ο Γάλλος ακαδημαϊκός Le Roy που διαδέχτηκε τον Bergson, που μόνο με την πτώση του αρχαίου κόσμου μπορεί να συγκρηθ. 'Αλλά τότε, καθώς παρατήρησε ο Γάλλος ακαδημαϊκός «ήθεο ο Χριστιανισμός και εδημιούργησε έναν καινούργιο κόσμο. Κάτι ανάλογο είναι εκείνο που χρειάζεται σήμερα». Εύτυχώς δέν έλεψαν από τον κόσμο εκείνο που χόρη στην Χριστιανική πίστη αισθάνονται τη δύναμη της θυσίας μά και της νίκης στη μεγάλη Ιστορική καμπή.

*

Στο άρθρο του Rev. Father M. C. D'Arcy με τίτλο «Ο ήρωας και ο άγιος» (the hero and the saint) που δημοσιεύεται στο British Digest γίνεται μία συσχέτιση της έννοιας του ήρωα και του αγίου. Το άρθρο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μόνον ο Χριστιανισμός συνδέει τον ήρωα με τον άγιο.

*

Γράφοντας σ' ένα άρθρο του στη γαλλική έπιθεώρηση Art et vie για την «έπισητροφή στον Μπάχ», που γίνεται κι' απ' αυτούς ακόμα τους όπαδούς του δόγματος ή τέχνη για την τέχνη, ο Leon Oleginski, διαπιστώνει ότι ή στροφή αυτή δέν είναι δυστυχώς παρά έντελώς έπιφαινεακή. Οί όπαδοί μίας τέχνης που έπαμε να γεμίζει τις ανθρώπινες προσδοκίες και τους πόθους της καρδιάς, μπαίνουν στη μεγαλόπρεπη μητρόπολη αυτή σαν περίεργοι έπισκέπτες. Θαυμάζουν την απλότητα την ανάνικμη με μεγαλοπρέπεια, έντελώς έξωτερικά, άνικανοι να εισδύσουν στο πνεύμα που ζωοποιεί. Τους ένδιαφέρει μονάχα ο Μπάχ

κυρίαρχος μίας τεχνικής άφθαστης, μά τίποτα παραπέρα. 'Ο άρθρογράφος τονίζει πόσο ξερή και έπιφαινεακή είναι ή άποψη αυτή για μιά τέχνη που θα μπορούσε μονάχη της να αναπληρώσει ολόκληρη την ύπόλοιπη μουσική φιλοσοφία. 'Ο Μπάχ δέν είναι μονάχα ο τεχνίτης των ήχων, ούτε ένας μουσικός που έχει σκοπό να δώσει μουσική έκφραση σε μαθηματικά κατασκευάσματα. Είναι ένας από τους μεγαλυτέρους λυρικούς δημιουργούς, που άγγίζει το πνεύμα περνώντας απ' την καρδιά, που τραγουδήσε το δράμα του ανθρώπου, ή τον πόνο του. Κι' αυτό γιατί ο Μπάχ ήταν Χριστιανός και ή μουσική του παίρνει τον χαρακτήρα Ιεραποστολής. Θέλει να μάς πλημυρίσει από συγκίνηση, να σπάσει την αντίσταση της σκληρής καρδιάς μας, για να την κάνει να τραγουδήσει από αγάπη κι' έλπίδα, να την παραδώσει στην ένέργεια της Χάριτος. 'Οδηγεί προς το Θεό και τη χαρά, άρκει να μην την αντιμετωπίζουμε με πνεύμα αίσθησιακό ή ρασιοναλιστικό, να μην την διανοητικοποιούμε. 'Ετσι μόνον θα μπορούσαμε να καταλάβουμε το νόημα που κλείνει.

Και με την εύκαιρία αυτή σκεπτόμαστε με λύπη, πόσο σπάνια ακούει κανείς εδω τέτοια πράγματα για τη μουσική. Νομίζουμε πως οι μουσικοί του τόπου μας θα έπρεπε να κάνουν μίαν εύγενεικά προσπάθεια προς την κατεύθυνση αυτή.

*

Δέν οφείλεται ασφαλώς σε σύμπτωση το ότι σε περισσότερες ταυτόχρονα χώρες αναλαμβάνεται απ' τους χριστιανούς μιά έκστρατεία για την επάνοδο στην ήθική τάξη. Στην 'Ολλανδία, την 'Αγγλία, άρχισε ειδική προσπάθεια, ενώ απ' την 'Αμερική μάς έρχεται ή φωνή του γνωστού όμιλητού και συγγραφέα Η. Ε. Fosdick για την επάνοδο στις ήθικες αρχές. «'Η παγκόσμια άσθένεια στη ρίζα της είναι άρρώστεια ήθική, αν και μερικά συμπτώματά της είναι οικονομικά και κοινωνικά» ακούγεται απ' την 'Αγγλία. «Πίσω στις Δέκα 'Εντολές», είναι το σύνθημα της ειδικής έκστρατείας στην 'Ολλανδία, όπου στις βιτρίνες όλων των καταστημάτων, στους κινηματογράφους, στις πλατείες, παντού επί δέκα εβδομάδες, ειδικά πάνω, που το κείμενό τους θα αλλάζει κάθε εβδομάδα θα ύπενθυμίζουν τη φωνή του όρους Σινά. «'Η έπομένη δεκαετία, μετά απ' τον τρομερότερο πόλεμο της Ιστορίας, θα ελ-

να από ήθικη άποψη τρομερή» ακούγεται απ' την Αμερική, ενώ ταυτόχρονα υποδεικνύεται και το φάρμακο για τη θεραπεία. «Πρέπει να είναι πνευματική, αν θέλουμε να σώσουμε το σώμα».

Σε 23.000.000 αντίτυπα και σε δεκάεξη γλώσσες είχε μεταφρασθή ή περίφημη νουβέλλα *In His Steps* (Στά Ίχνη Του), του Dr. Charles M. Sheldon που ο θάνατός του άγγιχθηκε πριν από λίγο. Λίγα βιβλία στον κόσμο έχουν γνωρίσει αυτή την επιτυχία. Όταν μάλιστα ληφθί υπ' όψιν, ότι το έργο αυτό δεν διαδόθηκε τόσο για τη φιλολογική του αξία, καταλαβαίνει κανείς, ότι εκείνο, που ετράθηξε τόσους άγνωστος ήταν ότι ανταποκρινόταν σε βαθύτερες τους πνευματικές ανάγκες.

Στη φιλολογική και ιστορική έπιθεώρηση «Rénue du Caire» παρουσιάζεται η έργασία του R. P. Auclair σχετικά με τη μελέτη των πρωτογόνων θρησκείων. Ο Auclair μέλος της «Académie Coloniale» μελέτησε επί πολλά χρόνια τους πρωτόγονους λαούς της Δαχομής και δείχνει με πλήθος ιστορικού υλικού και μονογραφιών, καθώς και με γεγονότα παρμένα από τή σμερινή ζωή τών πρωτογόνων ανθρώπων, (που δεν έδοκίμασαν ακόμα τον έπολιτισμό μας), πώς ή θρησκευτική Πίστη είναι γι' αυτούς μία αξία που έπηρεάζει όλη τους τή ζωή. Κι' όσο ή θρησκευτική πίστη δεν άπομακρύνεται, τόσο άνοίγει ή πόρτα για τον έκπολιτισμό τών πρωτογόνων, συμπραίνει ο Auclair. Ο πρωτόγονος άνθρωπος δεν παραδίδεται σε μία μηχανική ζωή. Σ' αυτόν αίσθήματα και πίστη άποτελούν ένα πράγμα. Έχει τή σταθερότητα και τή θερμότητα του πιστού, χωρίς αυτό να σημαίνει πώς έχει λογική διαφορετική από τή δική μας, και σφάλματα άλλοιωτικά από τή δικά μας. Κι' όταν παρακολουθήσωμε από κοντά τους ανθρώπους αυτούς με τόν πολιτισμό, βλέπουμε μιά ήθικη συνείδηση μ' ένα ισχυρό αίσθημα ευθύνης, μιά έντονη αίσθηση τής άμαρτίας, που πηγάζει από τή θρησκευτική πίστη. Με μία τέτοια αντίληψη ή μπορεί να κατανοηθούν και τά τοτεμικά σύμβολα και όχι με τics γνωστές φροϋδικές θεωρίες. Ο Auclair με τics έργασίες του προσφέρει πολύτιμη συμβολή στη συγκριτική μελέτη τών θρησκείων και ξεκαθαρίζει τή σύγχυση που είχε γίνει στο κεφάλαιο αυτό από τics θεω-

ρίες του Dürckheim, του Lévy-Briühl και του Fauconnet για να μάς πη στο τέλος, ότι για να γίνει μία τόσο σπουδαία μελέτη έπάνω στη ζωή τών λαών πρέπει να υπάρξει μία άπαραίτητη προϋπόθεση: ή πίστη. Ο όρθολογισμός δεν ήμπορεί να άποτελέσει τή βάση μίας τ'τοιας μελέτης, γιατί άπλουστάτα είναι άρνητικός όρος.

Ένα καινούργιο κι' έξαιρετικά ένδιαφέρον βιβλίο, στις εκδόσεις «Présence», Παρίσι, 1945: «Τί είναι ή λογοτεχνία;» Στά 1938, ο Charles du Bos έκαμε τισσερις διαλέξεις σ' ένα Κολλέγιο στην Indiana, πάνω στο θέμα αυτό. Τις έγραψε τότε ο ίδιος απ' ευθείας σ' Αγγλικά, κι' ή διαλέξεις εκείνες είναι τó σημερινό βιβλίο, μεταφρασμένες στη μητρική γλώσσα του συγγραφέως απ' τή γυναίκα του.

Τ' όνομα του C. D. B. δεν είναι ή πρώτη φορά που παρουσιάζεται στο περιοδικό τούτο, και δεν πρόκειται άσφαλώς νάνα ή τελευταία. Γιατί τó έργο κι' ή προσωπικότητα του χριστιανού Charles du Bos, που τόσο πρόωρα έχασε ή Γαλλία και μαζί τής ή χριστιανική ανθρωπότητα, αξίζουν δίχως άλλο άνάλογη ύποδοχή στις σελίδες τών «Ακτίνων».

Σήμερα είναι τά τέσσερα αυτά δοκίμια, γύρω απ' τó ίδιο κεντρικό έρωτηματικό: «Η λογοτεχνία κι' ή ψυχή. Η λογοτεχνία και τó φώς. Η λογοτεχνία κι' ή ώμορφία. Η λογοτεχνία κι' ο Λόγος».

Έτσι, ένα θέμα-ή λογοτεχνία-που δεν είναι βέβαια πρωτότυπο, παίρνει ένα καινούργιο φώς μέσα στη χριστιανική πραγματικότητα, όπου ο C. D. B. τó τοποθετεί. Θέμα αυτό καθ' έαυτòς έπικίνδυνο, ή άφηρημένη ιδέα τής λογοτεχνίας, γίνεται, κάτω απ' τή σκίψη του C. D. B. μία υπόθεση που ένδιαφέρει άμεσα τόν άνθρωπο, κάθε άνθρωπο, τόν σύγχρονο άνθρωπο περισσότερο.

Μία ανέκδοτη σελίδα του C. D. B. ή τελευταία του, και μία σειρά από συγκινητικά ντοκουμέντα για τόν ίδιον, γραμμένα από φίλους, γνωστούς κι' άγνωστους, κλείνουν τó βιβλίο αυτό που είναι άφιέρωμα στη μνήμη ενός χριστιανού άγιαντής.

Οι François Mauriac, Charles Morgan, Gabriel Marcel κλπ. συναγωνίζονται σ' έκδηλώσεις αγάπης και συγκινητικής άνάμνησης τού Έργου και τής προσωπικότητας του χριστιανού λογοτέχνη, που δεν είναι σήμερα πιά έδώ κάτω.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Τὸν τελευταῖο καιρὸ πολλὰ θεατρικὰ ἔργα ἀνεβάζονται. Οἱ θιάσοι δὲν εἶναι εὐχарιστημένοι ἀπὸ τὸ κοινὸ, τὸ κοινὸ δὲν εἶναι εὐχарιστημένο ἀπὸ τοὺς θιάσους. Ἐκεῖνο πού σ' ἀν ἑλληνικὴ καὶ ξένῃ θεατρικῇ παραγωγῇ τοῦ προσφέρεται δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς ἀξιώσεις του. Ὅλοι μιλοῦν γιὰ «κρίση» στὸ θέατρο.

Δυὸ τρία ἔργα πού ἀνεβάστηκαν, γιόματα ἀπὸ ἐπιθεωρησιακὰς, σεξουαλικὰς ὑποθέσεις καὶ σκηναί, ἐπισημοποίησαν τὴν ἠθικὴ κρίση πού ἦταν καὶ ἡ αἰτία ὄλου αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, πού ἔκανε τὸ κοινὸ νὰ μὴν ἔχη τόσο ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὸ θέατρο.

Ἀθηναϊκὸς θιάσος ἀνέβασε ἕνα θεατρικὸ ἔργο ξεδιάντροπο καὶ ἀκατάλληλο πού κατακρίθηκε ἀπὸ κριτικὰς καὶ κοινὸ. Ἡ ἐπιχείρηση προσπάθησε, δημιουργώντας θόρυθο, νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτὸ της καὶ προκάλεσε «δὲ καστήριο» ὅπου οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου καὶ τῆς κριτικῆς ἐδίκασαν. Ἡ ἀπόφαση τῶν κριτῶν, χωρὶς νὰ δικαιολογήσῃ τὸν θιάσο, ἔδειξε τὴν πνευματικὴν ἀνέπάρκεια τῶν ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου πού μὲ τὴν μεσοδξικὴ λύση πού ἔδωσαν ἤθελαν νὰ συμδιδάσουν τὰ ἀσυμδιδάστα.

Τὸ ἔργο ἦταν ξένου συγγραφέα. Ὁ ἰδιος θιάσος ἀμέσως ἀνέβασε ἔργο κἀπως ξενότροπο δικοῦ μας λογοτέχνη πού ἡ ἐκλεκτικὴ του συγγένεια πρὸς τὸν ξένο σεξολόγο εἶναι ἀναμφισβήτητη. Ἀποτέλεσμα: ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν τοῦ θιάσου, πολὺ πρὶν τὸ καλοκαίρι.

Τὸ καλοκαίρι φαίνεται πὼς ἡ «κρίση» θὰ ἐξασκολευθῆσῃ.

Ἡ χειμερινὴ περίοδος ἔδωσε πολλὰ ἑλληνικὰ θεατρικὰ ἔργα. Παλιρὶ καὶ νέοι συγγραφεῖς ἔδωσαν ἔργα τους. Κανένα ὅμως ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα δὲν ἔγινε τὸ θεατρικὸ γεγονός τοῦ ἔτους.

Καὶ ἔτσι τὸ ἀξιολογώτερο πούχε φέτος νὰ μᾶς δεῖξῃ κ' αὐτὸ τὸ «Ἐθνικόν», ὑπῆρξαν οἱ φιλολογικὰς ἀπογευματινὰς του. Γιὰ τὴν πρώτη μίλησαν οἱ «Ἀκτινές». Ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη δὲν ἐτάθησαν καὶ τόσο. Ὑστέρησαν πολὺ σὲ ποιητικὰ κείμενα πού πρόχειρα γέμισαν τὰ τελευταῖα προγράμματα. Περισσότερη σημασία δόθηκε στὴν ἀπαγγελία παρὰ στὴν ἐπιλογή.

Τὴν ὄλη κίνηση γιὰ τὸ θέατρο τὴν κλείνει μῖα ἔρευνα μὲ τὸν τίτλο τὸ «Θέατρο καὶ ἡ ἐποχὴ» πού ἀνοίξει γνωστὸ φιλολογικὸ περιοδικό. Στὸ πρῶτο μέρος μιλοῦν οἱ θεα-

τρικοὶ συγγραφεῖς, πού ὄλοι τους διαπιστώνουν πὼς θέατρο θὰ πῆ ποιητικὸς λόγος καὶ δημιουργός. Ἐνας μάλιστα χαρακτηριστικὰ τὸνίζει, πὼς οἱ συγγραφεῖς πρέπει νάνα: «ἀσκητὲς μὲ κίτρινο χιτῶνα» καὶ ὄχι βιωματικοποιημένοι παραγωγοί. Ἀπὸ τὸν ἴδιο ἡ «κρίση» τοῦ θεάτρου χαρακτηρίζεται σ' ἄν εὐλογία, ἀφοῦ θὰ βοηθήσῃ οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου νὰ περάσουν ἀπὸ στενὴ πύλη καὶ εἶναι αὐτὸ ἠθικόν, εἶναι σωτήριο. Ὅσοι κοιῶθουν τὴ φλόγα μέσα τους ἄς περάσουν...» Τ. Π.

Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Ἡ πείρα ἔδειξε πὼς κάθε τεχνικὸ μέσο, κάθε μηχανικὴ κατάκτηση πού σ' ἄν μορφωτικὸ μέσο χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἀνεβῆ τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ κοινού, γίνεται πολιτιστικὴ προσπάθεια, καὶ ἀποβαίνει πηγὴ καλοῦ, ὅταν ὑπάρχουν ἄνθρωποι νὰ τὸ ἐμφυσῶνουν. Χωρὶς τὴν προϋπόθεση τῶν ἀνθρώπων τέτοιες «μορφωτικὰς» εὐκαιρίες στέκονται ἀφορητὴ ἐκφυλιστικὴς διδασχῆ. Παλαιότερα οἱ «Ἀκτινές» μίλησαν⁽¹⁾ γιὰ μερικά ἔργα πού προβλήθηκαν στὴν Ἀθηναϊκὴ ὄθον καὶ πού ἀποτελοῦν μῖα ἐλπίδα γιὰ τὸ τί μπορεί νὰ κἀν ὁ κινηματογράφος ὅταν στηρίζεται σὲ σωστὰ βῆσεις.

Τώρα, πού ἡ ἐφετηνὴ περίοδος κλείνει, δὲν θάταν ἄσκοπο νὰ δοῦμε καὶ ἐκεῖνα τὰ φιλμ πού ἐκτός ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ καὶ ἡ Εὐρώπη μᾶς πρόσφερε καὶ νὰ κἀνομε μῖα σύγκριση. Ὁ νέος κόσμος σ' ἄν ἄρχισε νὰ βλέπῃ πὼς καὶ τὸ φιλμ πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ νὰ θεραπεύῃ τίς βαθύτερες ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ ὁ παλαιὸς κρατᾶ, δῆθεν χάριν τῆς τέχνης, τὴν προσπάθεια τοῦ κινηματογράφου στὰ γεμάτα φιλολογία, ἐξωτερικότητα καὶ μελοδραματισμοὺς πλαίσια τοῦ ἀρρωστοῦ ἐρωτικοῦ μυθιστορηματός, ὅπου ἐκείνος καὶ ἐκεῖνη παίζουν πάντοτε τὸν πρῶτο ρόλο, ὅπου ἡ βεντέτα κ' ὁ παρτεναίρ της ἐξαντλοῦν τὴν ζωτικότητα ἐνὸς ἔργου πούρχεται νὰ προβληθῇ στὴν μεταπολεμικὴ μάλιστα περίοδο, γιὰ τὸ ξεκούρασμα τοῦ ἀνθρώπου, σὲ μῖα σαχλὴ καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον ἰδιωτικῆς φύσεως

(1) Πρῶτ. ἀρθρο τοῦ ὑποφαινομένου «Τί μᾶς λέει ὁ σημερινὸς κινηματογράφος», Ἀκτινές 1946, τεύχ. 53 (Ἰανουὰ ρ), σελ. 17, καὶ σημεῖωμα «Καινοῦργα προοπτικὴ στὸν κινηματογράφο», Ἀκτινές 1945, σελ. 200.

ύποθεση, ξεπερασμένη, ψεύτικη και χλιοειπωμένη.

Έτσι και τὰ τωρινὰ γαλλικά φιλμς πούδαμε ἐφέτος και τὰ λίγα ἀγγλικά—έχουν τὴν ἀποφικτική ἀτμοσφαῖρα ἀρρωστης προπολεμικῆς ἐποχῆς. Μπορεῖ νάταν και σύμπτωση. Ἄν ὁ σαχλὸς Φερναντέλ και μερικῆς βεντέτες ἔχουν μεσάνυχτα ἀπὸ τὴν καινούργια δημιουργική προσπάθεια, αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος γιὰ νάνα κανεῖς ἀπαισιόδοξος ἀπ' ὅτι εἶδε ἐφέτος στὴν Ἀθήνα.

Ἐ Γαλλικὸς κινηματογράφος, ὅπως τὸν εἶδαμε ἐφέτος, ὑπολείπεται σὲ πνευματικότητα και ζωντάνεια κατὰ πολὺ ἀπὸ τῆς ὑπόλοιπες ἐκδηλώσεις τῆς τέχνης στὴν Γαλλία. Πού ἡ ζωτικότητα τῶν ἐκδοτικῶν προσπαθειῶν τῶν γαλλικῶν γραμμάτων: Μιά ματιά μόνο στὴν Bibliographie de la France—τὸ ἐπίσημο δελτίο τῶν γαλλικῶν ἐκδοτῶν και τυπογραφικῶν—ἀρκεῖ νὰ δείξῃ πὼς με ἐκδόσεις τους οἱ χριστιανοὶ τῆς Γαλλίας ἔχουν κατακλύσει τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Εὐρώπης.

Μὲ χαρὰ λοιπὸν θὰ δοῦμε και τὴν ἴδια ζωτικότητα νὰ μοιλιᾶξῃ και τὸ Γαλλικὸ Φίλμ. Οἱ περιήμερες ἄλλως τε χριστιανικῆς κινηματογραφικῆς Proyers θὰ παίξουν τὸν ρόλο τους και τὸ φαινόμενο τῆς ἀναρρηθμιστικῆς προσπάθειας στὴν καινούργια προοπτική τοῦ κινηματογράφου θάχει παγκόσμιο χαρακτήρα.

Γιὰ τὴν Ἀγγλικὴ παραγωγή ἐπίσης θάχε νὰ πῆ κανεῖς πὼς εἶδειε μιὰ τάση νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὰ χωρὶς πνοὴ προπολεμικὰ καλοῦπια, ἀλλὰ, καθὼς ὁ κινηματογράφος στὴν Ἀγγλία φάχνει ἀκόμα νὰ βρῆ τὸν δρόμο του, δὲν ἔχει ἐμπλουτισθῆ με ζωτικότητα ἱκανὴ νὰ τοῦ δώσῃ καινούργια φτερά γιὰ τῆς νέες του ἐξορμήσεις(2). Πλαυτίζει τὴν τεχνι-

κή του, περιποιεῖται τὴν φωτογραφία του, ἀναενώνει τοὺς ἠθοποιούς του και ἐνισχύεται ἀπὸ καλλιτέχνες ὀλκῆς, ἀλλὰ δὲν ἔχει μπροστά του τοὺς ἀνοιχτοὺς ὁρίζοντας τῆς πνευματικῆς δουλειᾶς.

Καὶ τώρα πρέπει νὰ μιλήσωμε και γιὰ τὰ λίγα—Ἑλληνικά φιλμς πού εἶδαμε τὸν τελευταῖο καιρό. Οὔτε συζήτηση, πὼς δείχνουν τὴν πνευματικὴ μείζονα πού χρόνια δέρνει τὸ ἑλληνικὸ παλκοσέν κο. Πιὸ ἀνευθυνα, πιὸ ἐπιπόλαια, πιὸ ἀντιπνευματικὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ φιλμς δὲν ὑπάρχουν. Δὲν εἶναι τόσο ἡ ἔλλη ψη τεχνικῆς παραδόσεις πού ἔχει δημιουργήσει τὴν θλιθερὴ αὐτὴ κατάσταση, τὸ τελευταῖο φιλμ πού πρὶν ἀπὸ λίγο προβλήθηκε, τὰ «Λησμονημένα πρόσωπα», δὲν ὑστεροῦσε και τόσο τρομερὰ σὲ φωτογραφία και φωνολογία—ἀλλὰ ἡ ἀποφικτική, μείζονα ἀτμοσφαῖρα, ὅπου κινεῖται πρόσωπα και πράγματα. Τὸ σενάριο εἶναι συνήθως γιομάτο μελοδραματισμοὺς. Μέσα σὲ μιὰ πολὺπλοκή πάντα ὑπόθεση θὰ κινεῖται, χωρὶς καμμιὰ συνοχή, ὑποποῖ ἥρωες, ἐκμαυλιστῆς, ἐκμαυλιστρίτες, σωματέμποροι, παληάνθρωποι κάθε λογῆς, ἐξεζητημένοι ψευδοαριστοκράτες και παρδαλῆς κυρίες.

Δὲν ὑπάρχει ἔργο πού νὰ μὴν ἔχει ἕνα καμπαρέ, ἕνα ὑποπο ἐξοχικὸ κέντρο, ἕνα παληόσπιτο, γυναίκες με τὰ νυχτικά τους, και ἄνδρες τιποτένιους και ξεδιάντροπους. Κι' ὀλα αὐτὰ, γιὰ νὰ πιστοποιηθῆ δῆθεν ἡ ἑλληνικότης τῆς παραγωγῆς, μῆσα σὲ ἕνα κομμάτι ἑλληνικῆς γῆς, με λίγο πρόσπειο Ἀθηνῶν, με λίγη πλατεία, λίγη Κηφισιά, λίγο Ζάπειο. Πάντα ὀμως ὡς μοτίβο ὁ ὑπόκοσμος, ἡ παληοθηρωπία, ἡ ξεδιαντροπία. Κι' αὐτὸ εἶναι ἑλληνικὴ ζωὴ!

Ποῖος ἠρωϊκὸς ἄνθρωπος θὰ βρεθῆ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κατάντημα και νὰ πῆ με δυὸ καλῆς κουβέντες πὼς με τέτοια τακτική δὲν μπορεῖ νὰ δῆ προκοπὴ τὸ ἑλληνικὸ φιλμ; Πέρυσι κάποιος σκηνοθέτης μ' ἕνα ἔργο ἡ «Βίλλα με τὰ ὄφθαλα» κάπῃ ἤθελε νὰ δείξῃ, και τὸ κοινὸ ὑπεστήριξε ὅσο μπόρεσε αὐτὴν τὴν καθαρότητα, ἔστω και ἐλαττωματικὴ ὀπως ἦταν, ἀλλὰ πού νὰ πᾶρουν εἶδηση οἱ ἐπιχερηματίες: Στὰ δυὸ φτερινὰ φιλμς «ἡ ἀνοσοπῶλις τῶν Ἀθηνῶν» και τὰ «Λησμονημένα πρόσωπα» οἱ ἴδιοι και χειρότεροι. Φαινεται πὼς ἔχουν ἀνικανότητα—ἀντιληφθοῦν πὼς γιὰ νὰ σταθῆ ἕνα ἑλληνικὸ φιλμ πρέπει νάχε μῆσα τὸν ἑλληνικὴ ζωὴ κι' ὀχι κομμάτια ἀπὸ τῆ ζωὴ τῶν παρσακηνῶν και τῶν ὑπόπτων τύπων.

Ἄν πιστεῦε σὲ ὀτι βλέπει κανεῖς ὀσο

(2) Ἡ καινούργια ἀγγλικὴ ταινία πού προβλήθηκε τελευταῖα σὲ ἀθηναϊκὸ κινηματογράφο «Στρατόπεδο συγκεντρώσεως» εἶναι ἕνα φωτεινὸ δείγμα τέχνης, πού ζεῖται νὰ σέβεται και νὰ ἀγαπᾶ τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἥρωας τοῦ ἔργου, ὁ πλάτωρ Hall, ὀαν ἐκπρόσωπος τῆς χριστιανικῆς ἀσκήσης και ζωῆς δείχνει ὀλο του τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο σὲ ν' ἀντίσταση του μέσα στὴ Γερμανία ἐναντία στὴ ναζιστικὴ τυραννία και σὸ τέλος θυσιαζεται γιὰ τῆς χριστιανικῆς του ἀρχῆς, σὲ ὀποιες θέλει νὰ μείνῃ πέρα γιὰ πέρα συνεπῆς. Ἡ ταινία αὐτὴ μᾶς δείχνει τὴν Τέχνη στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνεύματος!

φίλμ σάν ζωὴ τοῦ τόπου θὰ συμπέρανε, πὼς σ' αὐτὸ τὸ κομμάτι τῆς γῆς μόνο ἡ παλαιοθρησκεία ἔχει πέσοση. Ἐχομε ἀνάγκη ἀπὸ καθαροῦ σ' ὅλα, ἀκόμα καὶ στὴν ἀντίληψή μας γιὰ τὸν κινηματογράφο. Ἡ 7η τέχνη ὅλως τε φαίνεται πὼς μόνο μετὸ καινούργιο αἶμα μιᾶς ἀληθινᾶ πνευματικῆς καὶ ἐξυγιαντικῆς προσπάθειας μπορεῖ νὰ ἀντιπεξελλθῇ στὴν κρίση, ποῦ ἄρρωστες διαθέσεις ἄρρωστων ἀτόμων τοῦ περασμένου αἰῶνα τῆς κληρονόμησαν. Ἔτσι μονάχα θὰ ἀνοιχθῇ γιὰ τίς καινούργιες ἐξορμήσεις τῆς ἐποχῆς μας. Τ. Παρμενιάς

Ἐλήφθησαν εἰς τὰ γραφεῖά μας τὰ κάτωθι βιβλία:

1) Σάββ. Θ. Χριστῆ «Ὁμιλίαι, λόγοι, ἄρθρα, προσηνήσεις». Κύπρος 1946. 2) Γρηγ. Διδάξ. Γ. Μπέλιου καὶ Π. Ἰσαρη «Ἡ μέθοδος τοῦ ψευκασμοῦ τῶν καταρτυγῶν τῶν ἀνεπιφάνων κινώπων διὰ τοῦ νέου ἐντομοκτόνου D. D. T.». Ἀθήναι 1946. 3) Π. Κοτρίνη, Ἀρχιδ. «Μερικὰ μεταπολεμικὰ προβλήματα καὶ ἡ Ὁρθόδοξος ἐκκλησία». Ἀλεξάνδρεια 1945. 4) Ἀχ. Α. Τζαρτζάνου «Νεοαλληνικὴ σύνταξις». Ἀθήναι 1946.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον ἐλπίζομεν νὰ δημοσιευθῇ γενικὸν πόρισμα τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς μελέτης τῶν ποιημάτων σου μᾶς ἐστάλησαν μέχρι τοῦδε. Θὰ παρακαλέσωμεν ἐπομένως ὅλους τοὺς φίλους τῶν Ἀκτίνων, οἱ ὅποιοι μὲς ἔσπειλαν ποιήματα νὰ περιμένουν μέχρι ὅτου δημοσιευθῇ τὸ πόρισμα αὐτό.

Εἰς τὴν Ἀδελφοσύνην Θεσσαλονικῆς καὶ τὰς Χριστιανικὰς Μαθητικὰς Ὁμάδας Ἀαρίσης θερμότηας εὐχαριστίας διὰ τὴν χαρὰν ποῦ μᾶς εἶδον μὲ τίς πολυγραφημένους ἐφημεριδοὺλας τους. Τὰ Χριστιανόπουλα ποῦ τὰς γράφουν, τὰ αἰσθανόμεθα ὡς συνεργάτας τοῦ ἱεροῦ ἔργου καὶ περιμένομεν ἀπὸ αὐτὰ σταθερὰν πρόοδον εἰς τὴν κατάρτισίν των διὰ μίαν προσπάθειαν τόσον εὐγενῆ, ἀλλὰ καὶ τόσον εὐακόλου καὶ ὑπεύθυνον, ὅπως εἶναι ἐκείνη διὰ

τὴν ὁποῖαν εἰσιμάζονται, ἢ διαδοῖς θηλαδῆ τῆς Χριστιανικῆς Ἀληθείας.—Ἐπ. Ἀκτ. Μοτιλήνην. Κάτι θὰ γίνῃ διὰ τὰ Χριστιανικὰ τραγῳδία, ἀλλὰ ἀργότερα.—δ. Μ. Α. Δελφ. Ἐνταῦθα. Ἐχουν ληφθῆ δύο ποιήματα σὰς. Θὰ δημοσιευθῇ τὸ ἕνα. Τὸ ἄλλο «ὅλα μιλῶν» καλὸ εἶναι, θέλει ὅμως κάποιον ξαναδούλεμα. Ἀν περνοῦσατε ἀπὸ τὸ γραφεῖον, (Γρίτην ἢ Πέμπτην ἀπόγευμα) θὰ σὰς εἶδοντο περισσότερα στοιχεῖα.—Τακτικὴν Ἀνακνώστριαν. Ἀθήνας. Τὴν ἀναζητήσιν ζωοφίλων ἐκφράσεων εἰς τὴν Γραφὴν ἔκαμεν ἔργον του καὶ ὁ Σοφηνάουερ. Ἐκτός τοῦ ὅτι ὅμως, εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπάρχουν σχετικὰ διατάξεις (ἴδε π. χ. Παροιμ. Σολ. κεφ. ιγ' στ. 10), πρὸ παντὸς ἡ Γραφὴ καὶ δι' ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶναι διδασκαλία ἀναισθητοῦ καὶ πνεύματος ἀγάπης καὶ ἀνάταξις ψυχῆς, διὰ νόμος τῆς διατάξεως ἀστυνομικῆς, ἢ ὁποῖα νὰ ὀρίξῃ τί καὶ τί ἀπαγορεύεται. Ὅποιοι γὰρ μίση τὴν ψυχὴν του μὲ τὴν ἀγάπην τῆς Καινῆς Διαθήκης, βλέπει μόνος του πόσο παράξενον εἶναι τὸ ἐρώτημα τοῦ Σοφηνάουερ. Ταῦτα, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι ἡ Κ. Διαθήκη καὶ μάλιστα οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἐκφράσεις, ποῦ εἰχονουν συμπάθειαν πρὸς τὰ ζῶα...—κ. Α. Γ. Νικ. Πλωμάριον. Εὐχαριστοῦμεν πολὺ δι' ὅσα γράφετε. Βεβαίως ἠμπορεῖτε νὰ προσφέρετε ὑπηρεσίας ὅπως γράφετε. Ὅταν περάσετε ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐλάτε, ἂν θέλετε, καὶ εἰς τὸ γραφεῖόν μας.—δ. Ἐλ. Ζαχ. Χίου. Εὐχαριστίας καὶ συγχαρὴ τῆρια εἰλικρινῆ. Συνέχεια λοιπὸν εἰς ἕνα τόσον καλὸν δρόμον!—κ. Βασ. Καμ. Ἐνταῦθα. Κρατοῦμεν τὴν μελέτην σας δι' ἄλλην εὐκαιρίαν. Εὐχαριστοῦμεν.—κ. Νικ. Μακρ. Ἰωάννινα. Εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐκτιμῶμεν τὴν προσπάθειάν σας. Ἴσως ἢ ἔργασα σας χρησιμοποιηθῇ ἀργότερον.—Τακτικὸν Ἀνακνώστην. Καρδίτσαν. Διεδοκῶσθη εἰς τὸν εἰδικὸν συνεργάτην μας.

Συμφώνως πρὸς προηγηθεῖσαν ἀναγγελίαν, (σελ. 107 τοῦ προκρίτου τόμου), τὸ παρὸν τεῦχος ἐκδίδεται καὶ διὰ τεὺς δύο μῆνας Ἰούνιον καὶ Ἰουλίον. Τὸ ἐπόμενον τεῦχος θὰ ἐκδοθῇ τὸν Αὐγούστον.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν»—Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35 023.—Ἐπαύθυνος, ἐπιστολαὶ καὶ χρηματικὰ ἐμβόλια: Δ. Γ. Σταμάτης.—Προστάθμενος τυπογράφος: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.